

คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยหุ้นส่วนบริษัทและสมาคม

โดย

หลวงประดิษฐมนูธรรม

(ปรีดี พนมยงค์)

ซึ่งได้แสดงที่โรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรม

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓

โรงพิมพ์อักษรนิติ

พิมพ์แจก

ในการฉาปนกิจศพ นายเสียง พนมยงค์

ณ วัดเทพศิรินทราวาส

วันที่ ๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๔

คำนำ

โรงพิมพ์อักษรนิติได้ แสดงความประสงค์ต่อข้าพเจ้าว่าในการมาปณิกศพ นายเสียง พนมยงค์ ณ วัดเทพศิรินทราวาส ในวันที่ ๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๙ นี้ ทางโรงพิมพ์โครจะขอมีส่วนช่วยเหลือ ด้วยการพิมพ์หนังสือแจกเป็นของชำร่วย และขอให้มหาวิทยาลัยเป็นผู้กำหนดหนังสือ อันเหมาะสมแก่ที่ควรจะพิมพ์ขึ้น ข้าพเจ้าได้พิจารณาเห็นว่า การพิมพ์หนังสือแจกเป็นชำร่วยในงานเช่นนี้ ไม่มีอะไรดีไปกว่าที่จะเป็นไปในทำนองให้มีการสนองคุณผู้บุพการีประกอบไปด้วย โดยเลือกเอางานของผู้เป็นบุตรที่ได้สร้างไว้ พิมพ์ขึ้นแจก เช่นเดียวกับที่มหาวิทยาลัยได้ปฏิบัติไปแล้ว ในการเลือกเอาคำอธิบายกฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีบุคคลซึ่งหลวงประดิษฐมนูธรรม ได้แสดงไว้ที่โรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๔ จัดพิมพ์ขึ้น ดังนี้ข้าพเจ้าจึงได้ตกลงเลือกเอาคำอธิบายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยหุ้นส่วนและบริษัท ซึ่งหลวงประดิษฐมนูธรรมได้แสดงไว้ที่โรงเรียนกฎหมายเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓ มอบและอนุญาตให้โรงพิมพ์อักษรนิติไปจัดการตามประสงค์ ให้ได้คู่กับคำอธิบายกฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีบุคคล

คำอธิบาย กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยหุ้นส่วนบริษัทนี้ก็เช่นเดียวกับคำอธิบายกฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดี บุคคล หลวงประดิษฐมนูธรรมได้แสดงไว้เป็นเวลาหลายปีมาแล้ว เป็นธรรมดาอยู่เอง ในระหว่างเวลาที่ล่วงเลยมานั้น พระราชกำหนด กฎหมายและเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องด้วยกฎหมายลักษณะนี้ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง แต่อย่างไรก็ดีเมื่อกล่าวถึงหลักใหญ่และหัวข้อสำคัญของวิชาแล้ว คงดำรงอยู่และใช้ได้เป็นอย่างดี ด้วยความประสงค์ที่จะรักษาค้นฉบับเดิมของหลวงประดิษฐมนูธรรม ซึ่งได้เขียนไว้ในครั้งกระนั้นให้คงอยู่ทุกส่วนประการหนึ่ง และโดยที่หลักใหญ่อันเป็นสาระสำคัญมิได้เปลี่ยนแปลงไปอีกประการหนึ่ง จึงมิได้ทำการเปลี่ยนแปลงแก้ไขต้นฉบับนั้นแต่ประการใด เช่นเดียวกับที่ได้ปฏิบัติไปแล้วในการพิมพ์คำอธิบายกฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีบุคคล

ในที่สุดข้าพเจ้าขอชมเชยเจตนาดีของโรงพิมพ์อักษรนิติในการขอมีส่วนช่วยเหลือพิมพ์หนังสือขึ้นแจกเป็นของชำร่วยในงานนี้ และขอให้ผลงานนี้ส่งผลได้ดลบันดาลให้วิญญาณ นายเสียง พนมยงค์ ได้รับความสงบสุข เพราะคุณงามความดีของหลวงประดิษฐมนูธรรมผู้บุตรได้สร้างสมไว้เป็นประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองอย่างยากที่จะหาสิ่งใดเปรียบปานได้ เทอญ.

นายเดือน บุนนาค

เลขาธิการมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง

๒/๔/๗๙

สารบัญ
คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์
ว่าด้วยหุ้นส่วนบริษัทและสมาคม

ภาค ๑
ข้อความทั่วไป

	หน้า
หมวดที่ ๑ ห้างหุ้นส่วนบริษัทและสมาคมคืออะไร	๔๔๒
ส่วนที่ ๑ ลักษณะของห้างหุ้นส่วนบริษัท	๔๔๒
บทที่ ๑ ต้องมีสัญญาในระหว่างบุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป	๔๔๒
บทที่ ๒ ต้องมีการเข้าหุ้นกัน	๔๔๓
บทที่ ๓ ต้องมีการกระทำการกิจการร่วมกัน	๔๔๔
บทที่ ๔ ต้องมีความประสงค์ที่จะแบ่งกำไรอันจะพึงได้แต่กิจการที่ทำ	๔๔๕
บทที่ ๕ ชะนิดต่างๆของห้างหุ้นส่วนและบริษัท (มาตรา ๑๐๑๓)	๔๔๖
ส่วนที่ ๒ ลักษณะของสมาคม	๔๔๗
หมวดที่ ๒ ประวัติของบทกฎหมายห้างหุ้นส่วนบริษัทสมาคม	๔๔๘
ส่วนที่ ๑ ประวัติของบทกฎหมายห้างหุ้นส่วนบริษัท	๔๔๘
บทที่ ๑ ก่อนพระราชบัญญัติ ร.ศ. ๑๓๐	๔๔๘
บทที่ ๒ พระราชบัญญัติห้างหุ้นส่วน ร.ศ. ๑๓๐	๔๔๘
บทที่ ๓ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ ๓	๔๔๘
บทที่ ๔ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ ๓	๔๔๙
(ฉบับที่แก้ไขตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๒)	
ส่วนที่ ๒ ประวัติของบทกฎหมายสมาคม	๔๔๙
บทที่ ๑ ก่อนพระราชบัญญัติสมาคม พ.ศ. ๒๔๕๗	๔๔๙
บทที่ ๒ พระราชบัญญัติสมาคม พ.ศ. ๒๔๕๗	
บทที่ ๓ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๓	๔๔๙
(ฉบับที่แก้ไขตั้งแต่วันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๔)	
บทที่ ๔ ประมวล กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๓ (ซึ่งให้ใช้ตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ.	

๒๔๗๒)	๔๕๐
หมวดที่ ๓ การเปรียบเทียบห้างหุ้นส่วนบริษัทสมาคมกับกองทรัพย์สิน และ สัญญาอื่น ๆ	
ส่วนที่ ๑ ระหว่างห้างหุ้นส่วนบริษัทฝ่ายหนึ่งกับกองทรัพย์สินที่หลายเจ้าของมีกรรมสิทธิ์ร่วมกันฝ่ายหนึ่ง	
บทที่ ๑ ความคล้ายกัน	๔๕๐
บทที่ ๒ ความต่างกัน	๔๕๐
ส่วนที่ ๒ ระหว่างห้างหุ้นส่วนบริษัทฝ่ายหนึ่งกับสัญญาจ้างแรงงานซึ่งนายจ้างยอมให้ลูกจ้างได้รับ ส่วนกำไรอีกฝ่ายหนึ่ง	๔๕๒
บทที่ ๑ ความคล้ายกัน	๔๕๒
บทที่ ๒ ความต่างกัน	๔๕๒
ส่วนที่ ๓ ระหว่างสมาคมฝ่ายหนึ่งกับมูลนิธิอีกฝ่ายหนึ่ง	๔๕๒
บทที่ ๑ ความคล้ายกัน	๔๕๒
บทที่ ๒ ความต่างกัน	๔๕๒
หมวดที่ ๔ ข้อความทั่วไปว่าด้วยการจดทะเบียนห้างหุ้นส่วนและบริษัท	๔๕๓
บทที่ ๑ ผลแห่งการจดทะเบียน	๔๕๓
บทที่ ๒ จดทะเบียนที่ไหน?	๔๕๕
บทที่ ๓ รายการที่ต้องจดทะเบียน	๔๕๖
บทที่ ๔ การนับกำหนดเวลา	๔๕๗
บทที่ ๕ สิทธิของคนภายนอกในการขอตรวจลอกคัดการจดทะเบียน	๔๕๗
บทที่ ๖ การโฆษณา	๔๕๗
บทที่ ๗ การจดทะเบียน จะมีผลต่อคนภายนอกเมื่อไร	๔๕๗
หมวดที่ ๕ เอกสารของห้างหุ้นส่วนและบริษัทโดยทั่วไป	๔๕๘

ภาค ๒

ว่าด้วยห้างหุ้นส่วนสามัญ

หมวดที่ ๑ ลักษณะสำคัญของห้างหุ้นส่วนสามัญ	๔๕๙
ส่วนที่ ๑ ผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหมดต้องรับผิดชอบร่วมกัน	๔๕๙
บทที่ ๑ การวินิจฉัยปัญหาข้อ ๑	๔๕๙
บทที่ ๒ การวินิจฉัยปัญหาข้อ ๒	๔๖๐
ส่วนที่ ๒ ผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหมดต้องรับผิดชอบหนี้สินทั้งปวงของห้างโดยไม่จำกัด	๔๖๑
ส่วนที่ ๓ คุณสมบัติของบุคคลผู้เป็นหุ้นส่วนเป็นข้อสาระสำคัญ	๔๖๑

หมวดที่ ๒ การตั้งหุ้นส่วนสามัญ	๔๖๒
ส่วนที่ ๑ ต้องมีสัญญา	๔๖๒
ส่วนที่ ๑ การจดทะเบียนห้างหุ้นส่วนสามัญ	๔๖๓
บทที่ ๑ ผลของการจดทะเบียน	๔๖๓
บทที่ ๒ รายการที่ต้องจดทะเบียน	๔๖๓
หมวดที่ ๓ วิธีดำเนินการของห้างหุ้นส่วน	๔๖๔
ส่วนที่ ๑ ฐานะในการจัดการโดยตรง	๔๖๔
บทที่ ๑ บุคคลซึ่งมีหน้าที่	๔๖๔
บทที่ ๒ อำนาจผู้จัดการ	๔๖๔
บทที่ ๓ หน้าที่ของผู้จัดการ	๔๖๖
ส่วนที่ ๒ การดูแลครอบงำวิธีการ	๔๖๖
บทที่ ๑ การตรวจ	๔๖๗
บทที่ ๒ การหักทวง	๔๖๗
บทที่ ๓ การออกเสียง	๔๖๗
หมวดที่ ๔ การเกี่ยวพันระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วนด้วยตนเอง	๔๖๘
บทที่ ๑ การลงทุน	๔๖๘
บทที่ ๒ ผู้เป็นหุ้นส่วนต้องไม่ทำการแข่งขันกับห้าง	๔๗๐
บทที่ ๓ ผู้เป็นหุ้นส่วนมีสิทธิที่จะเรียกเอาส่วนของตนจากหุ้นส่วนอื่น ๆ	๔๗๒
แม้ในการค้าขายอันใด ซึ่งไม่ปรากฏชื่อของตน	
บทที่ ๔ สิทธิของผู้หุ้นส่วนซึ่งออกไปจากห้างในอันที่จะเรียกร้องให้ห้างดใช้ชื่อของตน	
หมวดที่ ๕ ความเกี่ยวพันระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วนกับบุคคลภายนอก	๔๗๓
ส่วนที่ ๑ สิทธิของผู้เป็นหุ้นส่วนซึ่งจะพึงมีต่อบุคคลภายนอก	๔๗๓
บทที่ ๑ ห้างที่ไม่จดทะเบียน	๔๗๓
บทที่ ๒ ห้างที่จดทะเบียน	๔๗๓
ส่วนที่ ๒ ความรับผิดชอบของผู้เป็นหุ้นส่วนต่อบุคคลภายนอก	๔๗๔
บทที่ ๑ บุคคลที่จะต้องรับผิดชอบในฐานะเป็นหุ้นส่วน	๔๗๔
บทที่ ๒ กิจการซึ่งบุคคลดังกล่าวมาในบทที่.๑ จะต้องรับผิดชอบ	๔๗๔
หมวดที่ ๖ การเข้าเป็นหุ้นส่วนภายหลังการตั้งห้าง	๔๗๕
ส่วนที่ ๑ การโอนหุ้น	

บทที่ ๑ พิธีโอนหุ้น	๔๗๕
บทที่ ๒ การโอนผิดพิธีดังกล่าวในบทที่ ๑	๔๗๕
ส่วนที่ ๒ การเข้าสมทบเป็นหุ้นส่วน	๔๗๕
หมวดที่ ๗ ทรัพย์สินของห้างหุ้นส่วนสามัญ	๔๗๖
ส่วนที่ ๑ ทุน	๔๗๖
ส่วนที่ ๒ กำไร	๔๗๖
ส่วนที่ ๓ เงินสำรอง	๔๗๗
หมวดที่ ๘ การเลิกห้างหุ้นส่วนสามัญ	๔๗๗
ส่วนที่ ๑ โดยผลแห่งกฎหมาย	๔๗๘
ส่วนที่ ๒ โดยความประสงค์ของผู้เป็นหุ้นส่วนนอกจากที่ตกลงกันไว้ในสัญญา	๔๗๘
บทที่ ๑ โดยความประสงค์ของผู้เป็นหุ้นส่วนคนหนึ่ง	๔๗๘
บทที่ ๒ โดยความประสงค์ของผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่ง	๔๗๙
ส่วนที่ ๓ โดยคำสั่งของศาล	๔๘๐
หมวดที่ ๙ การออกจากห้างหุ้นส่วนโดยไม่ต้องเลิกห้าง	๔๘๑
ส่วนที่ ๑ โดยไม่มีข้อสัญญาตกลงให้ผู้เป็นหุ้นส่วนคนหนึ่งคนใดลาออก	๔๘๑
ส่วนที่ ๒ โดยคำสั่งของศาล	๔๘๑
ส่วนที่ ๓ ในกรณีที่ห้างทำกิจการต่อไปเมื่อผู้เป็นหุ้นส่วนคนหนึ่งคนใดตายหรือล้มละลายหรือตกเป็นผู้ไร้ความสามารถ	๔๘๒
หมวดที่ ๑๐ การชำระบัญชี	๔๘๒
ส่วนที่ ๑ การชำระบัญชีจะกระทำเมื่อใด	๔๘๒
ส่วนที่ ๒ ใครเป็นผู้ชำระบัญชี	๔๘๓
ส่วนที่ ๓ ลำดับแห่งการชำระบัญชี	๔๘๓
หมวดที่ ๑๑ การคว่ำห้างหุ้นส่วนจดทะเบียนเข้ากัน	๔๘๓

ภาค ๓

ห้างหุ้นส่วนจำกัด

หมวดที่ ๑ ลักษณะของห้างหุ้นส่วนจำกัด	๔๘๕
ส่วนที่ ๑ ผู้เป็นหุ้นส่วนไม่จำกัด	๔๘๕
ส่วนที่ ๒ ผู้เป็นหุ้นส่วนจำกัด	๔๘๕
ส่วนที่ ๓ ความต่างกันระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วนจำกัด ๒ จำพวก	๔๘๖

ส่วนที่ ๔ ความต่างกันระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วนจำกัดกับผู้ให้ยืม	๔๘๖
ส่วนที่ ๕ ความต่างกันระหว่างห้างหุ้นส่วนสามัญกับห้างหุ้นส่วนจำกัด	๔๘๗
ส่วนที่ ๖ บทกฎหมายที่จะใช้สำหรับห้างหุ้นส่วนจำกัด	๔๘๗
หมวดที่ ๒ การตั้งห้างหุ้นส่วนจำกัด	๔๘๗
หมวดที่ ๓ วิธีดำเนินการห้าง	๔๘๙
ส่วนที่ ๑ ฐานะในการจัดการโดยตรง	๔๘๙
ส่วนที่ ๒ ฐานะในการดูแลครอบงำห้าง	๔๙๑
หมวดที่ ๔ ความเกี่ยวพันระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วนกับบุคคลภายนอก	๔๙๑
ส่วนที่ ๑ สิทธิของผู้เป็นหุ้นส่วนจะพึงมีต่อบุคคลภายนอก	๔๙๑
ส่วนที่ ๒ ความรับผิดชอบของผู้เป็นหุ้นส่วนต่อบุคคลภายนอก	๔๙๑
บทที่ ๑ หุ้นส่วนไม่จำกัด	๔๙๑
บทที่ ๒ หุ้นส่วนจำกัดความรับผิดชอบ	๔๙๒
หมวด ๕ ความเกี่ยวพันระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วนด้วยกันเองและกับห้างหุ้นส่วน	๔๙๒

ภาค ๔

บริษัทจำกัด

หมวดที่ ๑ บริษัทจำกัดคืออะไร	๔๙๓
หมวดที่ ๒ การตั้งบริษัทจำกัด	๔๙๓
ส่วนที่ ๑ คำหนังสือบริคณห์สนธิ	๔๙๔
บทที่ ๑ ผู้เริ่มก่อการ	๔๙๔
บทที่ ๒ หนังสือบริคณห์สนธิคืออะไร	๔๙๔
บทที่ ๓ การจดทะเบียนหนังสือบริคณห์สนธิ	๔๙๔
ส่วนที่ ๒ หุ้นของบริษัทต้องมีผู้เข้าซื้อชื่อจนครบ	๔๙๕
บทที่ ๑ การโฆษณาชักชวนให้เข้าซื้อชื่อหุ้น	๔๙๕
บทที่ ๒ ราคาหุ้นที่ชักชวนให้คนเข้าซื้อชื่อ	๔๙๖
บทที่ ๓ หน้าที่ของผู้เข้าซื้อชื่อหุ้น	๔๙๖
ส่วนที่ ๓ ผู้เข้าซื้อชื่อหุ้นต้องมาประชุมเรียกว่าตั้งบริษัท	๔๙๖
บทที่ ๑ หน้าที่ของผู้เริ่มก่อการในการนัดประชุมตั้งบริษัท	๔๙๖
บทที่ ๒ การลงมติในที่ประชุมตั้งบริษัท	๔๙๗
บทที่ ๓ กิจการอันจะพึงทำในที่ประชุมตั้งบริษัท	๔๙๗

ส่วนที่ ๔ ผู้เริ่มก่อนการมอบกิจการให้กรรมการชุดแรกของบริษัท	๔๔๘
ส่วนที่ ๕ การชำระราคาหุ้น	๔๔๘
ส่วนที่ ๖ การจดทะเบียน	๔๔๘
บทที่ ๑ ข้อบังคับของการจดทะเบียน	๔๔๘
บทที่ ๒ ผลของการจดทะเบียน	๕๐๐
หมวดที่ ๓ หุ้นและผู้ถือหุ้น	๕๐๐
ส่วนที่ ๑ ลักษณะของหุ้น	๕๐๐
ส่วนที่ ๒ การชำระราคาหุ้น	๕๐๑
บทที่ ๑ การเรียกให้ชำระราคาหุ้น	๕๐๑
บทที่ ๒ ผลที่ได้รับในการที่ไม่ปฏิบัติตามคำเรียกร้องของกรรมการ	๕๐๑
บทที่ ๓ วิธีปฏิบัติในการรับหุ้น	๕๐๒
ส่วนที่ ๓ ใบสำคัญสำหรับหุ้น	๕๐๒
บทที่ ๑ หุ้นซึ่งออกโดยระบุชื่อผู้ถือ	๕๐๓
บทที่ ๒ หุ้นออกให้แก่ผู้ถือ	๕๐๓
ส่วนที่ ๔ การโอนหุ้น	๕๐๓
บทที่ ๑ การโอนหุ้นขณะระบุชื่อผู้ถือ	๕๐๓
บทที่ ๒ การโอนหุ้นขณะติดต่อออกให้แก่ผู้ถือ	๕๐๕
ส่วนที่ ๕ สมุดทะเบียนผู้ถือหุ้น	๕๐๕
หมวดที่ ๔ หุ้นกู้	๕๐๖
ส่วนที่ ๑ ลักษณะสำคัญของหุ้นกู้	๕๐๖
ส่วนที่ ๒ การออกหุ้นกู้	๕๐๖
ส่วนที่ ๓ วิธีชักชวนให้มหาชนซื้อหุ้นกู้	๕๐๗
ส่วนที่ ๔ บทบัญญัติสำหรับหุ้นกู้	๕๐๘
หมวดที่ ๕ วิธีดำเนินการบริษัท	๕๐๘
ส่วนที่ ๑ อุดมในการจัดการโดยตรง	๕๐๘
บทที่ ๑ บุคคลผู้เป็นกรรมการ	๕๑๐
บทที่ ๒ สภากรรมการ	๕๑๑
บทที่ ๓ ความเกี่ยวพันระหว่างบริษัทกับคนภายนอกในกิจการซึ่งกรรมการได้ทำ	๕๑๒
บทที่ ๔ ความเกี่ยวพันระหว่างกรรมการกับบริษัท	๕๑๓
ส่วนที่ ๒ อุดมในการดูแลครอบงำบริษัท	๕๑๓

	๔๓๙
บทที่ ๑ ที่ประชุมใหญ่แห่งผู้ถือหุ้น	๕๑๗
บทที่ ๒ ผู้ตรวจ	๕๑๘
บทที่ ๓ ผู้สอบบัญชี	๕๑๙
หมวดที่ ๖ สมุดและบัญชีของบริษัท	๕๒๐
หมวดที่ ๗ บัญชีงบดุล	๕๒๑
หมวดที่ ๘ เงินปันผลและเงินสำรอง	๕๒๑
ส่วนที่ ๑ เงินปันผล	๕๒๑
บทที่ ๑ หลักของการจ่ายเงินปันผล	๕๒๓
บทที่ ๒ ผลของการจ่ายเงินปันผลโดยฝ่าฝืนหลักดังกล่าวแล้ว	๕๒๓
บทที่ ๓ เงินปันผลที่ค้างอยู่กับบริษัท	๕๒๓
ส่วนที่ ๒ เงินสำรอง	๕๒๔
หมวดที่ ๙ การเพิ่มทุนและลดทุน	๕๒๔
บทที่ ๑ การเพิ่มทุน	๕๒๕
บทที่ ๒ การลดทุน	๕๒๖
หมวดที่ ๑๐ วิธีใช้ทุนคืน	๕๒๖
หมวดที่ ๑๑ วิธีส่งหนังสือบอกกล่าว	๕๒๗
หมวดที่ ๑๒ การเลิกบริษัทจำกัด	๕๒๗
บทที่ ๑ เลิกโดยไม่จำเป็นต้องได้รับคำสั่งจากศาล	๕๒๗
บทที่ ๒ เลิกโดยคำสั่งของศาล	๕๒๗
หมวดที่ ๑๓ การควบบริษัทจำกัดเข้ากัน	๕๒๘
หมวดที่ ๑๔ การถอนทะเบียนบริษัทร้าง	๕๒๘
บทที่ ๑ ในกรณีที่บริษัทไม่ทำการค้าขายหรือประกอบกิจการงาน	๕๒๙
บทที่ ๒ ในกรณีที่บริษัทกำลังชำระสะสางบัญชีเพื่อเลิกบริษัท	๕๓๐
บทที่ ๓ สิทธิของบริษัท ผู้ถือหุ้น เจ้าหนี้ของบริษัทในการที่จะ คัดค้านการถอนทะเบียนบริษัทร้าง	

ภาคที่ ๕

ว่าด้วยสมาคม

หมวดที่ ๑ การก่อตั้งสมาคม	๕๓๑
บทที่ ๑ ข้อบังคับ	๕๓๑
บทที่ ๒ การจดทะเบียน	๕๓๑

รายการจดทะเบียน

หมวดที่ ๒	วิธีดำเนินการสมาคม	๕๓๒
	บทที่ ๑ กระบวนการจัดการโดยตรง	๕๓๒
	บทที่ ๒ กระบวนการดูแลครอบงำ	๕๓๒
หมวดที่ ๓	ความเกี่ยวพันระหว่างสมาคมกับบุคคลภายนอก	๕๓๓
หมวดที่ ๔	ความเกี่ยวพันระหว่างสมาชิกกับสมาคม	๕๓๓
หมวดที่ ๕	การเลิกสมาคม	๕๓๓
	บทที่ ๑ การเลิกสมาคมไม่จำเป็นต้องได้รับคำสั่งของศาล	๕๓๓
	บทที่ ๒ เลิกโดยคำสั่งของศาลในเมื่อพนักงานอัยการหรือผู้มีส่วนได้เสียขอร้อง	๕๓๔
หมวดที่ ๖	การชำระบัญชีสมาคม	๕๓๔

ภาคที่ ๖

การชำระบัญชีห้างหุ้นส่วนจดทะเบียน

๕๓๕

ห้างหุ้นส่วนจำกัด และบริษัทจำกัด

หมวดที่ ๑	ผู้ชำระบัญชี	๕๓๕
	บทที่ ๑ การตั้งและถอดผู้ชำระบัญชี	๕๓๕
	บทที่ ๒ หน้าที่ของผู้ชำระบัญชี	๕๓๖
	บทที่ ๓ อำนาจของผู้ชำระบัญชี	๕๓๘
หมวดที่ ๒	ผู้ซึ่งมีหน้าที่ดูแลครอบงำผู้ชำระบัญชี	๕๓๘
	บทที่ ๑ ที่ประชุมใหญ่	๕๓๘
	บทที่ ๒ ผู้สอบบัญชี	๕๓๙
หมวดที่ ๓	วิธีจ่ายเงินชำระหนี้	๕๓๙
หมวดที่ ๔	อายุความ	๕๔๐

คำอธิบาย ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยหุ้นส่วนบริษัทและสมาคม

โดย

หลวงประดิษฐมนูธรรม

(ปรีดี พนมยงค์)

ซึ่งได้แสดงที่โรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรม

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓

ประมวล กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๐๑๒ ถึงมาตรา ๑๒๙๗ นี้เป็นบทบัญญัติว่าด้วย
หุ้นส่วน บริษัท สมาคม

การอธิบาย จะได้แบ่งออกเป็น ๖ ภาค

ภาค ๑ ว่าด้วยข้อความทั่วไป

ภาค ๒ ว่าด้วยห้างหุ้นส่วนสามัญ

ภาค ๓ ว่าด้วยห้างหุ้นส่วนจำกัด

ภาค ๔ ว่าด้วยบริษัทจำกัด

ภาค ๕ ว่าด้วยสมาคม

ภาค ๖ ว่าด้วยการชำระบัญชีห้างหุ้นส่วนสมาคม

ภาค ๑

ข้อความทั่วไป

หมวดที่ ๑

ห้างหุ้นส่วนบริษัทและสมาคมคืออะไร?

ส่วนที่ ๑

ลักษณะของห้างหุ้นส่วนบริษัท

ประมวลกฎหมายแพ่งฯ มาตรา ๑๐๑๒ ให้คำวิเคราะห้ศัพท์ "ห้างหุ้นส่วนและบริษัท" ไว้ดังนี้ คือ เป็นสัญญาซึ่งบุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ตกลงเข้ากันเพื่อทำกิจการร่วมกัน ด้วยประสงค์จะแบ่งกำไรอันจะพึงแบ่งได้จากกิจการนั้น

เพราะฉะนั้น ห้างหุ้นส่วนบริษัท จึงต้องประกอบด้วยหลักเกณฑ์ ๔ ประการ

- ๑) ต้องมีสัญญาในระหว่างบุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป
- ๒) ต้องมีการเข้าหุ้นกัน
- ๓) ต้องกระทำการกิจการร่วมกัน
- ๔) ต้องมีความประสงค์จะแบ่งกำไรอันจะพึงได้จากกิจการที่ทำนั้น

บทที่ ๑

ต้องมีสัญญาในระหว่างบุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป

ห้างหุ้นส่วนบริษัท ก็คือสัญญาชนิดหนึ่ง หลักเกณฑ์ของสัญญาชนิดนี้ก็คล้ายกับสัญญาธรรมดา แต่มีเหตุบางอย่างซึ่งเป็นพิเศษสำหรับห้างหุ้นส่วนบริษัท ดังต่อไปนี้

๑) ความตกลง ตามนัยแห่ง ป.พ.พ. มาตรา ๑๒๐ การแสดงเจตนาอันก่อให้เกิดความตกลงในการทำสัญญานั้น ถ้าแม้ทำด้วยสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคล ซึ่งตามปกติย่อมนับว่าเป็นสาระสำคัญแล้ว การแสดงเจตนาเช่นนั้นเป็นโมฆียะ สัญญาธรรมดาหลายชนิด ตามปกติคุณสมบัติของบุคคลไม่เป็นสาระสำคัญ เช่น

ข้าพเจ้ามีหนังสือ ๑ เล่ม ต้องการจะขาย บุคคลใดจะเป็นผู้ซื้อก็ตาม คุณสมบัติของบุคคลในสัญญาเช่นนี้ ไม่เป็นข้อสาระสำคัญแต่สัญญาตั้งห้างหุ้นส่วนสามัญ และห้างหุ้นส่วนจำกัด (เฉพาะผู้เป็นหุ้นส่วนรับผิดชอบไม่จำกัด) ฐานะแห่งความเชื่อถือหรือแห่งคุณสมบัติของผู้ที่เป็นหุ้นส่วนเป็นสาระสำคัญที่จะชักจูงให้มีสัญญา เพราะฉะนั้นถ้าคู่สัญญาฝ่ายใดเข้าใจผิดในคุณสมบัติของคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งแล้ว สัญญาตั้งห้างหุ้นส่วนนั้นก็เป็นโมฆียะ

๒) ความสามารถ ผู้ใดมีความสามารถหรือไม่นั้น คงทราบแล้วจากการศึกษา ป.พ.พ.บรรพ ๑

เหตุผลสำหรับสัญญาเข้าหุ้นส่วนบริษัทไม่มีแตกต่างออกไปมากนัก (คือในเรื่องนี้ปัญหาอาจเกิดมีขึ้นก็เนื่องจากสัญญาธรรมดานั่นเอง เช่นเรื่องหญิงมีสามีเข้าหุ้นส่วนบริษัทกับผัวได้หรือไม่ ซึ่งเอาสินส่วนตัวมาเข้าหุ้นส่วน)

๓) วัตถุประสงค์ของห้างหุ้นส่วนบริษัท ต้องไม่เป็นการขัดต่อบทกฎหมาย หรือเป็นการขัดขวางต่อความสงบเรียบร้อย หรือต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน ให้ดู ป.พ.พ. มาตรา ๑๑๓

อนึ่งตามฐานะของกฎหมาย ซึ่งยังคงใช้อยู่เวลานี้ บุคคลจะตั้งห้างหุ้นส่วนหรือบริษัทขึ้นเพื่อทำการค้าในการรถไฟ ประกันภัย หรือการที่ดิน และจำนอง ฯลฯ ก็ตั้งได้เหมือนห้างหุ้นส่วนบริษัทธรรมดาโดยไม่จำเป็นต้องขอพระบรมราชานุญาตพิเศษในการตั้ง แต่จะประกอบกิจการอย่างนั้น หรือกิจการค้าขาย อันกระทบกระทั่งถึงความปลอดภัย หรือเสียดุลแห่งสาธารณชนยังไม่ได้ จนกว่าจะได้รับพระบรมราชานุญาตหรือสัมปทาน ให้ดูพระราชบัญญัติควบคุมกิจการค้าขาย ฯลฯ พ.ศ. ๒๔๗๑

(ในเรื่องวัตถุประสงค์ตามกฎหมายเราต้องทำการค้า ไม่ใช่การค้าขายเพราะกฎหมายเราไม่ได้แยกห้างหุ้นส่วนในทางแพ่งและพาณิชย์จะนั้นคำว่า “ค้า” นี้ไม่ใช่ทางพาณิชย์เท่านั้นหมายถึงแพ่งด้วย)

๔) แบบของการตั้งห้างหุ้นส่วนบริษัทมีหลายชนิด และตามประเภทของห้างหุ้นส่วนบริษัทซึ่งจะได้กล่าวในภาคต่อไป

บทที่ ๒

ต้องมีการเข้าหุ้นกัน

การเข้าหุ้นกัน เป็นหลักสำคัญอันหนึ่งของการเข้าหุ้นส่วนบริษัท ถ้าผู้ใดไม่ลงทุน คอยแต่จะได้รับประโยชน์อย่างใด ก็เท่ากับเป็นผู้เป็นหุ้นส่วนที่ลงทุนได้อุทิศประโยชน์ให้แก่ผู้ที่ไม่ลงทุน ซึ่งเท่ากับเป็นสัญญาให้ หากเป็นสัญญาเข้าหุ้นส่วนบริษัทไม่ อันการลงทุนนี้ต้องกระทำกันอย่างจริงจัง ถ้าเป็นผู้เป็นหุ้นส่วนคิดสมมติหุ้นกันขึ้นแล้ว ก็มิอาจเป็นห้างหรือบริษัทได้

ชนิดของสิ่งที่จะนำมาลง

ทุนที่ลงนั้น อาจจะเป็นดังนี้ คือ

ก) เงิน

ข) ทรัพย์สินอื่นนอกจากเงิน คือสังหาริมทรัพย์ และสังหาริมทรัพย์ รวมทั้งวัตถุที่ไม่มีรูปร่าง ซึ่งอาจมีราคาและถือเอาได้ เช่นเครื่องหมายการค้าขาย ชื่อเสียงของบุคคล หรือทรัพย์สินมรดกที่ยังไม่ได้แบ่ง แต่ถ้าเป็นสิทธิซึ่งผู้เป็นหุ้นส่วนได้มีโดยพระบรมราชานุญาตพิเศษ เช่นสิทธิจำหน่ายแสงไฟฟ้า ทำการรถไฟ เช่นนั้นเป็นต้นแล้ว สิทธิเช่นนี้ตามธรรมดาถือว่าเป็นส่วนตัวของผู้นั้น และถ้าจะนำมาลงทุนก็ต้องได้รับพระบรมราชานุญาตอีกครั้งหนึ่ง

ค) แรงงาน คือกำลังกายหรือความคิด ความรู้พิเศษอย่างอื่นแล้วแต่ว่า ผู้เป็นหุ้นส่วนจำกัดในห้าง

หุ้นส่วนจำกัด จะนำเอาแรงมาลงทุนไม่ได้ (ให้ดู ป.พ.พ. มาตรา ๑๐๘๓)

บทที่ ๓

ต้องมีการกระทำกิจการร่วมกัน

ผู้ที่เป็นหุ้นส่วน จำต้องมีส่วนเข้าร่วมกันกระทำกิจการ มุ่งไปยังที่หมาย ซึ่งทุกคนมีส่วนได้เสียด้วยกัน

การกระทำกิจการร่วมกันนี้จะเห็นได้ชัด สำหรับห้างหุ้นส่วนสามัญ เพราะตามธรรมดาผู้เป็นหุ้นส่วนย่อมมีอำนาจจัดทำทุกคน

แต่สำหรับห้างหุ้นส่วนจำกัดเฉพาะผู้เป็นหุ้นส่วนจำกัด และบริษัทจำกัดนั้น การกระทำกิจการร่วมกันอาจเห็นได้ยาก กล่าวคือผู้เป็นหุ้นส่วนจำกัดไม่มีอำนาจจัดการ และบริษัทจำกัดก็มีสภาพการอีกคนหนึ่ง แต่ถึงกระนั้นก็ถือว่าผู้เป็นหุ้นส่วนจำกัด และผู้ถือหุ้นก็มีส่วนร่วมทำการอยู่ด้วย เช่น มีสิทธิในการออกเสียงลงมติในการทำงานของห้างและบริษัทเป็นต้น

การที่จะพิจารณาว่า อย่างไรจะเรียกว่า มีการกระทำกิจการร่วมกันนั้น มีหลักที่ควรวิเคราะหดังนี้

๑) ร่วมในกิจการอันเดียวกัน ซึ่งผู้เป็นหุ้นส่วนหรือผู้ถือหุ้นมีประโยชน์ได้เสียด้วยกัน

๒) ร่วมในวิธิดำเนินการของกิจการอันเดียวกันนั้น

๓) ร่วมในส่วนกำไรและขาดทุนของกิจการอันเดียวกันนั้น

ข้อ (๑) ร่วมในกิจการอันเดียวกัน คือกิจการที่กระทำร่วมกัน ผู้เป็นหุ้นส่วนทุกคน ต้องมีส่วนได้เสียร่วมกันอยู่ ดังตั้งว่าผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหลายได้เป็นเจ้าของแห่งกิจการนั้น

แต่ต้องสังเกตว่า ห้างหุ้นส่วนและบริษัท ต่างกับกองทรัยพ์ที่หลายเจ้าของมีกรรมสิทธิ์รวมกัน กองทรัยพ์สินเช่นนี้เกิดขึ้นได้โดยมากก็เนื่องจากผลแห่งกฎหมาย เช่น กองมรดกเป็นต้น ผู้เป็นเจ้าของในกองมรดก เมื่อพูดตามธรรมดาแล้วยังถือได้ว่าประกอบกิจการร่วมกัน เพราะต่างฝ่ายก็อยากได้ส่วนแบ่งของตนไปโดยเริ่มแต่ถ้ากองทรัยพ์ที่หลายเจ้าของมีกรรมสิทธิ์รวมกัน เกิดขึ้นโดยสัญญาแล้ว ก็ย่อมมีลักษณะคล้ายกับห้างหุ้นส่วนมาก

การวินิจฉัยความแตกต่างจะต้องอาศัยข้อเท็จจริง

ตัวอย่างที่พอจะเห็นได้ว่ากองทรัยพ์เช่นนี้ไม่เป็นห้างหุ้นส่วนนั้น เช่น นายแดงกับนายดำเข้าหุ้นกันซื้อโรงสี ๑ โรง และตกลงกันว่า จะผลัดกันทำประโยชน์คนละ ๖ เดือนสลับกันไปเช่นนี้เป็นต้น จะเห็นได้ว่ากิจการของนายแดงและนายดำในการสีเข้านั้นหาได้ร่วมกันไม่

ข้อ (๒) ร่วมในวิธิดำเนินการแห่งกิจการอันเดียวกัน

ให้พึงสังเกตว่า กิจการของห้างหุ้นส่วนหรือบริษัทนั้นย่อมมีอยู่ ๒ ชนิด คือ วิธิดำเนินการ หรือนัยหนึ่งกิจธุระ ในการดูแลครอบงำในการจัดวางระเบียบปรึกษาหารือชี้ขาดในข้อสาระสำคัญแห่งความเป็นอยู่ หรือการดำเนินของห้างหรือบริษัทอย่างหนึ่งและวิธปฏิบัติการณ์ คือที่จะรักษาการให้เป็นไปตาม

วิธีดำเนินการอีกอย่างหนึ่ง หรือจะเรียกว่าธุรการก็ได้ วิธีปฏิบัติการนี้ ถึงแม้บุคคลอื่นที่มีได้เป็นหุ้นส่วนก็มีสิทธิที่จะเกี่ยวข้องด้วยได้ เช่น ลูกจ้าง แต่ผู้เป็นหุ้นส่วนนั้น จะต้องได้ร่วมในวิธีดำเนินการจะร่วมในวิธีปฏิบัติการด้วยหรือไม่นั้นไม่เป็นข้อสำคัญ บุคคลที่ร่วมแต่วิธีปฏิบัติการอย่างเดียวไม่นับว่าเป็นหุ้นส่วน เช่น ลูกจ้างหรือกรรมกรในโรงงานแห่งหนึ่ง

ข้อ (๓) ร่วมกันในส่วนกำไรและขาดทุน

เมื่อผู้เป็นหุ้นส่วนได้ทำการร่วมกันก็ต้องมีส่วนได้เสียร่วมกันเมื่อถึงคราวห้างหรือบริษัทได้กำไรก็ดี หรือขาดทุนก็ดี ก็จะต้องเฉลี่ยในระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วน ผู้เป็นหุ้นส่วนคนหนึ่งจะกันเอากำไรไว้เสียทั้งหมด หรือจะยอมรับขาดทุนคนเดียวไว้ทั้งหมดเช่นนี้เรียกว่ากระทำการร่วมกันไม่ได้ (ขอให้ดูต่อไปในบทที่ ๔)

การร่วมกันในส่วนกำไรและขาดทุนเช่นนี้ บางทีมีประโยชน์ในการที่จะเป็นหลักวินิจฉัยว่า บุคคลหลายคนที่มีชื่อทรัพย์สินร่วมกันจะเป็นหุ้นส่วนหรือไม่ ศาลในประเทศฝรั่งเศสเคยตัดสินว่าในเมื่อข้อเท็จจริงอย่างอื่นยังไม่ปรากฏโดยชัด ก็ต้องอาศัยการร่วมกันในส่วนกำไรและขาดทุนเป็นหลักในการวินิจฉัย เช่น ๒ คนซื้อที่ดิน ๑ แปลงรวมกันเพื่อขายเอากำไรเช่นนี้ ศาลในประเทศฝรั่งเศสถือว่าเป็นหุ้นส่วน ไม่ใช่กองทรัพย์สินมีหลายเจ้าของมีกรรมสิทธิ์ร่วมกันตามธรรมดา อนึ่งบุคคลที่เป็นลูกจ้าง ถึงแม้จะมีสัญญาให้ได้รับส่วนในผลกำไรด้วยก็ตาม ลูกจ้างก็มีอาจจะกลายเป็นหุ้นส่วนได้ คือคนไม่มีสิทธิเช่นต่อไปนี้

- ก) ไม่มีสิทธิในการที่จะได้รับทุนคืน เมื่อห้างเลิกจากกันซึ่งต่างกับผู้เป็นหุ้นส่วนซึ่งได้ลงแรง
- ข) ไม่มีสิทธิออกเสียงลงคะแนน
- ค) ไม่มีสิทธิที่จะขออุปบัญชีในฐานะเป็นหุ้นส่วน

บทที่ ๔

ต้องมีความประสงค์ที่จะแบ่งกำไร อันจะพึงได้แต่กิจการที่ทำ

ความประสงค์ที่จะแบ่งกำไร หมายความว่าความประสงค์ที่จะแบ่งประโยชน์ที่เป็นเงินเป็นทอง ไม่ใช่ประสงค์ในการบำเพ็ญทานการศาสนา หรือเพื่อสาธารณะประโยชน์อื่น ๆ

เหตุฉะนั้นจึงต่างกับความประสงค์ของสมาคม ซึ่งไม่หวังในการแบ่งกำไร

แต่ประโยชน์อันเป็นเงินที่จะแบ่งกันนี้ ถ้าจะทำให้ผู้เป็นหุ้นส่วนหรือผู้ถือหุ้นมีกรรมสิทธิ์เด็ดขาดแล้ว จะต้องเป็นกำไรจริงกล่าวคือ เงินรายรับของห้างและบริษัทเมื่อคิดหักรายจ่ายยังคงเหลืออยู่เท่าใดจึงเรียกว่ากำไรจริง ถ้าผู้เป็นหุ้นส่วนไม่แบ่งกันตามหลักที่กล่าวนี้แล้ว เช่น ชักเอาเงินทุนมาแบ่งเฉลี่ยกัน เช่นนี้เรียกว่ากำไรสมมติผู้เป็นหุ้นส่วนหากรรมสิทธิ์เด็ดขาดไม่ได้ จึงจะได้ศึกษาต่อไป

อนึ่งผลของกิจการที่ห้างหรือบริษัทกระทำนั้น ไม่จำเป็นเสมอไปว่า จะต้องคอยให้ห้างหรือบริษัทเลิกจากกันเสียก่อนจึงจะคิดกำไร กล่าวคือกำไรอันแท้จริงนั้น อาจทราบได้จากบัญชีตามปกติ เช่น

ในรอบ ๑ ปีหรือตามกำหนดระยะเวลาอื่น ๆ ซึ่งจะได้ตกลงกัน

อนึ่งผู้เป็นหุ้นส่วนทุกคน เมื่อมีสิทธิได้รับส่วนกำไรแล้วก็มีหน้าที่ช่วยกันรับผิดชอบเมื่อห้างขาดทุน ถ้าในสัญญาตั้งห้างหุ้นส่วนมีข้อความว่า ผลกำไรทั้งหมดจะให้แก่ผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่ง หรือยกเว้นไม่ให้ผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งคนใดต้องรับผิดชอบในการขาดทุนก็ดี หรือถึงกับยอมให้ผู้เป็นหุ้นส่วนคนหนึ่งได้กำไรทั้งหมดโดยไม่ต้องช่วยขาดทุนก็ดี ข้อสัญญาเช่นนี้ผิดหลักของการเข้าหุ้นส่วน แต่ข้อห้ามทั้งนี้ไม่หมายความว่า

๑. สัญญาที่ยอมให้ผู้เป็นหุ้นส่วนซึ่งลงแรง หรือให้ใช้ทรัพย์สินไม่ต้องออกเงินช่วยขาดทุนอีก สัญญาเช่นนี้ได้ เพราะผู้เป็นหุ้นส่วนนั้นได้ขาดทุนไปในตัวแล้วในการที่ทำงานให้ห้าง หรือให้ห้างใช้ทรัพย์สินโดยไม่ได้อะไรตอบแทน

๒. สัญญาที่ยอมให้ผู้เป็นหุ้นส่วนบางคนได้รับส่วนแบ่งจากผลกำไรจริง ตามข้อกำหนดซึ่งไม่ใช่เป็นการยกเว้นความรับผิดชอบในการขาดทุนเช่นกำหนดไว้ว่า ผู้เป็นหุ้นส่วนที่ลงเงินจะได้รับกำไรอย่างน้อยร้อยละ ๑๐ จากผลกำไรจริงก่อนผู้เป็นหุ้นส่วนอื่น ๆ (ขอให้เทียบดูเรื่องหุ้นบุริมสิทธิในบริษัทจำกัด)

แต่อย่างไรก็ตาม ข้อสัญญาที่กำหนดส่วนกำไรและขาดทุนของผู้ของเป็นหุ้นส่วนให้ยิ่งหย่อนกว่ากันนั้นก็ใช้ได้ระหว่างคู่สัญญาแต่ถ้าเกี่ยวกับบุคคลภายนอก ก็ต้องพิจารณาตามลักษณะของห้างหรือบริษัท เช่น ถ้าเป็นห้างหุ้นส่วนสามัญ หลักมีว่า ผู้เป็นหุ้นส่วนต้องช่วยกันใช้หนี้ของห้างโดยไม่จำกัด เหตุฉะนั้น ข้อสัญญาที่ลดความรับผิดชอบของผู้เป็นหุ้นส่วนจะใช้อยันต่อบุคคลภายนอกไม่ได้ (มาตรา ๑๐๑๒)

บทที่ ๕

ชนิดต่าง ๆ ของห้างหุ้นส่วนและบริษัท (มาตรา ๑๐๑๓)

ห้างหุ้นส่วนหรือบริษัทนั้น มี ๓ ประเภทคือ

๑. ห้างหุ้นส่วนสามัญ คือเป็นห้างหุ้นส่วนซึ่งผู้เป็นหุ้นส่วนหมดทุกคนต้องรับผิดชอบร่วมกัน เพื่อหนี้สินทั้งปวงของห้างโดยไม่จำกัด (ให้ดูมาตรา ๑๐๒๕)

ห้างหุ้นส่วนสามัญนี้แบ่งแยกออกได้เป็น ๒ ชนิด คือห้างที่จดทะเบียนอย่างหนึ่ง และที่ไม่จดทะเบียนอีกอย่างหนึ่ง

๒. ห้างหุ้นส่วนจำกัด คือห้างหุ้นส่วนประเภทซึ่งมีผู้เป็นหุ้นส่วน ๒ จำพวกดังนี้ จำพวกที่ ๑ ผู้เป็นหุ้นส่วนคนเดียว หรือหลายคนซึ่งจำกัดความรับผิดชอบเพียงไม่เกินจำนวนเงินที่ตนรับจะลงทุนในห้างหุ้นส่วนนั้น

จำพวกที่ ๒ ผู้เป็นหุ้นส่วนคนเดียวหรือหลายคนซึ่งต้องรับผิดชอบร่วมกันในบรรดาหนี้ของห้างโดยไม่จำกัดจำนวนเสมือนดังเป็นหุ้นส่วนในห้างหุ้นส่วนสามัญ (ให้ดูมาตรา ๑๐๓๗)

๓. บริษัทจำกัด คือประเภทซึ่งตั้งขึ้นโดยแบ่งทุนเป็นหุ้น มีมูลค่าเท่ากัน ผู้ถือหุ้นต่างรับผิดชอบจำกัดเพียงไม่เกินจำนวนเงินที่ตนยังส่งใช้ไม่ครบมูลค่าของหุ้นที่ตนถือ (ให้ดูมาตรา ๑๐๕๖)

ส่วนที่ ๒

ลักษณะของสมาคม

ประมวลแพ่งฯ วิเคราะห์ศัพท์สัญญาตั้งสมาคมไว้ว่า เป็นสัญญาซึ่งบุคคลหลายคนตกลงเข้ากัน เพื่อทำการอันใดอันหนึ่งร่วมกันอันมิใช่เป็นการหาผลกำไรแบ่งปันกัน

เพราะฉะนั้นสัญญาตั้งสมาคมจึงต้องประกอบด้วยหลัก ๔ ประการ คือ

๑. ต้องมีสัญญาระหว่างบุคคลหลายคน ซึ่งอย่างน้อยที่สุดก็ต้อง ๓ คน (ขอให้เทียบดูมาตรา ๑๒๗๗) ซึ่งบังคับไว้ว่าการขอจดทะเบียนตั้งสมาคมนั้นต้องทำเป็นหนังสือ และต้องมีสมาชิกของสมาคมลงลายมือไม่น้อยกว่า ๓ คน)

๒. ต้องมีการเข้าทุนกันซึ่งอาจจะเป็นเงิน หรือทรัพย์สิน หรือแรงงาน ตามที่ปฏิบัติกันเป็นส่วนมากนั้น คือเงินค่าบำรุง

๓. ต้องกระทำการกิจการร่วมกัน ขอให้เทียบดูเรื่องหุ้นส่วนและบริษัท

๔. ความประสงค์ของสมาคม ต้องไม่ใช่เป็นการหาผลกำไรมาแบ่งปันในระหว่างสมาชิก และเพื่อจะป้องกันมิให้สมาคม มีความประสงค์จะหาทำไรโดยทางอ้อม ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๒๙๕ ซึ่งได้บัญญัติไว้ว่า เมื่อสมาคมได้เลิกและชำระบัญชีกันแล้ว ถ้ามีสินทรัพย์เหลืออยู่เท่าใด จะแบ่งให้แก่สมาชิกของสมาคมนั้นไม่ได้ สินทรัพย์ทั้งนั้น จะต้องโอนให้แก่บุคคลอื่นตามที่ได้ระบุไว้ในข้อบังคับของสมาคม หรือถ้ามิได้ระบุไว้ก็ตามแต่สมาคมจะตกลงในที่ประชุมใหญ่ แต่อย่างไรก็ตาม สมาคมอาจจะได้รับเงินอุดหนุนหรือเงินค่าบำรุง ข้อสำคัญมีอยู่ว่าสมาคมจะแบ่งเงินเหล่านั้นให้แก่สมาชิกไม่ได้

อนึ่งคำว่า 'ผลกำไร' ในที่นี้หมายความว่า ผลกำไรอันจะได้มาจากบุคคลภายนอก ถ้าหากว่าทำไรอันจะแบ่งปันกันในระหว่างสมาชิกตามส่วนราคาแห่งการกู้ยืม และค่าขายอันมีขึ้นจากการที่สมาชิกได้กระทำกับสมาคมแล้ว ก็เข้าอยู่ในรูปของสหกรณ์และตามกฎหมายไทยถือว่าสหกรณ์เป็นสมาคม ขอให้ดูพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. ๒๔๗๑ มาตรา ๕ และให้เทียบดูพระราชปรารภในพระราชบัญญัติสมาคมเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๔๕๙

หมวดที่ ๒

ประวัติของบทกฎหมายห้างหุ้นส่วนบริษัทสมาคม

ส่วนที่ ๑

ประวัติของบทกฎหมายห้างหุ้นส่วนบริษัท

บทที่ ๑

ก่อนพระราชบัญญัติ ร.ศ. ๑๓๐

- ก) ห้างหุ้นส่วนสามัญ กฎหมายลักษณะเบ็ดเสร็จ มาตรา ๑๐๒ และ ๑๐๓
 ข) บริษัทจำกัด ไม่มีบทกฎหมาย มีแต่พระบรมราชานุญาตพิเศษ ให้แก่บริษัทเป็นราย ๆ ไป
 เช่น บริษัทชุดคลองคูนาสยาม

บทที่ ๒

พระราชบัญญัติห้างหุ้นส่วน ร.ศ. ๑๓๐

พระราชบัญญัตินี้ แบ่งห้างหุ้นส่วนและบริษัทออกเป็น ๓ ประเภทคือ

- ก) ห้างหุ้นส่วนสามัญ
 ข) ห้างหุ้นส่วนจำกัดสินใช้
 ค) บริษัทจำกัดสินใช้

พระราชบัญญัตินี้ แบ่งบทบัญญัติไว้เป็น ๒ ชนิด เป็นหลักมาตราอย่างหนึ่ง และมาตราอย่างหนึ่ง
 ข้อความที่อยู่ในหลักมาตรานั้น คู่สัญญาจะยกเว้นแก้ไขไม่ได้ แต่ข้อความที่อยู่ในมาตรานั้น
 ผู้เป็นหุ้นส่วนอาจปราศรัยประนอมยกเว้นหรือแก้ไขได้

บทที่ ๓

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ ๓

ซึ่งให้ใช้ตั้งแต่วันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๔ ตามนัยแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์
 มาตรา ๓ กฎหมายเก่าในเรื่องห้างหุ้นส่วนและบริษัทซึ่งมีข้อความแย้ง หรือซ้ำกับข้อความในประมวลกฎหมาย
 แพ่งและพาณิชย์ต้องยกเลิก

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ ๓ ฉบับที่กล่าวถึงนี้ ได้แบ่งห้างหุ้นส่วนและบริษัท
 เป็น ๓ ประเภท คล้ายกับห้างหุ้นส่วนและบริษัท ร.ศ. ๑๓๐ แต่ไม่มีคำว่าสินใช้ต่อท้ายคำว่าห้างหุ้นส่วนและ
 บริษัทจำกัด

อีกประการหนึ่งประมวลกฎหมายฉบับนี้ มิได้บ่งไว้ว่าข้อความในที่ใดเป็นมาตรฐานและหลัก

มาตรา แต่อย่างไรก็ตาม กฎหมายอันว่าด้วยห้างหุ้นส่วนและบริษัทนี้ เป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายเศรษฐกิจเอกชน ซึ่งเป็นสาขากฎหมายเอกชน ย่อมจะมีบทกฎหมายอันจะนับว่าเป็นบทสันนิษฐานความตกลงของคู่สัญญา ซึ่งตรงกับมาตราของพระราชบัญญัติเดิม เพราะทางเศรษฐกิจในเรื่องเช่นนี้ต้องการความเร็วมากกว่าในทางแพ่งธรรมดา จึงต้องมีบทสันนิษฐานความตกลงของคู่สัญญา ในเมื่อคู่สัญญามีได้ตกลงเป็นอย่างอื่น บทสันนิษฐานนี้ คู่สัญญาจะตกลงเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้ ขอให้ดู ป.พ.พ.มาตรา ๑๑๔ ที่บัญญัติไว้ว่าการแก้ไขยกเว้นบทบัญญัติใดอันมีเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน การยกเว้นหรือแก้ไขนั้นก็ไม่เป็นโมฆะ แต่อย่างไรจะเรียกว่ากฎหมายอันไม่เกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ก็จะต้องพิจารณาเป็นเรื่องๆไป มีวิธีอันหนึ่งซึ่งอาจจะช่วยให้เสียสละในการวินิจฉัย คือเทียบกับพระราชบัญญัติเดิมว่า บทบัญญัติใน ป.พ.พ. ตรงกับมาตราหรือหลักมาตราแห่งพระราชบัญญัติเดิมนั้น เช่น ป.พ.พ. มาตรา ๑๐๔๕ อนุมาตรา ๕ บัญญัติว่า ห้างหุ้นส่วนสามัญย่อมเลิกจากกันเมื่อผู้เป็นหุ้นส่วนคนหนึ่งคนใดตาย บทบัญญัตินี้ตรงกับพระราชบัญญัติเดิมมาตรา ๔๔ ข้อ ๔ ซึ่งไม่ใช่หลักมาตรา โดยเหตุนี้ผู้เป็นหุ้นส่วนอาจจะทำสัญญาตกลงกันว่า เมื่อผู้เป็นหุ้นส่วนคนหนึ่งคนใดตาย ก็ให้ห้างหุ้นส่วนนั้นคงทำการต่อไป ในระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วนที่ยังมีชีวิตอยู่ หรือกับทายาทของผู้ตาย

บทที่ ๔

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๓

(ฉบับที่แก้ไขตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๒)

ประมวลกฎหมายฉบับนี้ โดยมากมีข้อความที่ฉบับที่ให้ยกเลิกไปเสียสิ้น ข้อความที่แก้ไขอันสำคัญ ก็คือฉบับใหม่นี้ไม่มีบทบัญญัติเหมือนดังมาตรา ๑๐๑๔ แห่งฉบับเดิม เพราะเหตุว่ามาตรา ๑๐๑๔ แห่งฉบับเดิม ได้ถูกยกเลิกเสียแล้ว โดยพระราชบัญญัติควบคุมกิจการค้าขาย ฯลฯ พ.ศ. ๒๔๗๑

ส่วนที่ ๒

ประวัติของบทกฎหมายสมาคม

บทที่ ๑

ก่อนพระราชบัญญัติสมาคม พ.ศ. ๒๔๕๗

บุคคล มีสิทธิตั้งสมาคมโดยไม่ต้องจดทะเบียน แต่สมาคมนั้นต้องไม่ทำการผิดต่อกฎหมาย และไม่ขัดบังวิธีการอันจะเป็นผิดต่อกฎหมายลักษณะอาชญา

บทที่ ๒

พระราชบัญญัติสมาคม พ.ศ. ๒๔๕๗

การตั้งสมาคมต้องจดทะเบียน มิฉะนั้นมีผิดตามมาตรา ๓๑ ถึง ๓๔ แห่งพระราชบัญญัตินั้น

ต่อมาได้มีพระราชบัญญัติสมาคมเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๔๕๙ ซึ่งว่าด้วยสหกรณ์

บทที่ ๓

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ ๓

(ฉบับที่ใช้ตั้งแต่วันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๔)

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ฉบับนี้มีข้อความทับพระราชบัญญัติสมาคม พ.ศ. ๒๔๕๗ ในส่วนที่ไม่เกี่ยวกับความผิดในทางอาญา แต่ยังไม่มีความทับพระราชบัญญัติสมาคมเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๔๕๙ จนถึงวันประกาศใช้พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. ๒๔๗๑

ในส่วนที่เกี่ยวกับความผิดในทางอาญานั้น กฎหมายลักษณะอาญาส่วนที่ ๑๑ ได้มีข้อความทับพระราชบัญญัติสมาคม

บทที่ ๔

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ ๓

(ซึ่งให้ใช้ตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๒)

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ฉบับนี้มีข้อความทับหรือแก้ไขฉบับที่ไดยกเลิกไปเสียนั้น และซึ่งเราจะได้อีกต่อไป

หมวดที่ ๓

การเปรียบเทียบห้างหุ้นส่วนบริษัท สมาคม

กับกองทรัพย์และสัญญาอื่น ๆ

ส่วนที่ ๑

ระหว่างห้างหุ้นส่วนบริษัทฝ่ายหนึ่ง กับกองทรัพย์

ที่หลายเจ้าของมีกรรมสิทธิ์ร่วมกันฝ่ายหนึ่ง

บทที่ ๑

ความคล้ายกัน

๑. มีกองทรัพย์อันเดียว

๒. มีหลายบุคคลเป็นเจ้าของ

บทที่ ๒

ความต่างกัน

๑. ห้างหุ้นส่วนและบริษัทนั้น ต้องเกิดโดยสัญญา แต่กองทรัพย์ที่หลายเจ้าของมีกรรมสิทธิ์ร่วม

กัน ไม่จำเป็นต้องเกิดจากสัญญา กล่าวคืออาจจะเกิดโดยผลแห่งกฎหมาย เช่น กองมรดก

๒. ห้างหุ้นส่วนและบริษัทอาจเป็นนิติบุคคล เมื่อได้จดทะเบียนตามกฎหมายแล้ว แต่กองทรัพย์ที่หลายเจ้าของมีกรรมสิทธิ์รวมกันนั้นไม่อาจจดทะเบียนเป็นนิติบุคคล ในฐานกองทรัพย์นั้นเอง นอกจากจะเปลี่ยนรูปมาเป็นนิติบุคคลชนิดอื่น เช่น ห้างหุ้นส่วนหรือบริษัทสมาคม มูลนิธิ

๓. ตามหลักกฎหมายทั่วไป เจ้าของในกองทรัพย์คนใดคนหนึ่งตามธรรมดาอาจจะขอแบ่งแยกส่วนของตนเมื่อใดก็ได้ แต่ผู้เป็นหุ้นส่วนนั้น ตามธรรมดาจะขอออกจากหุ้นส่วนก่อนกำหนดเวลาที่ได้ตกลงกันไว้ไม่ได้

อนึ่งเจ้าของในกองทรัพย์อาจจะตกลงกันว่า จะคงรวมกันอยู่โดยไม่แบ่งแยกก็ได้ แต่ระยะเวลาที่จะคงอยู่รวมกันนั้น ตามกฎหมายของประเทศที่ใช้ประมวลได้บัญญัติกำหนดเวลาไว้สั้นมากเช่นประมวลลวิธส์บัญญัติไว้เพียง ๑๐ ปี แต่ในเรื่องห้างหุ้นส่วนนั้นเราอาจจะตกลงกำหนดเวลายาวขึ้นไปกว่ากำหนดในเรื่องกองทรัพย์ก็ได้

๔. ห้างหุ้นส่วนและบริษัทที่เป็นนิติบุคคลนั้น เสียของผู้เป็นหุ้นส่วนข้างมากย่อมใช้บังคับตลอดไปถึงฝ่ายข้างน้อยด้วย แต่ในเรื่องกองทรัพย์ที่หลายเจ้าของมีกรรมสิทธิ์รวมกันนั้น ในบางเรื่องกฎหมายของหลายประเทศที่ใช้ประมวลได้บัญญัติว่า การตกลงในข้อสาระสำคัญแห่งกองทรัพย์จะต้องได้รับเสียงของเจ้าของทุก ๆ คน

๕. ในเรื่องห้างหุ้นส่วนสามัญนั้น มีบทกฎหมายสันนิษฐานว่าผู้เป็นหุ้นส่วนเป็นด้วยการตัวแทนซึ่งกันและกัน ให้ดูมาตรา ๑๐๓๓ กับ ๑๐๕๐ แต่ในกองทรัพย์นั้นไม่มีบทกฎหมายสันนิษฐานว่าเจ้าของเป็นด้วยการตัวแทนซึ่งกันและกัน เพราะฉะนั้นถ้าไม่ใช่ในเรื่องสงวนสิทธิแล้ว การกระทำของเจ้าของคนหนึ่งก็อาจจะไม่ผูกพันถึงเจ้าของอื่น ๆ ด้วย

๖. ห้างหุ้นส่วนและบริษัทนั้น คุณสมบัติของบุคคลผู้เป็นฝ่ายแห่งสัญญาเป็นข้อสาระสำคัญและซึ่งมากที่สุด ในห้างหุ้นส่วนสามัญและห้างหุ้นส่วนจำกัด ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับผู้เป็นหุ้นส่วนซึ่งรับผิดชอบไม่จำกัด เพราะฉะนั้นผู้เป็นหุ้นส่วนในห้างเช่นว่านี้ จะโอนหุ้นของตนโดยไม่ได้รับความยินยอมจากผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหลายอื่น และผู้รับมรดกของผู้เป็นหุ้นส่วน จะเข้ามาแทนผู้เป็นหุ้นส่วนซึ่งได้ตายไปแล้วนั้นไม่ได้ นอกจากจะได้ตกลงกันเป็นอย่างอื่น (ให้ดูในมาตรา ๑๐๔๐) แต่ในเรื่องกองทรัพย์นั้น เจ้าของจะโอนกรรมสิทธิ์ส่วนของตนให้แก่ผู้ใดก็ได้ตามความพอใจ และถ้าเจ้าของตาย ผู้รับมรดกก็มีสิทธิที่จะเข้ามาเป็นเจ้าของแทน

๗. ห้างหุ้นส่วนและบริษัทมีความประสงค์หากำไร แต่กองทรัพย์นั้นเจ้าของอาจมีความประสงค์ที่จะไม่หากำไรก็ได้ ให้ฟังสังเกตว่า ถ้าการใดมีความประสงค์หากำไรแล้ว โดยมากก็มีการกระทำร่วมกันอันเข้าเป็นลักษณะห้างหุ้นส่วน นอกจากกองทรัพย์บางชนิดซึ่งถึงแม้จะมีความประสงค์หากำไร และมีหลักเกณฑ์อื่นอันเข้าอยู่ในห้างหุ้นส่วนก็ดี กฎหมายพิเศษดังเช่นกฎหมายทะเลได้บัญญัติลักษณะไว้ต่างหาก

ส่วนที่ ๒

ระหว่างหุ้นส่วนบริษัทฝ่ายหนึ่งกับสัญญาจ้างแรงงาน ซึ่งนายจ้างยอมให้ลูกจ้างได้รับส่วนกำไรอีกฝ่ายหนึ่ง

บทที่ ๑

ความคล้ายกัน

๑. ทั้ง ๒ นั้นเกิดจากสัญญา
๒. มีการทำงานร่วมกัน
๓. มีความประสงค์ที่จะแบ่งกำไร

บทที่ ๒

ความต่างกัน

๑. ผู้เป็นหุ้นส่วนมีสิทธิร่วมกันในวิธดำเนินการ แต่ลูกจ้างร่วมกับนายจ้างในวิธปฏิบัติการ (ดูที่กล่าวมาแล้วข้างต้นในบทที่ว่าด้วยการร่วมกัน)
๒. ผู้เป็นหุ้นส่วนร่วมกันทั้งกำไรและขาดทุนด้วย กล่าวคือต้องช่วยกันรับผิดชอบ ในเมื่อห้างหรือบริษัทขาดทุน แต่ลูกจ้างไม่ต้องรับผิดชอบในเมื่อนายจ้างขาดทุน

ส่วนที่ ๓

ระหว่างสมาคมฝ่ายหนึ่งกับมูลนิธิอีกฝ่ายหนึ่ง

บทที่ ๑

ความคล้ายกัน

ทั้งสองนั้นมีความประสงค์ที่จะไม่แบ่งหรือหากำไร (ให้ดูมาตรา ๘๑ และมาตรา ๑๒๗๔)

บทที่ ๒

ความต่างกัน

- ๑) สมาคมเป็นการรวมบุคคล มูลนิธิเป็นการรวมทรัพย์สิน ผลจึงมีว่า
- ก. การตั้งสมาคมต้องมิบุคคลหลายคน คืออย่างน้อยก็ต้อง ๓ คน (ดูมาตรา ๑๒๗๔ ตอนต้น และมาตรา ๑๒๗๗)

ส่วนการตั้งมูลนิธินั้นอาจจะมีบุคคลธรรมดาคนเดียวก็ได้ (ให้เทียบมาตรา ๘๐ กับมาตรา ๘๓)

- ข. การเป็นสมาชิกในสมาคมนั้น ไม่มีบทกฎหมายบังคับว่า ต้องมีทรัพย์สินซึ่งหมุ่ลงได้เป็นราคาเงินมาลงทุน เพราะฉะนั้นสมาชิกอาจจะได้รับความยกเว้น ไม่ต้องลงทรัพย์สินในสมาคมก็ได้ เช่นสมาชิกพิเศษ หรือกิตติมศักดิ์

แต่ผู้ตั้งมูลนิธินั้นต้องลงทรัพย์สินในมูลนิธิ ให้ดูมาตรา ๘๑ ตอนต้น

๒) การตั้งสมาคมต้องจดทะเบียน มิฉะนั้นไม่เป็นนิติบุคคลและมีผิดตามกฎหมายลักษณะอาชญา มาตรา ๓๖๗ นอกจากจะได้รับความยกเว้น

แต่การตั้งมูลนิธิไม่ต้องจดทะเบียน และไม่มีผิดในทางอาชญาเพราะเหตุนั้น ถ้าจะให้มูลนิธิเป็นนิติบุคคล ก็ต้องยื่นเรื่องราวขออำนาจรัฐบาล ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา ๘๕ และกฎเสนาบดี กระทรวงมหาดไทยลงวันที่ ๓๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๘ ซึ่งไม่เป็นการจดทะเบียนดังเช่นสมาคม

หมวดที่ ๔

ข้อความทั่วไปว่าด้วยการจดทะเบียน

ห้างหุ้นส่วนและบริษัท

บทที่ ๑

ผลแห่งการจดทะเบียน

ห้างหุ้นส่วนจำกัดและบริษัทจำกัดนั้นต้องจดทะเบียน แต่ห้างหุ้นส่วนสามัญไม่มีกฎหมายบังคับว่าต้องจดทะเบียน เพราะฉะนั้นจะไม่จดทะเบียนก็ได้ แต่ถ้าได้จดทะเบียนแล้วก็จะได้รับผลดังจะได้กล่าวต่อไป

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา ๑๐๑๕ บัญญัติว่าห้างหุ้นส่วนหรือบริษัท เมื่อได้จดทะเบียนตามบัญญัติแห่งลักษณะนี้แล้วท่านจัดว่าเป็นนิติบุคคลต่างหากจากผู้เป็นหุ้นส่วน หรือผู้ถือหุ้นทั้งหลายซึ่งรวมเข้ากันเป็นห้างหุ้นส่วนหรือบริษัทนั้น

ผลแห่งการเป็นนิติบุคคลนั้นก็คือว่า

ทรัพย์สิน, กำลังกาย, ความคิด ที่บุคคลธรรมดาได้นำมารวมเข้าไว้ นั้น เกิดมีสภาพเหมือนดังบุคคลธรรมดา (ให้ดูมาตรา ๖๕ และมาตรา ๗๑)

เราอาจจำแนกผลต่าง ๆ ออกเป็นดังนี้คือ

(๑) มีสิทธิและหน้าที่โดยไม่ปะปนกับสิทธิและหน้าที่ของผู้ที่มาร่วมกันเข้านั้น เพราะฉะนั้นทรัพย์สินของห้างและบริษัท หรือนิติบุคคลย่อมเป็นประกันแก่เจ้าหนี้ของห้าง หรือบริษัท หรือนิติบุคคลเท่านั้นเอง กล่าวคือ เจ้าหนี้ของห้างหรือบริษัทเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งบุริมสิทธิ ในการที่จะได้รับชำระหนี้อันค้างชำระแก่ตน จากทรัพย์สินของห้าง หรือบริษัทก่อนเจ้าหนี้ส่วนตัวของผู้เป็นหุ้นส่วนหรือผู้ถือหุ้น โดยเหตุนี้เจ้าหนี้ส่วนตัวของผู้เป็นหุ้นส่วน จะขอหักกลบลบหนี้ในการที่ตนเป็นลูกหนี้ห้างหรือบริษัทนั้นไม่ได้ ให้เทียบ มาตรา ๑๐๗๒

(๒) มีภูมิลำเนา ที่จะใช้ในทางอรรถคดี ขอให้ดูประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา ๗๑

(๓) มีสัญญาติ สัญชาติของห้างหุ้นส่วนและบริษัทนั้นได้มีผู้ออกความเห็นมากมายว่าจะถือตามสัญญาติของประเทศที่ได้ทำสัญญาดังห้างบริษัท การจดทะเบียนบริษัทสำนักงานแห่งใหญ่ของห้างของบริษัทหรือประเทศที่ห้างหรือบริษัทได้ทำการค้าขายเป็นส่วนใหญ่ หรือจะถือเอาสัญญาติของผู้เป็นหุ้นส่วน หรือเป็นผู้ถือหุ้นอันเป็นฝ่ายข้างมาก

ปัญหาเหล่านี้ เกิดขึ้นในต่างประเทศ ดังเช่นประเทศฝรั่งเศสเป็นอาทิ เพราะไม่มีตัวบทบังคับสำหรับกฎหมายไทยนั้น ผู้สอนเห็นว่า ห้างหุ้นส่วนบริษัทจดทะเบียนในประเทศไหน ก็ต้องถือตามสัญญาติของประเทศนั้นโดยไม่ต้องพิจารณาถึงว่า ผู้เป็นหุ้นส่วนหรือผู้ถือหุ้นข้างมากถือสัญญาติอันใด เพราะประมวลกฎหมายแพ่งฯ มาตรา ๖๘ บัญญัติไว้ว่า นิติบุคคลจะมีขึ้นได้ก็แต่ด้วยอายุอันยาวแห่งบทบัญญัติของกฎหมายหรือจะกล่าวอีกอย่างหนึ่ง ห้างหรือบริษัทเป็นนิติบุคคลก็เพราะการจดทะเบียน และเมื่อการจดทะเบียนได้กระทำการตามกฎหมายไทย ก็เท่ากับกฎหมายไทยได้ประสิทธิประสาทให้ห้างและบริษัทนั้นเป็นนิติบุคคลขึ้น เพราะฉะนั้นนิติบุคคลจดทะเบียนในเมืองไทยจะต้องมีสัญญาติไทย

อนึ่งในทางานั้น ปัญหาเรื่องสัญญาติไม่น่าเกิดขึ้นเลย เพราะเหตุว่า ตามแบบคำขอจดทะเบียนของกระทรวงพาณิชย์ก็มีข้อความบังคับไว้ว่า ห้างหรือบริษัทที่จะจดทะเบียนนั้นยอมถือสัญญาติไทยอยู่ได้กฎหมายสยาม

แต่ผลร้ายอาจจะมิขึ้นได้ ดังเช่นในคราวสงคราม ขนชาติศัตรูมาตั้งห้างหรือบริษัทจดทะเบียนตามกฎหมายไทย อาจจะอ้างเอา เอาสัญญาติไทยของห้างหรือบริษัท เพื่อหลีกเลี่ยงไม่ให้ต้องถูกยึดทรัพย์ แต่ในครั้งนี้เป็นหน้าที่ของกฎหมายเกี่ยวกับการสงครามที่จะบัญญัติทางแก้ไขไว้ ไม่ควรให้เป็นหน้าที่ของกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

เหตุฉะนั้นทุกประเทศได้มีกฎหมายห้ามมิให้ทำการค้าขายกับชนชาติศัตรู สำหรับประเทศสยาม ได้มีพระราชบัญญัติห้ามการค้าขายกับชนชาติศัตรู พ.ศ. ๒๔๖๐ ในมาตรา ๔ บัญญัติไว้ว่า เลนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติมีอำนาจออกคำสั่งให้อายัด และจัดเลิกห้างหุ้นส่วนหรือบริษัทซึ่งมีสมาชิกทุกคน หรือบางคนเป็นคนชาติศัตรูแต่อย่างไรก็ดี ห้างหุ้นส่วนหรือบริษัทอาจไม่จำเป็นต้องเลิกจากกันเพราะเหตุดังกล่าวแล้วก็ได้ กล่าวคือ ถ้าผู้เป็นหุ้นส่วนซึ่งมิใช่เป็นชนชาติศัตรู รับซื้อหุ้นไว้ ให้เทียบประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา ๑๐๖๐

สำหรับบริษัทจำกัดนั้น ถ้ามีผู้อื่นซึ่งมิใช่ชนชาติศัตรูรับซื้อหุ้นไว้บริษัทนั้นก็ไม่ต้องเลิก

๔) มีสิทธิใช้นามสมญาของห้างหรือบริษัทเป็นโจทก์จำเลยโดยไม่ต้องใช้นามของผู้เป็นหุ้นส่วน

ทุกคน

ทั้งนี้เพื่อสะดวกในทางอรรถคดี แต่สำหรับห้างหุ้นส่วนสามัญซึ่งไม่จดทะเบียนนั้น เรามีบทบัญญัติอยู่ในมาตรา ๑๐๔๔ ว่า ผู้เป็นหุ้นส่วนจะถือเอาสิทธิใดๆ กับบุคคลภายนอก ในกิจการค้าขายซึ่งไม่ปรากฏชื่อของตนนั้นหาได้ไม่

ปัญหาจึงอาจเกิดขึ้นได้ว่า ถ้าผู้เป็นหุ้นส่วนขายทรัพย์สินอย่างหนึ่งในนามของห้างโดยบุคคลภายนอกยังไม่ชำระราคา ดังนั้นผู้เป็นหุ้นส่วนจะฟ้องร้องบุคคลภายนอกได้อย่างไร?

ฐานะแห่งหลักกฎหมายซึ่งศาลฎีกาได้เคยดำเนินอยู่ก่อน ให้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มีดังนี้คือ

(ก) ผู้เป็นหุ้นส่วนในห้างที่ไม่จดทะเบียนนั้น อาจใช้ชื่อของตนฟ้องร้อง ตามสัญญาที่ได้ทำในนามของห้างหุ้นส่วนได้ เพราะเป็นประเพณีที่ได้ปฏิบัติกันมาเช่นนี้ แต่ก่อนพระราชบัญญัติหุ้นส่วนและบริษัท ร.ศ. ๑๐๓

กฎหมายใหม่หาได้ลบล้างจารีตประเพณีดังนั้นไม่ กล่าวคือกฎหมายใหม่ห้ามแต่ไม่ให้ห้างที่ไม่ได้จดทะเบียนใช้นามสมญาของตนขึ้นฟ้องร้อง ขอให้ดูฎีกา ๑๐๔/๒๔๖๓

(ข) การคัดค้านอำนาจฟ้องร้องในเรื่องนี้ ต้องกระทำให้เสียแต่แรก ก่อนเริ่มลงมือสืบพยาน มิฉะนั้นศาลไม่ยอมฟังข้อคัดค้าน (ให้ดูฎีกาที่ ๑๐๔/๒๔๖๖ และให้ดูคำอธิบายของกรมหลวงราชบุรีในหนังสือกฎหมายและคำสั่งเสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ กับคำอธิบายกฎหมายเกี่ยวกับเรื่องที่ดินรวบรวมพิมพ์โดยคำสั่งกระทรวงเกษตราธิการ พศ. ๒๔๖๔ หน้า ๑๓๐ - ๑๓๒)

แต่ตามฐานะของกฎหมายในปัจจุบันนี้ ผู้สอนเห็นว่ากฎหมายใหม่คงไม่มุ่งประสงค์จะให้บุคคลภายนอกซึ่งซื้อทรัพย์สินโดยไม่ใช้ราคาจากห้างที่ไม่จดทะเบียนได้เปรียบเกินไป เพราะฉะนั้นเราควรวิเคราะห์ว่า ผู้เป็นหุ้นส่วนจะมีสิทธิฟ้องร้องโดยอาศัยหลักกฎหมายอันใดบ้าง หลักกฎหมายที่หาพิจารณาสนับสนุนสิทธิของผู้เป็นหุ้นส่วนเช่นนี้ก็คือ

ก) นิติกรรมอำพราง ทั้งนี้หมายความว่า ถ้าบุคคลภายนอกรู้ว่ายั่ว ห้างไม่ได้จดทะเบียนและยังขึ้นทำสัญญาโดยรู้ว่าใครเป็นหุ้นส่วนดังนี้ บุคคลภายนอกนี้ก็ต้องรับสำนองตามสัญญาเพราะนิติกรรมที่ได้ทำไปนั้นได้ชื่อว่าเป็นนิติกรรมอำพราง ประเภทอำพรางซึ่งตามหลักคู่กรณียอมขอให้ศาลวินิจฉัยตามความจริงที่คู่กรณีได้รู้และตกลงกันไว้ ให้ดูมาตรา ๑๑๘ การลวงก็ย่อมเป็นโมฆะตกไป.

ข) ถ้าบุคคลภายนอกไม่รู้ ก็เท่ากับตนทำสัญญาโดยสำคัญผิดในบุคคล หรือในคุณสมบัติของบุคคลแล้วแต่เรื่อง ถ้าหากเป็นในเรื่องคุณสมบัติของบุคคล การนั้นก็เป็นแต่เพียงโมฆียะถ้าบุคคลภายนอกไม่ปฏิเสธก็ถือว่าเป็นนิติกรรมที่ดี ถ้าหากตนปฏิเสธก็ต้องกลับคืนสู่ฐานะเดิม

อนึ่งแม้แต่กรณีจะเป็นโมฆะกรรม ก็ต้องถือว่าเป็นนิติกรรมนั้นมิได้เกิดขึ้น สิ่งที่ได้รับไว้ก็ต้องกลับคืนสู่ฐานะเดิม เหตุฉะนั้นจึงเห็นว่าผู้เป็นหุ้นส่วนในห้างที่ไม่จดทะเบียน ย่อมมีหนทางที่จะเรียกร้องบุคคลภายนอกได้ โดยมีต้องให้บุคคลภายนอกได้เอาทรัพย์สินที่รับไว้ไปเปล่า ๆ

บทที่ ๒

จดทะเบียนที่ไหน?

ห้างหุ้นส่วนบริษัทตั้งสำนักงานแห่งใหญ่ทำกิจการค้าบไลใด ในพระราชอาณาจักรให้จัด

ทะเบียน ณ หอทะเบียน ณ มณฑลนั้น ให้ดูมาตรา ๑๐๑๖ วรรค ๑

บรรดาสำนักรงานสำหรับจดทะเบียนห้างหุ้นส่วนและบริษัททั้งหลายนั้น เสนาบดีเจ้ากระทรวงซึ่งบัญชาการจดทะเบียนห้างหุ้นส่วนและบริษัทเป็นผู้ออกข้อบังคับและจัดตั้งขึ้น (ให้ดูมาตรา ๑๐๑๔)

แต่เดิมเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมเป็นผู้บัญชาการนี้ แต่ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๖๖ พระราชบัญญัติแก้ไขพระราชบัญญัติหุ้นส่วนบริษัท ร.ศ. ๑๓๐ ไดโอนหอทะเบียนหุ้นส่วนบริษัท ซึ่งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมได้ตั้งไว้แล้ว ไปขึ้นกระทรวงพาณิชย์

ณ บัดนี้หอทะเบียนที่กรุงเทพฯ ตั้งอยู่ที่กระทรวงพาณิชย์ สำหรับหัวเมืองยังคงตั้งอยู่ที่ศาลมณฑล

บทที่ ๓

รายการที่ต้องจดทะเบียน

ถือรายการตามที่กฎหมายบังคับไว้ เช่นตามมาตรา ๑๐๖๔ สำหรับห้างหุ้นส่วนสามัญ ตามมาตรา ๑๐๗๔ สำหรับห้างหุ้นส่วนจำกัด ตามมาตรา ๑๐๙๔, ๑๑๑๑ สำหรับบริษัทจำกัด ฯลฯ

การแก้ไขข้อความที่ได้จดทะเบียนไว้นั้น ก็ต้องจด ณ หอทะเบียนแห่งเดียวกันนั้น ให้ดูมาตรา ๑๐๑๖ วรรค ๒

การจดทะเบียนต้องเสียค่าธรรมเนียมตามกฎหมายข้อบังคับซึ่งเสนาบดีตั้งไว้ ให้ดูมาตรา ๑๐๑๔ รายการที่จะจดทะเบียนนั้นต้องเข้าอยู่ในข้อบังคับดังนี้

- ก) ต้องมีรายการบริบูรณ์ตามที่กฎหมายบังคับไว้
- ข) ต้องไม่ขัดกับกฎหมาย ให้ดูมาตรา ๑๐๑๔

ถ้ารายการใดขาดตกบกพร่องผิดจากหลักที่ได้กล่าวข้างต้นหรือถ้าเอกสารใดซึ่งกำหนดว่าให้ส่งด้วยกันกับคำขอจดทะเบียนยังขาดอยู่มิได้ส่งให้ครบก็ตี หรือถ้าไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขข้ออื่นซึ่งกฎหมายบังคับไว้ มาตรา ๑๐๑๔ บัญญัติว่า นายทะเบียนจะไม่ยอมรับจดทะเบียนก็ได้ เมื่ออ่านมาตรานี้แล้ว ขวนให้คิดไปว่านายทะเบียนจะยอมรับจดทะเบียนก็ได้ คืออยู่ในอำนาจของนายทะเบียนที่จะยอมรับหรือปฏิเสธ

ปัญหาจึงมีว่า ถ้านายทะเบียนยอมรับจดทะเบียน ห้างหรือบริษัทที่มีรายการไม่บริบูรณ์นั้นจะมีผลเป็นนิติบุคคลหรือไม่

การวินิจฉัยปัญหานี้ ขอยกตัวอย่างในห้างหุ้นส่วนสามัญคือรายการที่ต้องจดทะเบียนนั้น มีบังคับไว้ในมาตรา ๑๐๖๔ และซึ่งถ้าจะเทียบกับพระราชบัญญัติเดิมแล้ว จะเห็นได้ว่าตรงกับหลักมาตรา ๕๒ เมื่อเป็นเช่นนี้ มาตรา ๑๐๖๔ ซึ่งเป็นบทบังคับคือเป็นบทซึ่งตั้งขึ้น เพื่อประโยชน์ต่อสาธารณชนทั่วไปที่จะทำการเกี่ยวข้องกับห้างนั้น เพราะฉะนั้นจึงเห็นว่า ถึงแม้ว่านายทะเบียนจะยอมรับจดทะเบียนห้างหุ้นส่วนสามัญ โดยรายการยังไม่ครบครัน ห้างหุ้นส่วนนั้นก็หาเป็นนิติบุคคลไม่

บทที่ ๔

การนับกำหนดเวลา

สำหรับการจดทะเบียนมาตรา ๑๐๑๗ บัญญัติว่า ถ้าข้อความที่จะจดทะเบียนหรือประกาศโฆษณาเกิดขึ้นในต่างประเทศไซ้ร้ทานให้นับกำหนดเวลาสำหรับจดทะเบียน หรือประกาศโฆษณาข้อความนั้นตั้งแต่เวลาเมื่อคำบอกกล่าวการนั้นมาถึงตำบลที่จะจดทะเบียน หรือตำบลที่จะประกาศโฆษณานั้นเป็นต้นไป

การที่จะพิจารณาว่ามาตรานี้มีประโยชน์ที่จะใช้บังคับกรณีอย่างใดบ้างแล้ว ก็ควรพิจารณาตามหลักดังนี้

- ก) ต้องพิจารณาว่า การจดทะเบียนนั้น กฎหมายบังคับให้จดทะเบียนในกำหนดเวลาอย่างใดบ้าง
 - ข) ข้อความที่จะจดทะเบียนหรือประกาศโฆษณานั้น มีอย่างใดบ้างซึ่งอาจเกิดขึ้นได้ในเมืองต่างประเทศ
- ขอให้ดูมาตรา ๑๐๑๒ และมาตรา ๑๒๕๓

บทที่ ๕

สิทธิของคนภายนอก

ในการขอตรวจลอกคัด การจดทะเบียน

มาตรา ๑๐๒๐ บัญญัติว่า “บุคคลทุกคน เมื่อได้เสียค่าธรรมเนียมตามที่กำหนดในกฎข้อบังคับของเสนาบดีเจ้ากระทรวงแล้วขอที่จะตรวจเอกสารซึ่งนายทะเบียนเก็บรักษาไว้ได้ หรือจะขอให้นายทะเบียนทำใบสำคัญแสดงการจดทะเบียนห้างหุ้นส่วนหรือบริษัทใด ๆ ให้ก็ได้ หรือจะขอให้คัดสำเนาหรือเนื้อความในเอกสารฉบับใด ๆ พร้อมด้วยคำรับรองว่าถูกต้องมอบให้ก็ได้”

บทที่ ๖

การโฆษณา

มาตรา ๑๐๒๑ บัญญัติว่า “นายทะเบียนทุกคนจะต้องแต่งยอรายการ ซึ่งได้ลงทะเบียนส่งไปลงพิมพ์โฆษณาในหนังสือราชกิจจานุเบกษาเป็นคราว ๆ ตามแบบซึ่งเสนาบดีเจ้ากระทรวงจะได้กำหนดให้”

บทที่ ๗

การจดทะเบียนจะมีผลต่อคนภายนอกเมื่อไร

ก) สิทธิซึ่งผู้เป็นหุ้นส่วนหรือผู้ถือหุ้น จะมีต่อคนภายนอกนั้นก็ต่อเมื่อการจดทะเบียนได้โฆษณาในราชกิจจานุเบกษาแล้ว ดูมาตรา ๑๐๒๒ และ ๑๐๒๓ วรรค ๑ ตอนต้น

แต่มีข้อยกเว้นอยู่ว่า ถ้าผู้เป็นหุ้นส่วนได้รับชำระหนี้ก่อนโฆษณาก็ไม่จำต้องคืนให้แก่ผู้ชำระ ให้ดูมาตรา ๑๐๒๓ วรรค ๒ ให้ฟังสังเกตว่า การจดทะเบียนมีผลก่อนการโฆษณาในข้อนี้

ข) สิทธิที่คนภายนอกจะพึงมีต่อผู้เป็นหุ้นส่วน หรือผู้ถือหุ้นก็คือเมื่อจดทะเบียนแล้ว ถึงแม้จะยังไม่มีการโฆษณาในราชกิจจานุเบกษา ให้ดูมาตรา ๑๐๒๓ วรรค ๑ ตอนสุดท้าย

หมวดที่ ๕ เอกสารของห้างหุ้นส่วนและบริษัทโดยทั่วไป

กฎหมายไม่บังคับว่าห้างหุ้นส่วนสามัญ และห้างหุ้นส่วนจำกัดจะต้องมีเอกสารอย่างใดบ้าง แต่บริษัทจำกัดนั้น มีตัวบทบังคับไว้ เช่นในมาตรา ๑๒๐๖

ถ้าหุ้นส่วนและบริษัทมีเอกสารแล้ว ก็ย่อมมีผลดังนี้

๑) ในระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วนด้วยกันก็ดี หรือในระหว่างผู้ถือหุ้นด้วยกันก็ดี หรือในระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วนกับห้างหุ้นส่วนก็ดี หรือในระหว่างผู้ถือหุ้นกับบริษัทก็ดี กฎหมายสันนิษฐานว่า บรรดาสมุดบัญชีเอกสารของห้างหุ้นส่วนหรือบริษัท ย่อมเป็นพยานเอกสารอันถูกต้อง ตามข้อความที่ได้บันทึกไว้ในนั้นทุกประการ

ทั้งนี้หมายความว่า ถ้าผู้ใดคัดค้าน ก็มีหน้าที่ต้องนำสืบก่อน

๒) ในระหว่างห้างหรือบริษัทกับบุคคลภายนอกนั้น เห็นว่าเอกสารเหล่านี้ จะใช้ยืนยันบุคคลภายนอกไม่ได้ แต่บุคคลภายนอกอาจอ้างขึ้นเป็นข้อต่อสู้ห้างหรือบริษัทได้

ให้ดูมาตรา ๑๐๒๔

ภาค ๒ ว่าด้วยห้างหุ้นส่วนสามัญ

หมวดที่ ๑

ลักษณะสำคัญของห้างหุ้นส่วนสามัญ

ห้างหุ้นส่วนสามัญนั้น คือห้างหุ้นส่วนประเภทซึ่งผู้เป็นหุ้นส่วนหมดทุกคนต้องรับผิดชอบร่วมกัน เพื่อหนี้สินทั้งปวงของห้างโดยไม่มีจำกัด ให้ดูมาตรา ๑๐๒๕

ห้างหุ้นส่วนสามัญนี้อาจตั้งขึ้นโดยไม่ต้องจดทะเบียนต่อเจ้าพนักงาน แต่ถ้าได้จดทะเบียนแล้วก็มีผลมากขึ้นดังจะกล่าวต่อไป แต่อย่างไรก็ตาม ห้างหุ้นส่วนสามัญที่จดทะเบียนก็ดี และที่ไม่จดทะเบียนก็ดีย่อมมีลักษณะสำคัญดังนี้

๑. ผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหมดต้องรับผิดชอบร่วมกัน (ดูมาตรา ๑๐๕๐, ๒๕๑)
๒. ผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหมดต้องรับผิดชอบใช้หนี้สินทั้งปวงของห้างโดยไม่มีจำกัด
๓. คุณสมบัติของบุคคลที่เป็นหุ้นส่วนเป็นข้อสาระสำคัญ

ส่วนที่ ๑

ผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหมดต้องรับผิดชอบร่วมกัน

ที่ว่าผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหมดต้องรับผิดชอบร่วมกันนั้น คือผู้เป็นหุ้นส่วนจะขอแบ่งแยกความรับผิดชอบในหนี้สินของห้างให้เป็นรายบุคคลไม่ได้ (ดูมาตรา ๑๐๕๐เทียบกับมาตรา ๒๕๑)

เช่น นายดำกับนายแดง นายเขียว ๓ คนด้วยกัน เข้าทุนกันตั้งห้างหุ้นส่วนสามัญ ห้างขาดทุนเป็นลูกหนี้นายขาว ๓๐๐๐ บาท นายขาวมีสิทธิฟ้องเรียกเงินจากนายดำคนเดียวเต็ม ๓๐๐๐ ได้ โดยไม่ต้องฟ้องนายแดงนายเขียวด้วย และเป็นหน้าที่นายดำจะไปไล่เบี้ยจากเพื่อนหุ้นส่วนอื่นตามข้อสัญญาที่ได้ตกลงกันหรือตามส่วนในกฎหมาย

ในเรื่องความรับผิดชอบร่วมกันนี้ มีปัญหาอยู่ ๒ ข้อ คือ

- ๑) ถ้าเจ้าหนี้ฟ้องผู้เป็นหุ้นส่วนคนหนึ่ง แต่ยังมีได้รับชำระหนี้เต็มเจ้าหนี้จะมีอำนาจฟ้องผู้เป็นหุ้นส่วนคนอื่น ๆ ได้อีกหรือไม่
- ๒) ผู้เป็นหุ้นส่วนต้องรับผิดชอบร่วมกันเฉพาะแต่คนภายนอกหรือในระหว่างกันเองด้วยระหว่างกันเองด้วย

บทที่ ๑

การวินิจฉัยปัญหาข้อ ๑

ปัญหานี้เนื่องมาจากวิธีพิจารณาความแพ่ง ร.ศ.๑๒๗ มาตรา ๓ ซึ่งบัญญัติไว้ว่า คดีที่ศาลได้

พิพากษาเสร็จเด็ดขาดแล้ว จะร้องขึ้นฟ้องร้องอีกไม่ได้

แต่หลักอันนี้มีข้อยกเว้นอยู่ในมาตรา ๒๙๑ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ซึ่งมีข้อความว่า เจ้าหนี้จะเรียกชำระหนี้จากลูกหนี้คนใดคนหนึ่งถึงเชิงหรือแต่โดยส่วนก็ได้ตามแต่จะเลือก แต่ลูกหนี้ทั้งปวง (ในที่นี้คือผู้เป็นหุ้นส่วนอื่น) ก็ยังคงต้องถูกผูกพันต่อเจ้าหนี้ทั่วทุกคน จนกว่าหนี้นั้นจะได้ชำระเสร็จสิ้น

เพราะฉะนั้นตราใบที่เจ้าหนี้ยังมีได้รับชำระหนี้เต็ม เจ้าหนี้ก็ยังมีอำนาจที่จะฟ้องร้องเจ้าหนี้ผู้เป็นหุ้นส่วนอื่น ๆ อีกได้ ให้ดูคำอธิบายของเจ้าคุณจินดาภิรมย์ในบทบัญญัติเดิม ๔ หน้า ๑๖๕ ซึ่งท่านอธิบายไว้ว่า มีความแตกต่างกันอยู่บ้างในระหว่างกฎหมายอังกฤษและกฎหมายที่เป็นประมวล คือตามกฎหมายอังกฤษแล้วศาลเคยตัดสินว่าเจ้าหนี้จะฟ้องร้องไม่ได้ แต่ตามกฎหมายที่เป็นประมวลของหลายประเทศ ยอมรับว่าฟ้องได้

บทที่ ๒

การวินิจฉัยปัญหาข้อ ๒

ตามอุทธรณ์ข้างต้นนั้น ถ้านายดำได้ชำระหนี้ให้แก่นายขาวไปครบ ๓๐๐๐ บาทแล้ว ถ้าหุ้นส่วนนั้นมีผู้เป็นหุ้นส่วนอีก ๒ คน คือนายแดงกับนายเขียว ดังนี้ ผู้เป็นหุ้นส่วนที่ยังไม่ได้ชำระหนี้ จะต้องรับผิดชอบร่วมกัน เพื่อให้หนี้ให้แก่นายดำหรือไม่

ความเห็นในเรื่องนี้อาจแตกต่างกันได้

๑. ถ้าจะวินิจฉัยตามบทกฎหมายที่ว่าด้วยช่วงสิทธิแล้ว นายดำก็ย่อมมีสิทธิเหมือนดังเจ้าหนี้คนอื่น กล่าวคือ มาตรา ๒๒๖ บัญญัติไว้ว่า บุคคลผู้รับช่วงสิทธิของเจ้าหนี้ ชอบที่จะใช้สิทธิทั้งหลายบรรดาที่เจ้าหนี้มีอยู่โดยมูลหนี้รวมทั้งประกันแห่งหนี้นั้นได้ในนามของตนเอง และมาตรา ๒๒๙ อนุมาตรา ๓ มีข้อความว่า การรับช่วงสิทธิย่อมมีขึ้นด้วยอำนาจกฎหมาย และย่อมสำเร็จเป็นประโยชน์แก่บุคคลผู้มีความผูกพันร่วมกับผู้อื่น หรือเพื่อผู้อื่นในอันจะต้องใช้หนี้มีส่วนได้เสียด้วยในการใช้หนี้ นั้น และรับใช้หนี้นั้นซึ่งในที่นี้ก็นักคือนายดำ

๒. แต่การเข้าหุ้นส่วนสามัญนั้น มีบทกฎหมายเป็นพิเศษซึ่งอาจทำให้คิดไปได้เป็นอย่างอื่น กล่าวคือ มาตรา ๑๐๕๐ ที่บังคับให้ผู้เป็นหุ้นส่วนต้องรับผิดชอบร่วมกันนั้น เป็นบทบัญญัติที่รับผิดชอบในส่วนที่ ๓ ซึ่งว่าด้วยความเกี่ยวพันระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วนกับคนภายนอก

แต่ในความเกี่ยวพันระหว่างกันเองนั้น คงมีมาตรา ๑๐๔๔ ซึ่งอยู่ในส่วนที่ ๒ อันบัญญัติข้อความไว้ว่า อันส่วนกำไรกิต ส่วนขาดทุนกิตของผู้เป็นหุ้นส่วนทุก ๆ คนนั้น ย่อมเป็นไปตามส่วนที่ลงทุน

อนึ่งระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วนด้วยกันเอง หลักมีย่อยุ่อย่างหนึ่งว่าผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหลาย จะต้องมีความเสมอภาค นอกจากจะได้มีข้อตกลงแบ่งส่วนกำไรหรือขาดทุนกันเป็นอย่างอื่น ขอให้เทียบดูมาตรา

อาศัยเหตุนี้จึงทำให้เกิดมีความเห็นกันว่า ผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหลายอาจที่จะไม่ต้องรับผิดชอบร่วมกันต่อผู้เป็นหุ้นส่วนด้วยกันเอง (ดูคำพิพากษาศาลสูงสุดในประเทศฝรั่งเศสลงวันที่ ๘ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๘๘๗ และลงวันที่ ๑๑ เมษายน ค.ศ. ๑๘๘๓)

แต่ถ้าผู้เป็นหุ้นส่วนคนหนึ่ง ได้เป็นเจ้าหนี้ทางในฐานะที่เป็นคนภายนอก เช่น เป็นผู้ขายทรัพย์สินให้แก่ห้าง ผู้เป็นหุ้นส่วนคนนั้นก็ย่อมมีสิทธิตามมาตรา ๒๙๑ ในฐานะที่เป็นคนภายนอก

ส่วนที่ ๒

ผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหมดต้องรับผิดชอบหนี้สิน ทั้งปวงของห้างโดยไม่จำกัด

ทั้งนี้ก็คือ ถ้าทรัพย์สินสมบัติของห้างไม่พอใช้หนี้ เจ้าหนี้อาจฟ้องร้องเรียกจากผู้เป็นหุ้นส่วนอีกได้ นอกจากหุ้นที่ผู้เป็นหุ้นส่วนได้นำมาลงในห้าง เช่น นายแดงกับนายดำได้ลงทุนคนละ ๑๐๐๐ บาท ตั้งห้างหุ้นส่วนสามัญขึ้นห้างหนึ่ง ห้างเป็นลูกหนี้คนภายนอก ๕๐๐๐ บาท ดังนี้ เจ้าหนี้มีสิทธิฟ้องร้องเรียกเงิน ๕๐๐๐ บาทจากนายดำกับนายแดงได้โดยไม่ต้องคำนึงถึงว่า นายดำกับนายแดงได้ลงทุนคนละเท่าใด

ส่วนที่ ๓

คุณสมบัติของบุคคลผู้เป็นหุ้นส่วน เป็นข้อสาระสำคัญ

ในห้างหุ้นส่วนสามัญนั้น ความรับผิดชอบของผู้เป็นหุ้นส่วนย่อมมีมาก กล่าวคือ จะต้องรับผิดชอบกันในหนี้สินอันผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งได้จัดทำไปในทางที่เป็นธรรมดาการค้าขายของห้างหุ้นส่วนนั้น (ให้ดูมาตรา ๑๐๒๕ กับ ๑๐๕๐)

เพราะฉะนั้นการตั้งห้างหุ้นส่วนสามัญ ผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหลายจะต้องเลือกเฟ้นคุณสมบัติของเพื่อนหุ้นส่วน มีอาทิความไว้น้ำใจ เชื่อใจ ชื่อเสียง คุณวุฒิพิเศษ โดยเหตุนี้จึงมีข้อสันนิษฐานของกฎหมายบัญญัติไว้ขั้นต้นว่า ผู้เป็นหุ้นส่วนจะโอนหุ้นให้แก่บุคคลอื่นไม่ได้ เว้นไว้แต่จะได้รับความยินยอมจากผู้เป็นหุ้นส่วนอื่น ๆ ด้วยไม่เหมือนกับการโอนสิทธิตามธรรมดา (ดูมาตรา ๑๐๔๐ และ ๑๐๔๑)

อนึ่งกฎหมายยังสันนิษฐานอีกว่า ห้างหุ้นส่วนสามัญต้องเลิกจากกัน ถ้าผู้เป็นหุ้นส่วนคนหนึ่งคนใดตาย หรือล้มละลาย หรือตกเป็นผู้ไร้ความสามารถ ให้ดูมาตรา ๑๐๔๔ อนุมาตรา ๕ ทั้งนี้ก็เนื่องจากคุณสมบัติของผู้เป็นหุ้นส่วนนั่นเอง

หมวดที่ ๒

การตั้งห้างหุ้นส่วนสามัญ

ส่วนที่ ๑

ต้องมีสัญญา

สัญญาตั้งห้างหุ้นส่วนสามัญไม่จำเป็นต้องทำเป็นกรรมหรือลายลักษณ์อักษร จะทำกันปากเปล่าก็ได้ แต่ถ้าเป็นหุ้นส่วนภาคีอากร ต้องทำต่อหน้าเจ้าพนักงานตามพระราชบัญญัติการภาษีอากร ร.ศ. ๑๑๑ มาตรา ๓๐

กฎหมายไม่ได้บังคับโดยตรงว่าสัญญาเข้าหุ้นส่วนสามัญจะต้องมีข้อความอย่างใดบ้าง? แต่เมื่อระลึกถึงหลักแห่งสัญญาธรรมดาก็จะเห็นได้ว่า นอกจากความตกลงและความสามารถของบุคคลแล้ว ความประสงค์ที่จะประกอบกิจการของห้าง หรือในวัตถุประสงค์เป็นสิ่งสำคัญซึ่งควรกล่าวไว้ในสัญญา

อนึ่งสัญญาเข้าหุ้นส่วน จะกล่าวความแต่เพียงเท่านั้นก็ได้เพราะกฎหมายลักษณะห้างหุ้นส่วน และบริษัทมีบทบัญญัติสันนิษฐาน (ไม่ใช้บทบังคับ) ความตกลงของห้างหุ้นส่วนพอบังคับคดีอยู่แล้ว เช่นในเรื่องการลงทุน วิจัดการห้าง การโอนหุ้น การเลิกจากกัน และการชำระบัญชี เหล่านี้เป็นต้น

แต่ถ้าห้างหุ้นส่วนนั้นจะต้องจดทะเบียนด้วยแล้ว ผู้เป็นหุ้นส่วนก็จำต้องตกลงกันตามรายการที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๐๖๔ คือ

๑. ชื่อของห้างหุ้นส่วน แต่สำหรับห้างที่ไม่ได้จดทะเบียนนั้นชื่อของห้างไม่มีผล เพราะเหตุว่าห้างที่ไม่จดทะเบียนไม่เป็นนิติบุคคล ชื่อของห้างชนิดนั้นจึงมีลักษณะไปในทางยี่ห้อ หรือเป็นทรัพย์สินชนิดหนึ่งอันมิใช่เป็นสิ่งประกอบสภาพบุคคล

อนึ่งผู้เป็นหุ้นส่วนในห้างที่ไม่จดทะเบียน จะถือเอาสิทธิใด ๆ แก่บุคคลภายนอกในกิจการซึ่งไม่ปรากฏชื่อของตนนั้นไม่ได้ ให้ดูมาตรา ๑๐๔๙ และให้ดูคำอธิบายการจดทะเบียนห้างหุ้นส่วนและบริษัทในตอนต้น

๒. วัตถุประสงค์ของห้างหุ้นส่วน

๓. ที่ตั้งสำนักงานแห่งใหญ่ และสาขาทั้งปวง

๔. ชื่อและที่สำนักกับทั้งอาชีพของผู้เป็นหุ้นส่วนทุก ๆ คนกับผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดมีชื่อยี่ห้อ ก็ให้ลงทะเบียนชื่อยี่ห้อให้หมด

๕. ชื่อหุ้นส่วนผู้จัดการในเมื่อได้แต่งตั้งผู้จัดการเพียงบางคน มิฉะนั้นกฎหมายถือว่า ผู้เป็นหุ้นส่วนยอมจัดการห้างได้ทุกคน ให้ดูมาตรา ๑๐๓๓

๖. ข้อจำกัดอำนาจของหุ้นส่วนผู้จัดการ

๗. ตราซึ่งใช้เป็นสำคัญของห้าง

นอกจากข้อความดังกล่าวแล้ว ผู้เป็นหุ้นส่วนจะตกลงแก้ไขข้อความในบทบัญญัติอันมิใช่บทบังคับก็อาจจะกระทำได้

ส่วนที่ ๒

การจดทะเบียนห้างหุ้นส่วนสามัญ

บทที่ ๑

ผลของการจดทะเบียน

ตามธรรมดาห้างหุ้นส่วนสามัญ อาจตั้งขึ้นได้โดยไม่ต้องจดทะเบียน

แต่ถ้าได้จดทะเบียนแล้วก็จะมีผลมากขึ้นกว่านี้

๑. ห้างหุ้นส่วนที่จดทะเบียนแล้ว เป็นนิติบุคคล (ให้ดูมาตรา ๑๐๑๖)

๒. ตามมาตรา ๑๐๑๕ ผู้เป็นหุ้นส่วนอาจถือเอาประโยชน์แก่บุคคลภายนอกในบรรดาสิทธิอันห้างหุ้นส่วนจดทะเบียนนั้นได้มาแม้ในกิจการไม่ปรากฏชื่อของตน

แต่ถ้าจะถือตามหลักกฎหมายโดยเฉียบขาดแล้ว ห้างที่เป็นนิติบุคคลก็ย่อมมีสิทธิและหน้าที่แยกออกจากหากจากผู้เป็นหุ้นส่วนเพราะฉะนั้นถ้าห้างเป็นเจ้าหนี้ผู้ใดก็ชอบที่จะให้ห้างนั้นเอาเข้าเป็นโจทก์ฟ้องร้องผู้เป็นหุ้นส่วน จะตรงมาฟ้องลูกหนี้ของห้างไม่ได้

๓. ในกรณีที่ห้างผิดนัดชำระหนี้ ผู้เป็นหุ้นส่วนมีฐานะต้องรับผิดชอบคล้ายผู้ค้ำประกัน ไม่ใช่ลูกหนี้ร่วมกับห้าง กล่าวคือ

ก) เมื่อห้างผิดนัดชำระหนี้ เจ้าหนี้มีสิทธิที่จะเรียกให้ผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งชำระก็ได้ (ให้ดูมาตรา ๑๐๗๐ เทียบกับมาตรา ๖๔๖)

ข) ผู้เป็นหุ้นส่วนที่ถูกฟ้องมีสิทธิที่จะได้แย้งขอให้เอาทรัพย์สินของห้างชำระหนี้เสียก่อนโดยเหตุอันนี้

(๑) สินทรัพย์ของห้างหุ้นส่วนยังมีพอที่จะชำระหนี้ได้ทั้งหมด หรือแต่บางส่วน และ

(๒) การที่จะบังคับเอาแก่ห้างหุ้นส่วนนั้นไม่เป็นการยากให้ดูมาตรา ๑๐๗๑ เทียบกับมาตรา ๖๔๘, ๖๔๙, ๖๕๐"

๔. การฟ้องร้องผู้เป็นหุ้นส่วนให้รับผิดชอบอันเกี่ยวกับหนี้ซึ่งห้างหุ้นส่วนได้ก่อให้เกิดขึ้นก่อนที่ตนได้ออกจากห้างหุ้นส่วนนั้นย่อมมีจำกัดเพียง ๒ ปี นับแต่เมื่อออกจากหุ้นส่วน ให้ดูมาตรา ๑๐๖๘ (อายุความแห่งสิทธิเรียกร้องนั้น ตามธรรมดามีกำหนด ๑๐ ปี)

บทที่ ๒

รายการที่ต้องจดทะเบียน

ห้างหุ้นส่วนสามัญซึ่งจดทะเบียนนั้น จะต้องรายการตามมาตรา ๑๐๖๔ ดังนี้

“มาตรา ๑๐๖๔ อันห้างหุ้นส่วนสามัญนั้น จะจดทะเบียนก็ได้” การลงทะเบียนนั้น ท่านบังคับให้มีรายการดังนี้ คือ

- (๑) ชื่อห้างหุ้นส่วน
- (๒) วัตถุประสงค์ของห้างหุ้นส่วน
- (๓) ที่ตั้งสำนักงานแห่งใหญ่และสาขาทั้งปวง
- (๔) ชื่อและที่สำนักกับทั้งอาชีวะของผู้เป็นหุ้นส่วนทุก ๆ คน ถ้าผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดมีชื่อย่อ ก็ให้ลงทะเบียนทั้งชื่อและยี่ห้อด้วย
- (๕) ชื่อหุ้นส่วนและผู้จัดการในเมื่อได้แต่งตั้งให้เป็นผู้จัดการแต่เพียงบางคน
- (๖) ถ้ามีข้อจำกัดอำนาจของหุ้นส่วนผู้จัดการประการใดให้ลงไว้ด้วย
- (๗) ตราซึ่งเป็นสำคัญของห้างหุ้นส่วน

ข้อความซึ่งลงทะเบียนนั้น จะลงรายการอื่น ๆ อีกอันคู่สัญญาเห็นสมควรจะให้ประชาชนทราบด้วยก็ได้

การลงทะเบียนนั้น ต้องลงลายมือชื่อของหุ้นส่วนทุกคน และต้องประทับตราของห้างหุ้นส่วนนั้นด้วย ให้พนักงานทะเบียนทำใบสำคัญแสดงการจดทะเบียนส่งมอบให้แก่ห้างหุ้นส่วนนั้นฉบับหนึ่ง” ในเรื่องชื่อของห้างหุ้นส่วนนั้นให้พึงสังเกตว่าต่างกับยี่ห้อ เพราะเหตุว่าชื่อเป็นสิ่งที่ประกอบสภาพบุคคล แต่ยี่ห้อเป็นทรัพย์สินชนิดหนึ่งที่เรียกว่าวัตถุอันไม่มีรูปร่าง ผลแห่งความต่างกันอาจมีเช่นดังต่อไปนี้

๑. ชื่ออันเป็นสิ่งที่ประกอบสภาพบุคคล มีอาจโอนให้กันได้ด้วยการซื้อขาย นอกจากด้วยอำนาจแห่งกฎหมาย นอกจากชื่อนั้นจะมีลักษณะเป็นยี่ห้ออยู่ด้วย แต่ยี่ห้อเป็นทรัพย์สินจึงอาจโอนให้กันได้เหมือนทรัพย์สินตามธรรมดา

๒. ชื่อมีอาจสูญไปได้โดยการละทิ้ง แต่ยี่ห้ออาจสูญไปได้โดยการละทิ้ง จะเป็นกำหนดทำได้ต้องพิจารณาตามลักษณะที่ว่าด้วยการละทิ้งสังหาริมทรัพย์ เช่นในเรื่องสังหาริมทรัพย์ที่สูญหายหรือกลายเป็นทรัพย์สินแผ่นดิน

หมวดที่ ๓

วิธีดำเนินการของห้างหุ้นส่วน

วิธีดำเนินการของห้างหุ้นส่วนนั้นมีระบุอยู่ ๒ ชนิด คือ

๑. ระบุในการจัดการโดยตรง
๒. ระบุในการดูแลครอบงำการจัดการ

ส่วนที่ ๑

ระเบียบในการจัดการโดยตรง

บทที่ ๑

บุคคลซึ่งมีหน้าที่

คือผู้จัดการ ผู้จัดการเป็นผู้ซึ่งเป็นตัวแทนของหุ้นส่วน และเป็นผู้ปฏิบัติการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์

ข้อ ๑. ตั้งผู้จัดการ

ผู้จัดการอาจตั้งโดยสัญญาเข้าหุ้นส่วน จะมีคนเดียวหรือหลายคนก็ได้ ถ้าสัญญาเข้าหุ้นส่วนไม่ได้ตั้งไว้ กฎหมายสันนิษฐานว่าผู้เป็นหุ้นส่วนทุกคนเป็นผู้จัดการ (ให้ดูมาตรา ๑๐๓๓)

ข้อ ๒. ออกจากตำแหน่งผู้จัดการ

ในเรื่องนี้ต้องพิจารณาตามลักษณะตัวแทน ให้ดูมาตรา ๑๐๓๖, ๘๒๖ ถึง ๘๓๒ เช่น

ก) เมื่อผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหลายยินยอมพร้อมกัน หรือโดยเสียข้างมากตามแต่จะได้ตกลงกันไว้ ให้ผู้จัดการคนใดออกจากตำแหน่ง (ให้ดูมาตรา ๑๐๓๖)

ข) เมื่อผู้จัดการบอกเลิก ให้ดูมาตรา ๘๒๖ วรรค ๑ ตอนสุดท้าย

ค) เมื่อผู้จัดการตายหรือล้มละลาย หรือกลายเป็นผู้ไร้ความสามารถ (ให้ดูมาตรา ๘๖๒ วรรค ๒)

บทที่ ๒

อำนาจผู้จัดการ

ตามธรรมดาผู้จัดการมีอำนาจทำการใดๆ ซึ่งเป็นกิจธรรมดาของห้างหุ้นส่วน (ให้ดูมาตรา ๑๐๕๐ เทียบกับมาตรา ๘๐๗)

แต่สัญญาเข้าหุ้นส่วนอาจจะจำกัดอำนาจไว้ก็ได้ ถ้าหากได้นำไปจดทะเบียนแล้ว ก็อาจมีผลต่อคนภายนอก แต่ถ้าห้างไม่จดทะเบียนแม้ข้อจำกัดเช่นนั้นก็ไม่มีผลต่อคนภายนอก ให้ดูมาตรา ๑๐๕๓ แต่ถ้าคนภายนอกได้ทราบข้อจำกัดอำนาจ เห็นว่า ข้อจำกัดนั้นอาจมีผลถึงบุคคลภายนอกได้

๑) ผลแห่งกิจการซึ่งผู้จัดการได้ทำไปในขอบอำนาจ

ก) ความเกี่ยวพันระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วนกับคนภายนอกเท่านั้น ผู้เป็นหุ้นส่วนหมดทุกคนต้องรับผิดชอบ (ให้ดูมาตรา ๑๐๕๐)

ข) ในระหว่างผู้จัดการกับผู้เป็นหุ้นส่วน ต้องพิจารณาตามกฎหมายว่าด้วยตัวแทน (ให้ดูมาตรา ๑๐๔๒)

๒) ผลแห่งกิจการซึ่งผู้จัดการได้ทำไปนอกขอบอำนาจ

ในเรื่องความเกี่ยวพันระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วนกับคนภายนอกนั้น ถ้าห้างหุ้นส่วนจดทะเบียนแล้ว ผู้เป็นหุ้นส่วนไม่ต้องรับผิด แต่ถ้ายังไม่จดทะเบียน ก็ควรพิจารณาตามมาตรา ๘๒๒ คือ ถ้าผู้จัดการทำการใดซึ่งทำให้บุคคลภายนอกมีมูลเหตุอันสมควรจะเชื่อว่า การอันนั้นอยู่ภายในขอบอำนาจของผู้จัดการแล้ว ผู้เป็นหุ้นส่วนก็ต้องรับผิด

ในเรื่องความเกี่ยวพันระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วนกับผู้จัดการนั้นต้องพิจารณาตามลักษณะกฎหมายที่ว่าด้วยจัดการงานนอกสั่ง (ให้ดูมาตรา ๑๐๔๓)

บทที่ 3

หน้าที่ของผู้จัดการ

ข้อ ๑ หน้าที่ต่อบุคคลภายนอก

ผู้จัดการจะต้องไม่ละเมิดสิทธิของบุคคลภายนอก ถ้าผู้จัดการกล่าวอ้างให้คนภายนอกเสียหาย ผู้จัดการจะอ้างอำนาจของตัวการ คือห้างหรือผู้เป็นหุ้นส่วน มาต่อสู้บุคคลภายนอกไม่ได้ คนอาที่จะต้องรับผิด เป็นส่วนตัวด้วยแล้วแต่กรณี ในบางคราวอาจต้องรับผิดในฐานะเป็นผู้อุดหนุนอุปการะผู้กระทำผิดในทางแพ่ง

ข้อ ๒ หน้าที่ต่อห้างหรือต่อผู้เป็นหุ้นส่วน

ก) ผู้จัดการต้องใช้ความระมัดระวังให้มากเหมือนกับจัดการงานของตนเอง ให้ดูมาตรา ๑๐๓๙ และถ้ามีความเสียหายเกิดขึ้นเพราะความประมาทเลินเล่อของผู้จัดการ ผู้จัดการจะต้องรับผิด

ข) ตามธรรมดาผู้จัดการต้องจัดการด้วยตนเอง (ให้ดูมาตรา ๘๐๘)

ค) ถ้าผู้เป็นหุ้นส่วนต้องการทราบกิจการของห้าง ผู้จัดการต้องแจ้งให้ทราบ (ให้ดูมาตรา ๘๐๕)

ง) ผู้จัดการต้องส่งทรัพย์สินที่ได้มาให้แก่ห้าง ให้ดูมาตรา ๘๔๐

จ) ถ้าผู้จัดการเอาเงินซึ่งควรจะส่งแก่ห้างไปใช้สอยเป็นประโยชน์ตน ผู้จัดการต้องเสียดอกเบี้ยในเงินนั้น นับแต่วันที่เอาไปใช้ (ให้ดูมาตรา ๘๑๑)

ส่วนที่ ๒

การดูแลครอบงำวิธีจัดการ

บุคคลที่มีอำนาจเช่นนี้ ก็คือผู้ที่เป็นหุ้นส่วน ถึงแม้จะไม่ใช่ว่าเป็นผู้จัดการ แต่ผู้เป็นหุ้นส่วนที่ไม่ใช่ผู้จัดการนั้น จะเอื้อมมือเข้ามามีการจัดการโดยตรงไม่ได้ ผลของการที่เอื้อมมือเข้าไปจัดการดังนั้นต้องพิจารณาตามบทบัญญัติ ว่าด้วยจัดการงานนอกสั่ง (ให้ดูมาตรา ๑๐๔๒)

อำนาจในการดูแลครอบงำอาจแยกออกได้เป็นข้อสำคัญดังนี้

- ๑) การตรวจ
- ๒) การหักหัวง
- ๓) การออกเสียง

บทที่ ๑

การตรวจ

ผู้เป็นหุ้นส่วนมีสิทธิที่จะตรวจและคัดสำเนาสมุดบัญชี และเอกสารใดๆ ของห้างหุ้นส่วนได้ และมีสิทธิที่จะไต่ถามถึงการงานของห้างหุ้นส่วนที่ได้จัดอยู่นั้นได้ทุกเมื่อ (ให้ดูมาตรา ๑๐๓๓)

บทที่ ๒

การหักหัวง

ถ้าห้างหุ้นส่วนนั้นไม่ได้ตกลงกันไว้ว่าจะให้ผู้ใดเป็นผู้จัดการในกรณีเช่นนั้นผู้เป็นหุ้นส่วนย่อมจัดการห้างได้ทุกคน และต่างคนก็มีอำนาจดูแลครอบงำในการที่จะหักหัวงมิให้ผู้เป็นหุ้นส่วนคนอื่นเข้าทำสัญญา ถ้าผู้เป็นหุ้นส่วนคนหนึ่งได้เข้าทำสัญญาอันใดซึ่งผู้เป็นหุ้นส่วนอีกคนหนึ่งหักหัวง การนั้นย่อมใช้ไม่ได้ในระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วนด้วยกัน (ให้ดูมาตรา ๑๐๓๓)

บทที่ ๓

การออกเสียง

ผู้เป็นหุ้นส่วนทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการปรึกษาหารือ และให้ความยินยอมแห่งกิจการของห้าง ในการนี้ผู้เป็นหุ้นส่วนมีสิทธิออกเสียงลงคะแนน กล่าวคือ ผู้เป็นหุ้นส่วนคนหนึ่งย่อมมีเสียงเป็นคะแนนหนึ่ง โดยไม่ต้องคำนึงถึงจำนวนที่ลงหุ้นมากหรือน้อย (ให้ดูมาตรา ๑๐๓๔)

ในบางเรื่องมติของผู้เป็นหุ้นส่วน จะสมบูรณ์ต่อเมื่อผู้เป็นหุ้นส่วนออกความเห็นเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และในบางเรื่องความเห็นฝ่ายข้างมากใช้บังคับได้ เพราะฉะนั้นต้องแยกพิจารณาดังนี้

๑) การงานของห้างตามธรรมดา

ก) สำหรับห้างที่ไม่ได้จดทะเบียน เห็นจะต้องได้รับความยินยอมของผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหมด นอกจากจะมีสัญญากันไว้เป็นอย่างอื่น ให้เทียบมาตรา ๑๐๓๔

ข) สำหรับห้างที่จดทะเบียนเป็นนิติบุคคลแล้ว ไม่มีบทบัญญัติโดยตรงว่าจะใช้เสียงข้างมากบังคับได้หรือไม่ และถ้าจะเทียบมาตรา ๗๗ แล้ว น่าจะทำให้คิดว่า ตามธรรมดาเสียงของผู้เป็นหุ้นส่วนฝ่ายข้างมากย่อมใช้บังคับฝ่ายข้างน้อย

๒) กิจการที่กฎหมายบังคับว่าต้องตกลงเห็นชอบเป็นเสียงเดียวกัน คือ

ก) เปลี่ยนแปลงข้อสัญญาเดิมของห้าง (ให้ดูมาตรา ๑๐๓๒)

- ข) ชับไล่หุ้นส่วนออกจากห้าง ตามมาตรา ๑๐๓๑
 - ค) การโอนหุ้น ให้เทียบมาตรา ๑๐๔๐
 - ง) การชักนำเอาบุคคลภายนอกมาเข้าเป็นหุ้นส่วน (ให้ดูมาตรา ๑๐๔๐)
 - จ) ตั้งและถอดถอนผู้จัดการ ให้ดูที่อธิบายมาแล้ว
 - ฉ) อนุญาตให้หุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งทำการแข่งขันกับห้าง (ให้ดูมาตรา ๑๐๓๖ และมาตรา ๑๐๖๖)
 - ช) การตกลงให้เลิกห้าง นอกจากเหตุที่ได้กล่าวไว้ในสัญญาซึ่งทำกับเปลี่ยนแปลงข้อสัญญาเดิม
 - ซ) สมทบห้างหุ้นส่วนตั้งแต่ ๒ ห้างขึ้นไปรวมเป็นห้างเดียวกัน (ให้ดูมาตรา ๑๐๗๓)
- กิจการเหล่านี้ ห้างที่จัดและไม่จดทะเบียน จะพึงทำได้เมื่อได้รับความยินยอมของผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหมด นอกจากจะตกลงกันไว้เป็นอย่างอื่น

หมวดที่ ๔

ความเกี่ยวพันระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วนด้วยกันเอง

ผู้เป็นหุ้นส่วนต่างก็มีความผูกพันด้วยกัน ดังต่อไปนี้

- ๑) ผู้เป็นหุ้นส่วนทุกคนต้องนำทุนมาลง จะเป็นเงินหรือทรัพย์สินอื่น ๆ หรือลงแรงก็ได้ (ให้ดูมาตรา ๑๐๒๐)
- ๒) ผู้เป็นหุ้นส่วนต้องมีความซื่อสัตย์ต่อกันในอันที่จะไม่ประกอบการอย่างหนึ่งอย่างใดแข่งขันกับกิจการของห้างหุ้นส่วนนั้น (ให้ดูมาตรา ๑๐๓๘ และมาตรา ๑๐๖๖)
- ๓) ผู้เป็นหุ้นส่วนมีสิทธิที่จะเรียกเอาส่วนของตนจากหุ้นส่วนอื่น ๆ แม้ในกิจการค้าขายอันใดซึ่งไม่ปรากฏชื่อของตน (ให้ดูมาตรา ๑๐๔๘)
- ๔) ถ้าชื่อของผู้เป็นหุ้นส่วนซึ่งออกจากห้างไปแล้ว ยังคงใช้เรียกขานเป็นชื่อห้างหุ้นส่วนอยู่ผู้เป็นหุ้นส่วนนั้นจะเรียกให้คงใช้ชื่อของตนก็ได้ (ให้ดูมาตรา ๑๐๔๗ และเทียบดูมาตรา ๑๘)

บทที่ ๑

การลงทุน

ให้ดูที่ได้อธิบายมาแล้ว ในที่นี้จะกล่าวถึงการตีราคาทุนและหลักกฎหมายซึ่งจะใช้บังคับความเกี่ยวพันระหว่างห้างหุ้นส่วนกับผู้ที่น่าทรัพย์สินและแรงงานนอกจากตัวเงินมาลงทุน

ข้อ ๑ การตีราคาทุนอย่างอื่นนอกจากเงิน

สัญญาเข้าหุ้นส่วนอาจกำหนดไว้ได้ว่า ทรัพย์สินที่ผู้เป็นหุ้นส่วนได้นำมาลงหุ้นนั้น จะตีราคาเป็นจำนวนเงินเท่าใด ในกรณีเช่นนั้นก็ต้องบังคับตามสัญญา แต่ถ้าสัญญาเข้าหุ้นส่วนมิได้กำหนดตรา

คาทรัพย์สินนั้นไว้ และศาลก็มีอาจที่จะหยั่งให้ทราบถึงเจตนาโดยแน่นอนของผู้ทำสัญญา กล่าวคือ เมื่อกรณีเป็นที่สงสัย กฎหมายจึงได้บัญญัติข้อสันนิษฐานไว้ดังต่อไปนี้

๑) ในเบื้องต้นให้สันนิษฐานว่า สิ่งซึ่งนำมาลงหุ้นด้วยกันนั้นมียกเท่ากัน (ให้ดูมาตรา ๑๐๒๗) เช่น นายแดง นายเขียวและนายขาว ได้เข้าหุ้นกันตั้งห้างหุ้นส่วนสามัญ โดยนายแดงได้เอาเรือมาลงทุน ๑ ลำ นายเขียวที่นา ๕ ไร่ นายขาวรถยนต์ ๑ คัน ถ้ามีอาจทราบได้ว่า ผู้เข้าหุ้นส่วนจะตีราคาทรัพย์สินนั้นเป็นจำนวนเงินเท่าใดแล้ว กฎหมายสันนิษฐานว่า เขาทั้งสามได้ลงหุ้นคนละ ๑ ส่วนเท่า ๆ กัน

๒) ถ้าในสัญญาเข้าหุ้นส่วนมิได้ตีราคาค่าแรงไว้ กฎหมายให้คำนวณส่วนกำไรของผู้ที่เป็นหุ้นส่วนด้วยลงแรงงานเสมอด้วยส่วนถั่วเฉลี่ยของผู้เป็นหุ้นส่วนซึ่งได้ลงเงิน หรือได้ลงทรัพย์สินเข้าหุ้นในการนั้น เช่น นายแดงลงเงิน ๑๐๐๐ บาท นายเขียวลงที่นา ๕ ไร่ตีราคา ๕๐๐ บาท นายขาวลงแรงงาน แต่ยังไม่ได้ตีราคาค่าแรงงาน ดังนั้นต้องถือว่า การลงแรงงานนั้น ๗๕๐ บาท

ข้อ ๒ หลักกฎหมายที่จะใช้บังคับความเกี่ยวพันระหว่างห้างหุ้นส่วนกับผู้ที่น่าทรัพย์สินหรือแรงงานนอกจากตัวเงินมาลงทุน

(ก) ถ้าผู้เป็นหุ้นส่วนให้กรรมสิทธิ์โดยเด็ดขาดเป็นการลงทุนแล้วประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา ๑๐๓๐ ให้ใช้บทบัญญัติว่าด้วยซื้อขาย ในเรื่องส่งมอบและซ่อมแซม ความรับผิดเพื่อชำระคบกพร่อง ความรับผิดเพื่อการรอนสิทธิ ข้อยกเว้นความรับผิดก็ตี ในกรณีเช่นนี้ห้างก็กลายมาเป็นเจ้าของทรัพย์สินนั้นโดยเด็ดขาด แต่ให้พึงเข้าใจว่า ผู้ที่เป็นหุ้นส่วนนั้นต่างกับผู้ขายทรัพย์ตามธรรมดาเพราะเหตุว่าการนำทรัพย์สินมาลงทุนไม่มีลักษณะเป็นสัญญาซื้อขายโดยแท้ กล่าวคือ เป็นแต่สิทธิและหน้าที่ของสัญญาเข้าหุ้นส่วนโดยฉะเพาะ ทั้งนี้ขอให้สังเกตว่า มาตรา ๑๐๓๐ ระบุกรณีไว้ในบางเรื่อง ที่จะพึงใช้กฎหมายในเรื่องซื้อขายบังคับได้ ส่วนความเกี่ยวพันอื่น ๆ ในระหว่างผู้ซื้อกับผู้ขาย เช่น บุริมสิทธิพิเศษของผู้ขายอสังหาริมทรัพย์จะนำมาใช้ในที่นี้ไม่ได้ เพราะไม่เข้าอยู่ในความหมายแห่งมาตรา ๑๐๓๐ เช่น นายแดงกับนายดำทำสัญญาตั้งห้างหุ้นส่วนสามัญ โดยนายแดงเอารถยนต์มาลงทุนในห้าง ๑ คัน ตีราคา ๒๐๐๐ บาท นายดำลงเงิน ๒๐๐๐ บาท ต่อมาห้างเลิกจากกัน เมื่อชำระบัญชีแล้วเงินเหลือ ๓๐๐๐ บาท นี้ต้องเฉลี่ยในระหว่างนายแดงกับนายดำคนละ ๑๕๐๐ บาท (ให้เทียบมาตรา ๑๐๖๓)

ความต่างกันระหว่างลงทุนกับการขายทรัพย์สินตามธรรมดานั้นย่อมสำคัญมาก ศาลในประเทศฝรั่งเศสเคยตัดสินว่า บุคคลที่เอาที่ดินอันตนซื้อไว้โดยตนยังไม่ได้ชำระราคามาลงเป็นทุนในห้าง และให้ห้างใช้ราคาที่ดินนั้นแทน บุคคลนั้นย่อมถือเสมือนผู้ขายทรัพย์ หากใช่เป็นหุ้นส่วนไม่ เพราะเท่ากับบุคคลผู้นั้นไม่ได้มีอะไรมาลงหุ้นเลยทุนของเขาเท่ากับเป็นทุนสมมติ ไม่ใช่แท้จริง ผิดหลักในเรื่องลงทุน

(ข) ถ้าผู้เป็นหุ้นส่วนเพียงแต่เอาทรัพย์สินมาให้ห้างใช้เป็นการลงทุน ป.พ.พ. มาตรา ๑๐๒๙ ให้ใช้กฎหมายว่าด้วยเช่าทรัพย์ในเรื่องส่งมอบและซ่อมแซม ความรับผิดเพื่อชำระคบกพร่องความรับผิดเพื่อการรอนสิทธิ ข้อยกเว้นความรับผิด

ความเกี่ยวพันในเรื่องนี้ก็คล้ายกับเรื่องข้างต้น กล่าวคือผู้เป็นหุ้นส่วนซึ่งเอาทรัพย์สินมาให้ใช้ แต่ยังสงวนกรรมสิทธิ์ไว้เช่นนั้นไม่เป็นผู้ให้เขาโดยแท้ เพราะฉะนั้นถ้าสิ่งที่นำมาให้ใช้เป็นอสังหาริมทรัพย์ ผู้ที่เป็นหุ้นส่วนคงจะไม่มีบุริมสิทธิในมูลค่าเช่าอสังหาริมทรัพย์

อนึ่งควรสังเกตว่า เขาทรัพย์สินนั้นย่อมมีวัตถุประสงค์เป็นอสังหาริมทรัพย์เพราะผู้เช่าจำต้องคืนตัวทรัพย์สินที่เขาให้แก่เจ้าของ แต่ในการเข้าหุ้นส่วนนั้น ผู้ที่เป็นหุ้นส่วนอาจนำสังหาริมทรัพย์มาให้เช่าใช้ได้ เช่น นายแดงผู้เป็นหุ้นส่วนในห้างสามัญห้างหนึ่งได้เอาข้าวเปลือกมาลงทุนเพื่อให้เช่าใช้ ๑ เกวียน เมื่อห้างเลิกจากกันห้างไม่จำต้องคืนข้าวเกวียนที่นายแดงได้ลงทุน กล่าวคือห้างอาจคืนข้าวเปลือกที่มีชนิดประเภทปริมาณเท่ากันได้ เพราะฉะนั้นบทบัญญัติในเรื่องเขาทรัพย์สินดังกล่าวข้างต้นจึงไม่ควรถูกจะใช้สำหรับสังหาริมทรัพย์ เหตุฉะนั้นเราควรวินิจฉัยความเกี่ยวพันในระหว่างนายแดงกับห้างหุ้นส่วนนั้นตามลักษณะสัญญาอื่นที่เปลี่ยนไปเสีย โดยอนุโลม (กล่าวคือไม่ขัดกับเรื่องนี้)

(ค) ถ้าผู้ที่เป็นหุ้นส่วนที่ลงแรงงาน กฎหมายไม่กล่าวว่าจะให้ใช้บทบัญญัติอันใดบังคับ เพราะฉะนั้นเราจึงอาจอนุโลมใช้บทบัญญัติในเรื่องข้างขึ้นเทียบเคียง

บทที่ ๒

ผู้เป็นหุ้นส่วนต้องไม่ทำการแข่งขันกับห้าง

ข้อ ๑ ห้างที่ไม่ได้จดทะเบียน มาตรา ๑๐๓๖ ห้ามมิให้ผู้เป็นหุ้นส่วนประกอบกิจการอย่างหนึ่งอย่างใดซึ่งมีสภาพคู่เคียงกันและเป็นการแข่งขันกับกิจการของห้างหุ้นส่วนนั้น ไม่ว่าทำเพื่อประโยชน์ตนหรือเพื่อประโยชน์ผู้อื่น โดยมีได้รับความยินยอมของผู้เป็นหุ้นส่วนอื่น ๆ

เช่น นายแดงกับนายดำเข้าหุ้นกันตั้งห้างหุ้นส่วนสามัญโดยไม่จดทะเบียน เดินเรือรับส่งคนโดยสารจากกรุงเทพฯ ถึงจังหวัดนนทบุรีตั้งนายแดงหรือนายดำจะเดินเรือของตนเอง หรือเป็นตัวแทนของบุคคลอื่น เดินรับส่งคนโดยสารจากจังหวัดนนทบุรีถึงกรุงเทพฯ ไม่ได้ ถ้าไม่ได้รับความยินยอมของผู้เป็นหุ้นส่วนอื่น เหตุฉะนั้นต้องสังเกตว่า การเข้าหุ้นส่วนนั้นทำให้เกิดเป็นสัญญาห้ามการค้าขายในระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วนด้วยกันเอง ผลจึงมีต่อไปว่าการพิจารณาความเกี่ยวพันระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วน เรื่องนี้จะต้องอนุโลมตามหลักกฎหมายในเรื่องสัญญาห้ามการค้าขาย

หลักแห่งสัญญาห้ามการค้าขายมีอยู่ว่า การห้ามนั้นจะต้องมีกำหนดโดยสถานที่และเวลา แต่ในเรื่องห้างหุ้นส่วน การกำหนดเวลาก็ต้องถือตามความเป็นอยู่ของห้าง คือเมื่อห้างหุ้นส่วนตั้งอยู่ควบคู่กัน ผู้เป็นหุ้นส่วนก็ไม่มีสิทธิทำการแข่งขัน แต่สำหรับสถานที่นั้นอาจที่จะนำมาใช้ได้ เพราะเหตุว่าสัญญาเข้าหุ้นส่วนอาจจะกำหนดถึงสถานที่ซึ่งห้างหุ้นส่วนนั้นจะประกอบกิจการหรืออาจจะพินิจได้จากสภาพแห่งกิจการของห้างหุ้นส่วนนั้นเองเช่นตามอุทาหรณ์ข้างต้น สถานที่ซึ่งห้างหุ้นส่วนจะประกอบกิจการนั้นก็คือระหว่างกรุงเทพฯ กับนนทบุรี เหตุฉะนั้นนายแดงหรือนายดำก็มีสิทธิที่จะนำเรือเดินรับส่งคนโดยสารใน

ท้องถิ่นอื่น ๆ

ผลแห่งการที่ผู้เป็นหุ้นส่วนฝ่าฝืนตอบทบทบัญญัติมาตรา ๑๐๔๓ นี้ ก็คือผู้เป็นหุ้นส่วนอื่น ๆ มีสิทธิที่จะเรียกเอาผลกำไรซึ่งผู้ฝ่าฝืนหาได้ทั้งหมด หรือเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนเพื่อหักหุ้นส่วนได้รับเสียหาย เพราะเหตุนั้น เช่น ตามอุทธรณ์ข้างต้น สมมติว่านายแดงได้เดินเรือรับส่งคนโดยสารแข่งขันกับห้างนายแดงมีกำไร ๑๐๐๐ บาท ดังนั้นนายคำมีสิทธิที่จะเรียกเอาผลกำไร ๑๐๐๐ บาทจากนายแดงได้ แต่ถ้าการแข่งขันนั้น นายแดงไม่มีกำไร กล่าวคือต่างฝ่ายก็ขาดทุน หรือได้รับความเสียหายดังนี้ผู้เป็นหุ้นส่วนอื่นก็มีสิทธิที่จะเรียกร้องจากนายแดงเอาค่าสินไหมทดแทน เพื่อการที่หักหุ้นส่วนนั้นได้รับการเสียหาย เพราะเหตุที่นายแดงได้ทำการแข่งขัน

อายุความ ในการฟ้องร้องผู้เป็นหุ้นส่วนที่ฝ่าฝืนต่อข้อห้ามนี้มีกำหนด ๑ ปี นับแต่วันทำการฝ่าฝืน ปัญหาจึงมีว่า ถ้าการฝ่าฝืนนั้นได้ทำต่อเนื่องกันทุกวัน ดังนั้นอายุความจะนับตั้งแต่วันต้นหรือวันที่หยุดทำการฝ่าฝืน ในเรื่องนี้เห็นว่า อายุความจะนับตั้งแต่วันใดวันหนึ่งที่กำหนดการฝ่าฝืนก็ได้แต่แรกก็ต้องวินิจฉัยได้เป็นอย่างดีเหมือนกันว่า ความนับตั้งแต่วันแรกที่ทำการฝ่าฝืน เพราะต่อจากนั้นมาการที่ผู้เป็นหุ้นส่วนอื่นไม่ฟ้องร้อง ก็เท่ากับเป็นการยินยอมโดยปริยาย

ข้อ ๒ หักหุ้นส่วนที่จดทะเบียน

มาตรา ๑๐๖๖ วรรค ๑ ได้บัญญัติข้อห้าม เหมือนดังมาตรา ๑๐๓๔ วรรค ๑

แต่มีข้อยกเว้นตามวรรค ๒ ว่า ถ้าหากผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหลายได้รู้อยู่แล้วในเวลาเมื่อลงทะเบียนหักหุ้นส่วนนั้น ว่าผู้เป็นหุ้นส่วนคน ๑ ได้ทำกิจการหรือเข้าเป็นหุ้นส่วนอยู่ในห้างหุ้นส่วนอื่นอันมีวัตถุประสงค์อย่างเดียวกัน และในสัญญาเข้าหุ้นส่วนที่ทำไว้ต่อกันนั้นก็ได้บังคับให้ถอนตัวออกเช่นนั้นแล้วผู้เป็นหุ้นส่วนคนนั้นก็ยังคงทำกิจการของตนต่อไปได้ตามเดิม เช่น ตามอุทธรณ์ข้างต้น สมมติว่านายแดงได้เดินเรือรับส่งคนโดยสารจากกรุงเทพฯ ถึงจังหวัดนครพนมมาตั้งแต่ก่อนเข้าหุ้นกับนายคำ และและในขณะที่นายคำกับนายแดงไปจดทะเบียนหักหุ้นส่วนนั้น นายคำก็ทราบอยู่ดีแล้วว่านายแดงได้ประกอบกิจการเช่นนั้นมาก่อน และในสัญญาเข้าหุ้นส่วนก็ได้บังคับให้นายแดงเลิกกิจการส่วนของตนตั้งนั้นแล้ว นายแดงก็คงทำการเดินเรือส่วนของตนนั้นต่อไปได้

สำหรับหักหุ้นส่วนที่ไม่ได้จดทะเบียนนั้น มาตรา ๑๐๓๔ ไม่ได้บัญญัติข้อยกเว้นเช่นนี้ไว้จึงทำให้เฝ้าคิดว่า สำหรับหักหุ้นส่วนที่ไม่จดทะเบียน ถึงแม้ว่าผู้เป็นหุ้นส่วนอื่นได้ทราบในขณะที่เข้าทำหุ้นส่วนนั้นว่า ผู้เป็นหุ้นส่วนคนหนึ่งคนใดได้ประกอบกิจการประเภทเดียวกับห้างอยู่ก่อนแล้วก็ดี ผู้เป็นหุ้นส่วนนั้นก็จำต้องเลิกไม่ประกอบกิจการอันเป็นการแข่งขันกับห้าง

ผลแห่งการที่ผู้เป็นหุ้นส่วนคนหนึ่งกระทำการฝ่าฝืนตอบทบทบัญญัติมาตรา ๑๐๖๖ นั้นก็คือหักหุ้นส่วนซึ่งจดทะเบียนชอบที่จะเรียกเอาผลกำไรอันผู้ฝ่าฝืนหาได้ทั้งหมด หรือเรียกเอาค่าสินไหมทดแทน เพื่อความเสียหายซึ่งหักหุ้นส่วนได้รับเพราะเหตุนั้น (ให้ดูมาตรา ๑๐๖๔ และเทียบมาตรา ๑๐๓๔ วรรค ๒)

อายุความแห่งการที่ห้างหุ้นส่วนจะฟ้องร้องผู้ฝ่าฝืนตามที่กล่าวมาแล้วนั้น มีกำหนด ๑ ปี (ให้ดู มาตรา ๑๐๖๗ วรรค ๒)

ที่ได้กล่าวมาแล้วนี้เป็นสิทธิของห้างหุ้นส่วนที่จดทะเบียน ในฐานะเป็นนิติบุคคลต่างหากจากบุคคลที่รวมกันตั้งเป็นห้างหุ้นส่วน

ส่วนสิทธิของผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหลาย นอกจากผู้ที่จะเมิตนั้นก็มีสิทธิที่จะเลิกห้างหุ้นส่วน (ให้ดู มาตรา ๑๐๖๗ วรรค ๓)

บทที่ ๓

ผู้เป็นหุ้นส่วนมีสิทธิที่จะเรียกเอาส่วนของตนจาก
หุ้นส่วนอื่น ๆ แม้ในการค้าขายอันใดซึ่งไม่ปรากฏชื่อของตน

ในเรื่องนี้มีบทบัญญัติ คือ มาตรา ๑๐๔๘ หลักคัมม็อยู่ว่าในความเกี่ยวพันระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วนด้วยกันเองนั้น กฎหมายถือเอาข้อความจริงในระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วนนั้นเป็นสำคัญ (ขอให้เทียบดูในเรื่องนี้ ตีกรรมอำพราง)

อนึ่งหลักในเรื่องตัวแทนมีอยู่ตามมาตรา ๘๑๐ ว่า “เงินและทรัพย์สินอย่างอื่น บรรดาที่ตัวแทนได้รับไว้ เกี่ยวด้วยการเป็นตัวแทนนั้น ท่านว่าตัวแทนต้องส่งให้แก่ตัวการจริง”

อนึ่ง สิทธิทั้งหลายซึ่งตัวแทนชวนขายได้มาในนามของตนเองแต่โดยฐานที่ทำการแทนตัวการนั้น ตัวแทนก็ต้องโอนให้แก่ตัวการจริง”

มาตรา ๑๐๔๘ ก็กม็มีนัยเช่นเดียวกันกับมาตรา ๘๑๐ กล่าวคือกิจการซึ่งผู้เป็นหุ้นส่วนคนหนึ่งได้มานั้น ผู้เป็นหุ้นส่วนอื่น ๆ จะมีสิทธิเรียกร้องเอาส่วนของตน ก็ต่อเมื่อกิจการซึ่งเพื่อนหุ้นส่วนได้มานั้น โดยฐานที่ทำการแทนเพื่อนหุ้นส่วน หรือได้มาเพื่อห้างหุ้นส่วน เช่น ก.ข.ค. ได้ลงทุนคนละ ๑๐๐๐ บาท ตั้งห้างหุ้นส่วนสามัญ โดยไม่จดทะเบียนมีวัตถุประสงค์ เพื่อซื้อขายข้าวสารต่อมา ก. ผู้เป็นหุ้นส่วนคนหนึ่งเดียว ได้ไปซื้อข้าวสารของ ง. มา ๑๐ กระสอบ การซื้อขายนั้นไม่ปรากฏชื่อ ข.ค. ดังนั้นถ้าพิสูจน์ไม่ได้ว่า ก. ได้ซื้อมาในฐานะทำการแทนผู้เป็นหุ้นส่วนอื่น ๆ หรือเพื่อผู้เป็นหุ้นส่วนอื่น ๆ ด้วยแล้ว ก็ต้องฟังว่า ก. ซื้อข้าวสารเพื่อประโยชน์ส่วนตัวในเรื่องนี้ยอมแล้วแต่ข้อเท็จจริงซึ่งคู่กรณีจะต้องนำสืบเป็นเรื่อง ๆ ไป

บทที่ ๔

สิทธิของผู้เป็นหุ้นส่วนซึ่งออกไปจากห้าง
ในอันที่จะเรียกร้องให้ห้างงคใช้ชื่อของตน

ตามมาตรา ๑๐๔๔ บุคคลที่นิยมให้บุคคลอื่นใช้ชื่อของเป็นชื่อห้างหุ้นส่วนก็ดี หรือรู้แล้วไม่คัดค้านปล่อยให้เขาแสดงตนว่าเป็นหุ้นส่วนก็ดี บุคคลที่ยินยอมเช่นนั้นจะต้องรับผิดชอบบุคคลภายนอกในบรรดาหนี้ของห้างหุ้นส่วนเสมือนเป็นหุ้นส่วน

เพราะเหตุตั้งนั้นเอง กฎหมายจึงให้ออกาสผู้เป็นหุ้นส่วนที่ออกไปจากห้างแล้ว แต่ชื่อของผู้นั้นยังคงใช้เรียกแทนเป็นชื่อห้างหุ้นส่วนอยู่ ผู้เป็นหุ้นส่วนนั้นมีสิทธิที่จะเรียกห้างดใช้ชื่อของตนเสียได้ (ให้ดูมาตรา ๑๐๔๗) สิทธิเช่นนี้มีบัญญัติไว้อีกแห่งหนึ่งแล้ว คือมาตรา ๑๘ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

หมวดที่ ๕

ความเกี่ยวพันระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วนกับบุคคลภายนอก

ส่วนที่ ๑

สิทธิของผู้เป็นหุ้นส่วนซึ่งจะพึงมีต่อบุคคลภายนอก

บทที่ ๑

ห้างที่ไม่จดทะเบียน

มาตรา ๑๐๔๙ บัญญัติไว้ว่า ผู้เป็นหุ้นส่วนจะถือเอาสิทธิใดๆต่อบุคคลภายนอกในกิจการค้าขาย ซึ่งไม่ปรากฏชื่อของตนนั้นหาได้ไม่

ความหมายของมาตรานี้มีเพียงไร ได้ศึกษามาแล้วในเรื่องการจดทะเบียนห้างหุ้นส่วนบริษัท

บทที่ ๒

ห้างที่จดทะเบียน

มาตรา ๑๐๖๕ บัญญัติว่าผู้เป็นหุ้นส่วนอาจถือเอาประโยชน์ต่อบุคคลภายนอกในบรรดาสหสิทธิอันห้างหุ้นส่วนที่จดทะเบียนนั้นได้มาแม้ในกิจการที่ไม่ปรากฏชื่อของตน

มาตรานี้ทำให้เกิดปัญหาว่า ผู้เป็นหุ้นส่วนจะถือเอาประโยชน์นั้นโดยตรง จากบุคคลภายนอกได้หรือไม่ เช่นบุคคลภายนอกเป็นลูกหนี้ห้างอยู่ ๑๐๐๐ บาทดังนี้ ผู้เป็นหุ้นส่วนจะฟ้องคนภายนอกนั้นโดยตรงได้หรือไม่

ความเห็นในเรื่องนี้มีอยู่ ๒ ทาง คือ

ทางที่ ๑ ถ้าจะพิจารณาตามตัวอักษรก็น่าจะวินิจฉัยว่า ผู้ที่เป็นหุ้นส่วนมีสิทธิที่จะฟ้องคนภายนอกได้โดยตรงทีเดียว

ทางที่ ๒ ถ้าจะพิจารณาตามหลักในเรื่องนิติบุคคลแล้ว ก็น่าจะวินิจฉัยว่า ผู้เป็นหุ้นส่วนก็ไม่น่าจะมีสิทธิฟ้องบุคคลภายนอกโดยตรง เพราะเหตุว่า

(๑) ห้างหุ้นส่วนสามัญที่จดทะเบียนนั้น มีสิทธิและหน้าที่แยกออกจากผู้เป็นหุ้นส่วน (ให้ดูมาตรา ๑๐๑๔) เพราะฉะนั้นถ้าผู้เป็นหุ้นส่วนฟ้องบุคคลภายนอกได้โดยตรงแล้ว ก็จะเป็นว่าสิทธิของผู้เป็นหุ้นส่วนได้ระคนปนอยู่กับสิทธิของห้าง ซึ่งไม่ตรงกับหลักดังที่กล่าว มาแล้ว

(๒) มาตรา ๑๐๖๕ นี้ ได้บัญญัติขึ้นไว้ใช้สำหรับหรือถ้อยคำให้เป็นการตรงกันข้ามกับมาตรา

๑๐๔๙ ในเรื่องห้างหุ้นส่วนสามัญไม่จดทะเบียน แต่ความหมายคงมีอยู่แต่เพียงว่า ถึงแม้ห้างหุ้นส่วนนั้นจะ
ได้สิทธิมาในนามของห้างหุ้นส่วน ในฐานะที่เป็นนิติบุคคลนั้นเอง โดยไม่ปรากฏนามของผู้เป็นหุ้นส่วนด้วย
เช่นนั้นก็ตาม ผู้เป็นหุ้นส่วนก็ยังคงมีสิทธิในกิจการที่ห้างนั้นได้มา แต่จะฟ้องร้องบุคคลภายนอกโดยตรงหา
ได้ไม่

ส่วนที่ ๒

ความรับผิดชอบของผู้เป็นหุ้นส่วนต่อบุคคลภายนอก

บทที่ ๑

บุคคลที่จะต้องรับผิดชอบในฐานะเป็นหุ้นส่วน

๑. ผู้ซึ่งเป็นหุ้นส่วนมาแต่เดิม และยังไม่ออกจากห้าง
๒. ผู้เป็นหุ้นส่วนที่ออกจากห้างไปแล้ว ยังคงต้องรับผิดชอบในหนี้ซึ่งห้างได้ก่อให้เกิดขึ้นก่อนที่ตน
ได้ออกจากห้าง แต่ถ้าเป็นห้างหุ้นส่วนที่จดทะเบียน ผู้เป็นหุ้นส่วนจะรับผิดชอบในหนี้ที่ก่อให้เกิดขึ้นก่อน
ตนออกจากห้างหุ้นส่วน แต่เพียงภายในกำหนด ๒ ปี นับแต่วันที่ตนออกจากหุ้นส่วน (ให้ดูมาตรา
๑๐๕๑ และ ๑๐๖๔) ให้สังเกตว่าสำหรับห้างที่ไม่จดทะเบียนนั้น ผู้เป็นหุ้นส่วนจะหมดความรับผิดชอบตามอายุ
ความธรรมดาแห่งหนี้ที่เกิดขึ้น.
๓. ผู้เป็นหุ้นส่วนซึ่งเข้าไปในห้าง ก็ต้องรับผิดชอบในหนี้ซึ่งห้างได้ก่อให้เกิดขึ้น ก่อนที่ตนได้เข้ามาเป็น
ห้างหุ้นส่วน (ให้ดูมาตรา ๑๐๕๒)
๔. บุคคลที่แสดงด้วยวาจา ลายลักษณ์อักษร หรือด้วยกิริยาใด ๆ ว่าตนเป็นหุ้นส่วน เช่น
ยินยอมให้เขาใช้ชื่อบุคคลนั้น เป็นชื่อห้างหุ้นส่วน และเมื่อตนรู้แล้วไม่คัดค้าน ก็ต้องรับผิดชอบต่อบุคคลภายนอก
เสมือนเป็นผู้เป็นหุ้นส่วน แต่มีข้อยกเว้นอยู่ว่า ถ้าผู้เป็นหุ้นส่วนคนหนึ่งตายไปแล้ว และห้างหุ้นส่วนนั้นยัง
คงดำเนินต่อไปในชื่อเดิมของห้าง เหตุเพียงแต่ใช้ชื่อเดิมนั้น หรือใช้ชื่อของผู้เป็นหุ้นส่วนผู้ตายควบอยู่ด้วย
หาทำให้ความรับผิดชอบแก่กองทรัพย์มรดกของผู้ตายเพื่อหนี้ใด ๆ อันห้างหุ้นส่วนได้ก่อขึ้น ภายหลังความตาย
นั้น (ให้ดูมาตรา ๑๐๕๔)

บทที่ ๒

กิจการซึ่งบุคคลตั้งกล่าวมาในบทที่ ๑ จะต้องรับผิดชอบ

คือกิจการใด ๆ ซึ่งผู้เป็นหุ้นส่วนคนหนึ่ง หรือผู้จัดการได้ทำไปในทางที่เป็นธรรมดาการ
ค้าของห้างหุ้นส่วนนั้น (ให้ดูมาตรา ๑๐๕๐)

อะไรเรียกว่าธรรมดาการค้า จะต้องพิจารณาเป็นเรื่อง ๆ ไป

หมวดที่ ๖

การเข้าเป็นหุ้นส่วนภายหลังการตั้งห้าง

บุคคลอาจเข้าเป็นหุ้นส่วนโดยประการเช่นนี้ได้ โดยเหตุดังนี้

- ๑) รับโอนหุ้นจากหุ้นส่วนคนเก่า
- ๒) เข้าสมทบเป็นหุ้นส่วนโดยมิได้รับโอนหุ้น

ส่วนที่ ๑

การโอนหุ้น

บทที่ ๑

พิธีโอนหุ้น

การโอนที่ทำให้ผู้รับโอนมีฐานะเป็นหุ้นส่วนในห้างนั้น จะต้องอยู่ในข้อบังคับดังนี้

๑. ได้มีข้อตกลงกันไว้ในสัญญา ว่าจะให้ผู้เป็นหุ้นส่วนมีสิทธิโอนหุ้นได้ แต่อย่างไรก็ตาม ถ้าจะให้การโอนใช้ได้ต่อบุคคลภายนอกก็จะต้องจดทะเบียน สำหรับห้างหุ้นส่วนที่จดทะเบียน เพราะเหตุว่าการมีหุ้นส่วนคนใหม่นั้น ก็เท่ากับเปลี่ยนแปลงประกันของเจ้าหนี้ หรือของคนภายนอก หรือ
๒. ถ้าไม่มีข้อตกลงกันไว้ในสัญญา การโอนหุ้นก็ต้องได้รับความยินยอมของผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหลายอื่น (ให้ดูมาตรา ๑๐๔๐ และ ๑๐๔๑)

บทที่ ๒

การโอนผิดพิธีดังกล่าวในบทที่ ๑

ผู้เป็นหุ้นส่วนนี้มีสิทธิที่จะโอนหุ้นให้แก่ใครก็ได้ ถึงแม้จะไม่ได้ได้รับความยินยอมจากผู้เป็นหุ้นส่วนอื่น แต่สัญญาโอนนั้นจะใช้ได้ระหว่างผู้โอนกับผู้รับโอนเท่านั้น ส่วนระหว่างผู้รับโอนกับห้างสัญญาโอนนั้นไม่ทำให้ผู้รับโอนมีฐานะเป็นหุ้นส่วน เช่นผู้รับโอนไม่มีสิทธิที่จะฟ้องร้องห้างโดยตรงได้ แต่อย่างไรก็ตามผู้รับโอนอาจฟ้องร้องห้างโดยตรงได้ ในกรณีต่อไปนี้

๑. ผู้รับโอนหรือเจ้าหนี้ใช้สิทธิเรียกร้องของผู้โอนหรือลูกหนี้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา ๒๓๓ แต่ผู้รับโอนไม่มีสิทธิที่จะเอื้อมเข้าไปจัดการดูแลครอบงำกิจการของห้าง เพราะการเช่นนี้ถือว่าเป็นการฉ้อโกงของลูกหนี้ (ให้ดูมาตรา ๒๓๓ ตอนท้าย)

๒. เมื่อผู้เป็นหุ้นส่วนอื่นให้สัตยาบันแก่การโอนนั้น ผู้รับโอนก็อาจมีฐานะเป็นหุ้นส่วน

ส่วนที่ ๒

การเข้าสมทบเป็นหุ้นส่วน

บุคคลอาจเข้าสมทบเป็นหุ้นส่วนของห้างที่ตั้งอยู่ก่อนแล้วโดยมิได้รับโอนหุ้นมาจากผู้ใด

ซึ่งคล้ายกับการเพิ่มทุน และเพิ่มประกันของห้างนั้นเอง

การเข้ามาเป็นหุ้นส่วนเช่นนี้ ต้องได้รับความยินยอมจากผู้เป็นหุ้นส่วนหมดด้วยกันทุกคน
เว้นแต่จะได้ตกลงกันไว้เป็นอย่างอื่น (ให้ดูมาตรา ๑๐๔๐)

หมวดที่ ๓

ทรัพย์สินของห้างหุ้นส่วนสามัญ

ทรัพย์สินที่สำคัญ ก็คือ ทุน กำไร เงินสำรอง ซึ่งนับว่าสำคัญสำหรับห้างที่จดทะเบียนเป็นนิติบุคคล
เพราะเหตุที่ทรัพย์สินของห้าง แยกออกจากหากจากทรัพย์สินส่วนตัวของผู้เป็นหุ้นส่วน
แต่สำหรับห้างที่ไม่เป็นนิติบุคคลนั้น ทรัพย์สินของห้างแยกออกจากทรัพย์สินส่วนตัวของผู้เป็น
หุ้นส่วนไม่ได้ เพราะฉะนั้นการศึกษาในหมวดนี้ จะได้กล่าวสำหรับห้างที่ได้จดทะเบียนเป็นนิติบุคคล

ส่วนที่ ๑

ทุน

ทุนคือทรัพย์สินซึ่งผู้เป็นหุ้นส่วนได้นำมาลงหุ้น ให้ดูมาตรา ๑๐๒๖ และที่ได้ศึกษามาแล้ว
ในตอนต้น

หลักสำคัญในเรื่องทุนมีอยู่ว่า ทุนต้องแน่นอน ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์ต่อคนภายนอก เพราะทุนของ
ห้างย่อมเป็นประกันแก่เจ้าหนี้ของห้างนั้นเอง การเพิ่มทุนก็ดี หรือการลดทุนก็ดี จะทำตามลำพังใจของผู้
เป็นหุ้นส่วนไม่ได้ ถ้าประสงค์จะให้ใช้ต่อคนภายนอกด้วยแล้ว ก็ต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามลักษณะของ
การจดทะเบียนเปลี่ยนแปลงสัญญาของห้าง

ส่วนที่ ๒

กำไร

กำไรนั้น คือ เมื่อรายได้ของห้างมากกว่ารายจ่าย เงินที่หักจากรายจ่ายแล้ว ยังคงเหลืออยู่เท่าใด
เงินจำนวนนั้นเป็นกำไรที่แท้จริง การที่จะคิดว่าห้างจะมีกำไรหรือไม่นั้น ต้องคิดตามระยะที่ได้ตกลงกัน
ไว้ เช่น ๖ เดือนต่อหนึ่งครั้งหรือปีละ ๑ ครั้ง ถ้าไม่ได้ตกลงกันไว้ในสัญญา ก็ต้องคิดตามวิธีที่ได้ปฏิบัติกัน
เป็นปกติในทางห้างหุ้นส่วนสามัญ ถ้าผู้เป็นหุ้นส่วนได้รับเงินกำไรที่แท้จริงไปแล้ว ก็ได้กรรมสิทธิ์เด็ด
ขาด ตกอยู่ในกองทรัพย์สินส่วนตัวของผู้เป็นหุ้นส่วนนั้นเอง เจ้าหนี้ของห้างจะเรียกร้องเอามาชำระหนี้
ก่อนทรัพย์สินของห้างไม่ได้ แต่นอกจากกำไรที่แท้จริงแล้วยังมีกำไรอีกชนิดหนึ่ง ซึ่งอาจเสียกว่ากำไร
สมมติ

กำไรสมมติอาจเกิดขึ้นได้ โดยเหตุ ๒ ประการดังนี้

๑. ทำบัญชีผิด

๒. ผู้เป็นหุ้นส่วนได้ตกลงกันไว้แต่เดิมว่า ในคราวหนึ่งหรือในปีหนึ่ง ผู้เป็นหุ้นส่วนต้องได้กำไรเสมอไป ตามส่วนที่ตนได้ลงทุนถึงแม้ห้างจะไม่มีกำไรที่แท้จริงก็ตาม การตกลงเช่นนี้มีลักษณะคล้ายกับการให้ยืมเงินโดยมีดอกเบี้ย

กำไรสมมตินี้ก็เท่ากับเป็นส่วนหนึ่งของทุนคิมนั่นเอง เพราะฉะนั้นถ้าได้มอบกำไรสมมติให้ผู้เป็นหุ้นส่วน ซึ่งมีเขาเป็นผู้ให้ยืมแล้วก็น่าจะลงความเห็นว่าเป็นหุ้นส่วนเหล่านั้นหาสิทธิเด็ดขาดในจำนวนเงินนั้นไม่ เจ้าหนี้ของห้างย่อมมีสิทธิที่จะเรียกร้องเอามาชำระหนี้ประดุจทรัพย์สินของห้าง

ส่วนที่ ๓

เงินสำรอง

ผู้เป็นหุ้นส่วนอาจตกลงกันไว้ว่าถ้าห้างมีกำไร และแทนที่จะแบ่งกำไรกันทั้งหมดให้แก่ผู้เป็นหุ้นส่วนแล้วต้องกันเงินจำนวนนั้นไว้เพื่อเป็นสำรองในการที่จะขาดทุนคราวหน้า และเพื่อจะชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ โดยไม่ต้องขอเพิ่มทุน

ปัญหาจึงมีว่า เงินสำรองนี้จะเรียกว่าทุนหรือกำไร?

ประโยชน์แห่งการที่จะวินิจฉัยปัญหาคือนี้ ก็มีอยู่ในเรื่องที่ห้างหุ้นส่วนต้องทำกิจการต่อไปในระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วนที่ยังมีชีวิตอยู่ในเมื่อผู้เป็นหุ้นส่วนคนหนึ่งคนใดตายลงไป คือแทนที่ห้างหุ้นส่วนจะต้องเลิกจากกัน ผู้เป็นหุ้นส่วนอาจตกลงกันไว้เช่นนั้นได้ (ขอให้ดูการเลิกห้างหุ้นส่วนสามัญซึ่งจะกล่าวต่อไป)

ปัญหาจึงมีว่า การแบ่งส่วนของผู้ตายให้แก่ทายาทนั้น จะต้องแบ่งเงินสำรองนี้ให้ทันทีหรือไม่?

ผู้สอนเห็นเป็นส่วนตัวว่า เงินสำรองนี้จะเรียกว่าทุนก็ไม่ถนัดนักเพราะเหตุว่าเงินสำรองก็ได้กันไว้จากกำไรนั่นเอง แต่จะเรียกว่าเงินกำไรโดยตรงก็ยังไม่ได้ เพราะเงินจำนวนนี้ได้กันเอาไว้เป็นสมบัติของห้าง มิได้แบ่งปันให้ผู้เป็นหุ้นส่วนในทันที จึงควรจัดว่าเงินสำรองนั้นเป็นเงินอีกประเภทหนึ่ง

ลักษณะสำคัญก็คือมีไว้เพื่อเป็นสำรองในคราวขาดทุน และเป็นประกันแก่เจ้าหนี้ด้วย เพราะฉะนั้นการที่จะแบ่งเงินสำรองให้แก่ผู้รับมรดกของหุ้นส่วนผู้ตายโดยทันที ก็อาจจะทำให้คนภายนอกเสียหาย แต่ถ้าแม้สัญญาเข้าหุ้นส่วนได้มีข้อความตกลงกันเป็นอย่างอื่นก็จำต้องวินิจฉัยตามลักษณะนั้น

หมวดที่ ๘

การเลิกห้างหุ้นส่วนสามัญ

เหตุซึ่งห้างหุ้นส่วนจะต้องเลิกจากกันนั้น อาจแบ่งออกได้เป็น ๓ ประการ

๑. โดยผลแห่งกฎหมาย
๒. โดยความประสงค์ของผู้เป็นหุ้นส่วน นอกจากที่ได้ตกลงกันไว้ในสัญญา
๓. โดยคำสั่งของศาล

ส่วนที่ ๑

โดยผลแห่งกฎหมาย

๑. ถ้าในสัญญาทำให้มีกำหนดกรณีอันใดเป็นเหตุที่จะเลิกกันเมื่อมีกรณีนั้นเกิดขึ้นแล้ว ห้างก็ต้องเลิก

เช่นในสัญญาเข้าหุ้นส่วนกำหนดไว้ว่า ถ้าผู้เป็นหุ้นส่วนผู้จัดการคนหนึ่งต้องไปอยู่ในเมืองต่างประเทศแล้ว ห้างนั้นจะต้องเลิกจากกัน (ให้ดูมาตรา ๑๐๔๕ อนุมาตรา ๑)

๒. เมื่อสิ้นกาลที่ได้กำหนดไว้ในสัญญา เช่นกำหนดกันไว้ว่าห้างต้องเลิกจากกันเมื่อครบกำหนด ๒๐ ปี (ให้ดูมาตรา ๑๐๒๕ อนุมาตรา ๒)

แต่ข้อยกเว้นมีอยู่ว่า ถ้าเมื่อสิ้นกำหนดกาลจะซึ่งได้ตกลงกันไว้และผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหลาย หรือผู้เป็นหุ้นส่วนซึ่งเคยได้จัดการอยู่ในระหว่างนั้น ยังคงดำเนินการค้าของห้างหุ้นส่วนอยู่ต่อไปโดยมิได้ชำระบัญชี หรือชำระเงินกันให้เสร็จไปแล้ว ท่านให้ถือว่าผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งปวงได้ตกลงคงทำการเป็นหุ้นส่วนกันสืบไปโดยไม่มีกำหนดกาล (ให้ดูมาตรา ๑๐๔๕)

๓. เมื่อเสร็จการงานซึ่งเป็นความประสงค์ของการเข้าหุ้นส่วนนั้น

เช่นนายแดงกับนายดำเข้าหุ้นตั้งห้างหุ้นส่วนสามัญเพื่อขายข้าวสาร ๑๐๐ เกวียน ซึ่งได้ซื้อมาจากนายเขียว ดังนี้ถ้าขายข้าวนั้นหมดไปแล้วห้างนั้นก็ย่อมเลิกไป (ให้ดูมาตรา ๑๐๔๕ อนุมาตรา ๓)

๔. เมื่อผู้เป็นหุ้นส่วนคนหนึ่งคนใดตาย หรือล้มละลาย หรือตกเป็นผู้ไร้ความสามารถ (ให้ดูมาตรา ๑๐๔๕ อนุมาตรา ๔)

แต่ข้อยกเว้นมีอยู่ว่า ถ้าผู้เป็นหุ้นส่วนที่ยังคงอยู่รับซื้อหุ้นของผู้ที่ประสบเหตุดังกล่าวแล้ว ห้างหุ้นส่วนนั้นก็ยังคงตั้งอยู่ต่อไป ในระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วนที่ยังคงอยู่

ส่วนที่ ๒

โดยความประสงค์ของผู้เป็นหุ้นส่วน นอกจากที่ได้ตกลงกันไว้ในสัญญา

บทที่ ๑

โดยความประสงค์ของผู้เป็นหุ้นส่วนคนหนึ่ง

ห้างหุ้นส่วนที่ได้ตั้งขึ้นโดยมีกำหนดกาลจะเงื่อนไข หรือไม่มีกำหนดกาลจะเงื่อนไขอย่างไรก็ตาม ก็อาจที่จะเลิกจากกันได้ ไม่ว่าในเหตุใด โดยความตกลงของผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหมดซึ่งเป็นหลักธรรมดา

บทที่ ๒

โดยความประสงค์ของผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่ง

ฉะเพาะห้างหุ้นส่วน ประเภทซึ่งตั้งขึ้นโดยไม่มีกำหนดกาลจะเช่นนั้นอาจที่จะถูกเลิก โดยความประสงค์ของผู้เป็นหุ้นส่วนแม้แต่คนใดคนหนึ่ง (ให้ดูมาตรา ๑๐๕๕ อนุมาตรา ๔ กับ มาตรา ๑๐๕๖)

ข้อ ๑. ข้อบังคับของการเลิกห้าง

ก. ผู้เป็นหุ้นส่วนที่ประสงค์จะเลิกห้างต้องบอกความจำนงไปยังผู้เป็นหุ้นส่วนอื่นทั้งหมด

ข. ต้องบอกกล่าวล่วงหน้าไม่น้อยกว่า ๖ เดือน

ค. ต้องเลิกเมื่อสิ้นรอบปีในทางบัญชี เช่น รอบปีในทางบัญชีเป็นวันที่ ๑ มกราคม ก็ต้องเลิกเมื่อถึงวันนั้นจะเลิกก่อนไม่ได้

ง. ผู้เป็นหุ้นส่วนต้องใช้สิทธินี้ด้วยความสุจริต (ให้ดูประมวลกฎหมายแพ่งฯ มาตรา ๕) เช่น นายดำนายแดงนายขาว เข้าหุ้นกันตั้งห้างหุ้นส่วนสามัญเพื่อขายอาหารในตลาดหนึ่ง กิจการของห้างได้ดำเนินมาโดยดีและมีกำไรสมมา นายแดงจึงประสงค์ที่จะตั้งร้านขายอาหารขึ้นบ้างในตลาดนั้น เพื่อแย่งเอาผลกำไรเสียคนเดียวจึงบอกเลิกห้าง เพื่อตนจะได้มีอิสระ ไม่ติดขัดตามมาตรา ๑๐๓๑ หรือ มาตรา ๑๐๖๖ ถ้าคิดได้ความดังนี้ก็อาจถือได้ว่า นายแดงได้ใช้สิทธิโดยไม่สุจริต

จ. ผู้เป็นหุ้นส่วนต้องใช้สิทธินี้ในโอกาสอันสมควร ไม่ทำให้เสียหายแก่ห้าง หรือผู้เป็นหุ้นส่วนอื่น เช่น นายเขียว นายขาว นายดำ เข้าหุ้นส่วนกันเพื่อทำการเลื่อยไม้ ห้างได้ซื้อเครื่องจักรมาประกอบขึ้นแล้ว ยังมีหนี้ได้กระทำกิจการ นายเขียวก็ขอเลิกห้าง โดยไม่มีเหตุอย่างใดที่จะโทษกิจการของห้างนั้นได้เลย ถึงแม้ผู้เป็นหุ้นส่วนคนนั้นจะมีความสุจริตก็ตาม การบอกเลิกห้างเช่นนี้ อาจถือว่าใช้สิทธิในโอกาสอันไม่สมควร

ข้อ ๒ เหตุใดกฎหมายจึงยอมให้ห้างเลิกกัน โดยความประสงค์ของผู้เป็นหุ้นส่วน คนใดคนหนึ่ง ความเห็นมีอยู่ ๒ ทาง

ก. บางท่านเห็นว่าเหตุนี้เนื่องมาจากการที่กฎหมายประสงค์จะป้องกันความทุจริต หรือ การบิดพลิ้ว ซึ่งอาจมีขึ้นได้เมื่อผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่ง ไม่สมควรที่จะเป็นหุ้นส่วน เพราะการเข้าหุ้นส่วนสามัญนั้น คุณสมบัติของบุคคลย่อมเป็นข้อสาระสำคัญ

ข. บางท่านเห็นว่าการทำสัญญาเข้าหุ้นส่วนโดยไม่มีกำหนดกาลเช่นนั้น อาจเทียบได้กับเหตุแห่งหลักกฎหมายทั่วไป และในกฎหมายไทยเราอาจพบได้ในเรื่องสัญญาจ้างแรงงาน ซึ่งถ้าไม่มีกำหนดกาลแล้ว ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดอาจบอกเลิกได้ (ให้ดูมาตรา ๕๘๒) ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากเหตุที่ว่า บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการที่จะประกอบกิจการระหว่างกัน เช่น ในทางพาณิชย์ หรือการอาชีพอื่น ๆ ถ้าหากจะบังคับให้บุคคลต้องถูกผูกพัน ทำกิจการให้ผู้อื่นผู้ใดจนตลอดชีวิตแล้ว ก็เท่ากับเอาคนลงเป็นทาสได้อย่างหนึ่ง ซึ่งในสมัยนี้ไม่นิยมกันเสียแล้ว สัญญาเข้าหุ้นส่วนมีลักษณะคล้ายกับสัญญาจ้างแรงงานในข้อที่ว่า เมื่อบุคคลเข้าเป็น

หุ้นส่วนก็ถูกตัดความอิสระสภาพในการประกอบอาชีพบางอย่าง ตามนัยแห่งมาตรา ๑๐๓๘ และมาตรา ๑๐๖๖ การตัดความอิสระสภาพของบุคคล ดังเช่นในเรื่องสัญญาห้ามการค้าขาย หลักก็มีอยู่ว่าจะต้องมีกำหนดกาล เหตุฉะนั้นถ้าหุ้นส่วนตั้งขึ้นโดยไม่มีกำหนดกาล ก็ควรที่จะให้โอกาสผู้เป็นหุ้นส่วนคนหนึ่งคนใดบอกเลิกเสียได้

ข้อ ๓ อย่างไรก็ตามว่าหุ้นส่วน ซึ่งตั้งขึ้นโดยไม่มีกำหนดกาล?

ถ้าจะถือตามความเห็นที่ ๑ ก็อาจตอบได้ทันทีว่า หุ้นส่วนซึ่งตั้งขึ้นโดยไม่มีกำหนดกาลจะนั้นก็คือหุ้นส่วนซึ่งไม่ได้กำหนดเวลาลงไว้ว่าเลิกกันเมื่อใด ถึงแม้ว่าหุ้นได้มีกำหนดเวลานานเกินกว่าชีวิตของมนุษย์ตามปกติ เช่น ๕๐๐ ปี ดังนั้นก็ถือได้แล้วว่าเป็นหุ้นที่มีกำหนดกาล เพราะฉะนั้นเมื่อยังไม่ถึงกำหนด ๕๐๐ ปี ผู้เป็นหุ้นส่วนคนหนึ่งคนใดจะบอกเลิกไม่ได้

แต่ถ้าจะถือตามความที่ ๒ การที่หุ้นตั้งขึ้นมีกำหนดเวลาเกินสมควรกว่าชีวิตมนุษย์ตามธรรมดา เช่นกำหนดกันไว้ ๕๐๐ ปี ดังนั้นก็ต้องถือว่าเป็นหุ้นส่วนที่ตั้งขึ้นโดยไม่มีกำหนดเวลา เพราะเป็นการตัดเสรีภาพของบุคคล ดังกล่าวมาแล้ว

ข้อ ๔ วิธีที่จะไม่เลิกหุ้น เมื่อผู้เป็นหุ้นส่วนใช้สิทธิดังกล่าวแล้ว

ก. ผู้เป็นหุ้นส่วนที่ยังคงอยู่ รับซื้อหุ้นของผู้ที่บอกเลิก (ให้ดูมาตรา ๑๐๖๐)

ข. ถ้าผู้บอกเลิกไม่ยอมขาย ผู้เป็นหุ้นส่วนอื่นอาจร้องขอต่อศาล ให้สั่งกำจัดผู้บอกเลิกออกเสียจากหุ้น ในเมื่อมีเหตุสมควรเข้าในบทบัญญัติแห่งมาตรา ๑๐๕๗, ๑๐๕๘ เช่น หุ้นนั้นยังสามารถทำกิจการต่อไป แต่การบอกเลิกของผู้เป็นหุ้นส่วนคนหนึ่งนั้น ทำให้เห็นว่า ผู้เป็นหุ้นส่วนคนนั้นไม่สมควรที่จะรวมกับหุ้น หลักสำคัญในเรื่องคุณสมบัติของบุคคล เช่น ความไว้นื้อเชื่อซึ่งกันและกันอาจจะหมดไปได้ ทั้งนี้ก็เท่ากับว่าเห็นเหตุอันหนึ่งที่จะทำให้หุ้นนั้นดำรงอยู่ต่อไปไม่ได้ โดยการแสดงเจตนาของผู้บอกเลิกนั่นเอง

ส่วนที่ ๓

โดยคำสั่งของศาล

ผู้เป็นหุ้นส่วนคนหนึ่งคนใดอาจร้องขอให้ศาลสั่งเลิกหุ้นส่วนได้โดยเหตุดังนี้

๑. เมื่อผู้เป็นหุ้นส่วนคนหนึ่งคนใด นอกจากผู้ฟ้องร้องแล้วจะมีตบทั้งคับใด ๆ อันเป็นข้อสาระสำคัญ ซึ่งสัญญาเข้าหุ้นส่วนกำหนดไว้เกิน โดยจงใจหรือเลินเล่อ เช่นผู้หุ้นส่วนคนหนึ่งทำการแข่งขันกับหุ้นผิตมาตรา ๑๐๓๘, ๑๐๖๖

๒. เมื่อกิจการของหุ้นส่วนจะทำไปก็มีแต่ขาดทุน โดยไม่มีหวังว่าจะกลับฟื้นตัวขึ้นอีก

๓. เมื่อมีเหตุอื่นใด ๆ ทำให้หุ้นส่วนนั้นไม่สามารถที่จะดำรงอยู่ต่อไปได้

ใน (๒) และ (๓) นี้ เป็นข้อเท็จจริงซึ่งต้องพิจารณาเป็นเรื่อง ๆ ไป

ขอยกเว้น ถ้ากิจการอันใดอันหนึ่งซึ่งจะทำให้ห้างต้องเลิกจากกันดังได้กล่าวมาแล้วนั้น เกิดขึ้นจากหรือเกี่ยวข้องกับหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งแล้ว ศาลอาจสั่งให้กำจัดหุ้นส่วนผู้นั้นออกเสียจากห้างหุ้นส่วน แทนสั่งให้เลิกห้างหุ้นส่วนก็ได้ (ให้ดูมาตรา ๑๐๕๗ กับมาตรา ๑๐๕๘)

เหตุพิเศษสำหรับห้างหุ้นส่วนที่จดทะเบียน

นอกจากเหตุต่างๆ ซึ่งห้างหุ้นส่วนสามัญจะต้องเลิกจากกันดังได้กล่าวมาแล้ว ห้างหุ้นส่วนสามัญที่จดทะเบียนเป็นนิติบุคคลอาจจะต้องเลิกจากกันในเมื่อห้างหุ้นส่วนนั้นล้มละลาย (ให้ดูมาตรา ๑๐๖๕)

หมวดที่ ๕

การออกจากห้างหุ้นส่วนโดยไม่ต้องเลิกห้าง

๑. โดยมีข้อสัญญาตกลงให้ผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งลาออก

๒. โดยคำสั่งของศาล

๓. ในกรณีที่ห้างทำการต่อไป เมื่อผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งตาย ล้มละลายหรือตกเป็นผู้ไร้ความสามารถ

ส่วนที่ ๑

โดยมีข้อสัญญาตกลงให้ผู้เป็นหุ้นส่วน

คนหนึ่งคนใดลาออก

ข้อสัญญาเช่นนี้ย่อมเป็นการใช้ได้ แต่ปัญหายังคงมีอยู่ว่าสัญญาที่ยอมให้กำจัดหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งออกจากห้าง โดยผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหลายได้ลงมติและมีเสียงฝ่ายข้างมาก ซึ่งมีไขการลาออกจะใช้ได้หรือไม่?

การแบ่งทรัพย์สินให้แก่ผู้เป็นหุ้นส่วนที่ออกไปนั้น อาจตกลงกันไว้ว่าให้ผู้เป็นหุ้นส่วนที่ยังคงอยู่ รับซื้อหุ้นของผู้ที่ออก ในกรณีเช่นนั้น หุนของห้างก็ยังคงมีจำนวนเท่าเดิม แต่ถ้าไม่ได้ตกลงกันไว้ดังกล่าวแล้ว ก็ต้องแบ่งเอาทรัพย์สินของห้างให้แก่ผู้ที่ออกซึ่งทางที่สะดวกก็ควรตกลงกันเอง ตีราคาทรัพย์สินของห้างโดยไม่ต้องทำการชำระบัญชีกันยุ่งยาก ในกรณีเช่นนี้ก็เท่ากับเป็นการลดทุนของห้างได้อย่างหนึ่ง

ส่วนที่ ๒

โดยคำสั่งของศาล

ให้ดูมาตรา ๑๐๕๗ และมาตรา ๑๐๕๘ ที่ได้ศึกษามาแล้ว

การแบ่งทรัพย์สินให้แก่ผู้เป็นหุ้นส่วน ซึ่งถูกกำจัดนั้นมาตรา ๑๕๐๔ วรรค ๒ ได้บัญญัติไว้ว่า ให้ตีราคาทรัพย์สินของห้างหุ้นส่วนตามราคาที่เป็นอยู่ ในเวลาแรกยื่นคำร้องขอให้กำจัด ดังนั้นก็เท่ากับเป็น

การลดทุนของห้างนั้นด้วย

ส่วนที่ ๓

ในกรณีที่ห้างทำกิจการต่อไป เมื่อผู้เป็นหุ้นส่วนคนใด คนหนึ่งตายหรือล้มละลาย หรือตกเป็นผู้ไร้ความสามารถ

เมื่อผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งต้องประสบเหตุ ดังกล่าวไว้ในมาตรา ๑๐๔๔ อนุมาตรา ๕ ห้างต้องเลิกจากกัน แต่ในบางคราวห้างอาจทำกิจการต่อไปได้ ซึ่งมีผลเท่ากับกำจัดผู้เป็นหุ้นส่วนซึ่งต้องประสบเหตุนั้นออกจากห้าง

๑) สัญญาเข้าหุ้นส่วนอาจมีข้อความกล่าวไว้ว่า ให้ห้างหุ้นส่วนรับทายาทของผู้ตาย หรือผู้
อนุบาลของผู้ไร้ความสามารถหรือผู้รับซื้อหุ้นของผู้ล้มละลาย

สัญญาอาจตกลงกันไว้ว่า ให้ผู้เป็นหุ้นส่วนที่ยังคงอยู่รับซื้อหุ้นของผู้ที่ออก หรือแบ่งทรัพย์สิน
ของห้างให้แก่ผู้ที่ต้องออกโดยทำกิจการห้างต่อไปในระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วนที่ยังคงอยู่

เหล่านี้เป็นวิธีที่ผู้เป็นหุ้นส่วนอาจตกลงกันได้

๒) ถ้าสัญญาเข้าหุ้นส่วนมิได้มีข้อความเหล่านี้ไว้ ผู้เป็นหุ้นส่วนที่ยังอยู่ ก็จะมีสิทธิที่จะรับซื้อหุ้น
ของผู้ที่ออกตามมาตรา ๑๐๖๐

หมวดที่ ๑๐

การชำระบัญชี

การชำระบัญชี คือ การเก็บรวบรวมทรัพย์สินของห้าง ชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ แล้วแบ่งทรัพย์สิน
เหลือให้แก่ผู้เป็นหุ้นส่วน หรือเรียกทรัพย์สินจากผู้เป็นหุ้นส่วนมาชำระหนี้ในคราวขาดทุน

การชำระบัญชีซึ่งจะกล่าวต่อไปในที่นี้ จะกล่าวถึงการชำระบัญชีห้างหุ้นส่วนที่มีได้จดทะเบียน
ส่วนการชำระบัญชีห้างหุ้นส่วนที่จดทะเบียนแล้วจะได้กล่าวไปในภาคที่ ๖

ส่วนที่ ๑

การชำระบัญชีจะกระทำเมื่อใด

เมื่อห้างหุ้นส่วนเลิกจากกันต้องจัดการชำระบัญชี แต่ข้อยกเว้นมีอยู่ว่า ผู้เป็นหุ้นส่วนอาจตกลง
ในระหว่างกันเองให้จัดการทรัพย์สินโดยวิธีอื่น หรือถ้าห้างหุ้นส่วนนั้น ศาลได้พิพากษาให้ล้มละลายก็ต้อง
จัดการชำระบัญชี ตามกฎหมายลักษณะล้มละลาย

ถ้าการเลิกห้างหุ้นส่วนนั้น ได้เป็นไปโดยที่เจ้าหนี้ละเฉพาะตัวของผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งได้
ให้คำบอกกล่าว หรือโดยที่ผู้เป็นหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งล้มละลาย การงดชำระบัญชีอาจกระทำได้เมื่อเจ้า
หนี้คนนั้นหรือเจ้าพนักงานรักษาทรัพณ์นั้นยอมด้วย (ให้ดูมาตรา ๑๐๖๑ วรรค ๑ และ ๒)

เพราะฉะนั้นหลักจึงมีอยู่ว่า เมื่อห้างเลิกจากกันก็ต้องชำระบัญชี ส่วนวิธีอื่น ๆ เป็นข้อยกเว้น ซึ่งอาจจะกระทำได้ในบางเรื่อง

ส่วนที่ ๒

ใครเป็นผู้ชำระบัญชี

ผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหลายอาจเป็นผู้ชำระบัญชี(ให้ดูมาตรา ๑๐๖๑ วรรค ๓) แต่ผู้เป็นหุ้นส่วน อาจตกลงกันตั้งให้ผู้อื่นเป็นผู้ชำระบัญชีหรือขอให้ศาลตั้งก็ได้

ส่วนที่ ๓

ลำดับแห่งการชำระบัญชี

การชำระบัญชีต้องทำโดยลำดับดังนี้ คือ

๑. ชำระหนี้ทั้งหลายที่ค้างชำระแก่บุคคลภายนอก ซึ่งต้องเข้าใจว่าเจ้าหนี้ของห้างก็ย่อมมีฐานะเช่นเดียวกับเจ้าหนี้ส่วนตัวของผู้เป็นหุ้นส่วน เพราะเหตุที่ห้างไม่จดทะเบียนไม่เป็นนิติบุคคล
๒. ชดใช้เงินตรองและค่าใช้จ่ายซึ่งผู้เป็นหุ้นส่วนได้ออกของตนไป เพื่อจัดการค้าของห้าง
๓. คืนทุนทรัพย์ซึ่งผู้เป็นหุ้นส่วนแต่ละคนได้นำมาลงเป็นหุ้น
๔. ถ้ายังมีทรัพย์เหลืออยู่อีกเท่าใด เรียกว่ากำไร ซึ่งต้องเฉลี่ยแจกให้ผู้เป็นหุ้นส่วน
๕. แต่ถ้าเงินหรือทรัพย์สิ้นมีไม่พอชำระแก่บุคคลภายนอกและชดใช้เงินตรองและค่าใช้จ่ายแล้ว ส่วนที่ขาดนี้เรียกว่าขาดทุน ผู้เป็นหุ้นส่วนต้องช่วยเฉลี่ยกันขาดทุนตามส่วน

(ให้ดูมาตรา ๑๐๖๒ และ ๑๐๖๓)

หมวดที่ ๑๑

การควบห้างหุ้นส่วนจดทะเบียนเข้ากัน

การควบห้างหุ้นส่วนเข้ากันตามกฎหมายนั้น คือ การรวมสิทธิและหน้าที่ ของห้างหุ้นส่วนที่จดทะเบียนแล้ว ตั้งแต่ ๒ ห้างขึ้นไปตั้งเป็นห้างหุ้นส่วนขึ้นใหม่

การควบจะต้องประกอบด้วยหลักและพิธีดังนี้

๑. ต้องได้รับความยินยอมของผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหมด เว้นแต่สัญญาเข้าหุ้นส่วนจะได้ตกลงกันไว้เป็นอย่างอื่น (ให้ดูมาตรา ๑๐๗๓)

๒. ต้องโฆษณาความประสงค์ที่จะควบเข้ากันนั้น ในหนังสือพิมพ์แห่งท้องถิ่นนั้น ๒ ครั้งเป็นอย่างน้อย

๓. ต้องส่งคำบอกกล่าวความประสงค์ที่จะควบเข้ากันแก่บรรดาผู้ซึ่งรู้ว่าเป็นเจ้าหนี้ของห้าง และแจ้งความไปว่า ถ้าเจ้าหนี้มีเหตุรังเกียจหรือมีข้อคัดค้านอย่างหนึ่งอย่างใดในการที่จะกระทำนั้น

ก็ขอให้ล้างคำตัดสิน ภายในกำหนด ๓ เดือน นับแต่วันบอกกล่าว

๔. ถ้าไม่มีใครคัดค้านภายในกำหนดเวลานั้น การควบกันก็อาจจะทำได้ แต่ถ้ามีใครคัดค้าน การที่ควบเข้ากันนั้นจะทำได้ต่อเมื่อได้ใช้หนี้ที่เจ้าหนี้เรียกร้องหรือให้หลักทรัพย์ หรือให้ประกันเพื่อหนี้ นั้น เพราะเหตุว่าการควบกันอาจทำให้เจ้าหนี้เสียหาย (ให้ดูมาตรา ๑๐๗๔)

๕. เมื่อห้างหุ้นส่วนควบเข้ากันแล้ว ต่างห้างก็ต่างมีหน้าที่จะต้องนำความนั้นไปจดทะเบียน ว่าได้ควบเข้ากันเป็นห้างหุ้นส่วนชั้นใหม่

๖. ห้างหุ้นส่วนใหม่นี้ ย่อมได้ไปทั้งสิทธิ ทั้งต้องอยู่ในความรับผิดชอบของห้างหุ้นส่วนเดิมที่ได้ควบเข้ากันทั้งสิ้น

ภาค ๓

ห้างหุ้นส่วนจำกัด

หมวดที่ ๑

ลักษณะของห้างหุ้นส่วนจำกัด

ห้างหุ้นส่วนจำกัดเป็นห้างหุ้นส่วน ซึ่งมีผู้เป็นหุ้นส่วน ๒ จำพวก คือ

๑) ผู้เป็นหุ้นส่วนคนเดียวหรือหลายคน ซึ่งมีจำกัดความรับผิดเพียงไม่เกินจำนวนเงินที่ตนรับจะลงหุ้นในห้างหุ้นส่วนนั้น

๒) ผู้เป็นหุ้นส่วนคนเดียวหรือหลายคนซึ่งต้องรับผิด ร่วมกันในบรรดาหนี้ของห้างโดยไม่มีจำกัดจำนวน

ให้ดูมาตรา ๑๐๗๗

ส่วนที่ ๑

ผู้เป็นหุ้นส่วนไม่จำกัด

ผู้เป็นหุ้นส่วนไม่จำกัดนั้น มีลักษณะคล้ายกับผู้เป็นหุ้นส่วนในห้างหุ้นส่วนสามัญ กล่าวคือ

- ๑) ต้องรับผิดในบรรดาหนี้สินของห้างโดยไม่จำกัด
- ๒) ในระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วนไม่จำกัดต้องรับผิดร่วมกัน
- ๓) คุณสมบัติของบุคคลผู้เป็นหุ้นส่วนเป็นข้อสาระสำคัญ เช่นห้างหุ้นส่วนต้องเลิกจากกันถ้าผู้

เป็นหุ้นส่วนจำพวกไม่จำกัดความรับผิดคนใดคนหนึ่งตาย (ให้เทียบมาตรา ๑๐๕๒ โดยตรงกันข้าม)

ส่วนที่ ๒

ผู้เป็นหุ้นส่วนจำกัด

มีลักษณะสำคัญดังนี้

- (๑) รับผิดแต่เพียงจำนวนเงินที่ได้ลงหุ้นไว้แล้ว หรือรับว่าจะลงหุ้นนั้นให้
- (๒) เพราะเหตุว่าที่จะต้องรับผิดจำกัด ผู้เป็นหุ้นส่วนจำกัดจึงไม่ต้องรับผิดร่วมกัน
- (๓) คุณสมบัติของบุคคลผู้เป็นหุ้นส่วนไม่เป็นข้อสาระสำคัญ เช่น ผู้เป็นหุ้นส่วนจะโอนหุ้นให้

แก่ใครก็ได้ (ให้ดูมาตรา ๑๐๕๑) และห้างหุ้นส่วนไม่ต้องเลิก เพราะผู้เป็นหุ้นส่วนจำกัดคนหนึ่งคนใดตาย (ให้ดูมาตรา ๑๐๕๒)

ส่วนที่ ๓

ความต่างกันระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วน ๒ จำพวก

เราอาจที่จะแยกความต่างกันระหว่างผู้เป็นหุ้น ๒ จำพวกให้ละเอียดต่อไปได้ดังนี้

- ๑) ผู้เป็นหุ้นส่วนจำกัดต้องลงเงินหรือทรัพย์สินอื่นเป็นการลงทุน จะลงแรงเหมือนผู้เป็นหุ้นส่วนสามัญไม่ได้ (ให้ดูมาตรา ๑๐๘๓)
- ๒) ผู้เป็นหุ้นส่วนไม่จำกัดจำพวกเดียวกันนั้น มีสิทธิเป็นผู้จัดการ ผู้เป็นหุ้นส่วนจำกัดจะสอดเข้าไปเกี่ยวข้องไม่ได้ นอกจากจะเป็นธุระในการดูแลครอบงำ (ให้ดูมาตรา ๑๐๘๗ กับมาตรา ๑๐๘๘)
- ๓) ผู้เป็นหุ้นส่วนจำกัดจะโอนหุ้นของตน ปราศจากความยินยอมของผู้เป็นหุ้นส่วนอื่น ๆ ก็ได้ (ให้ดูมาตรา ๑๐๕๑) แต่ผู้เป็นหุ้นส่วนไม่จำกัด ไม่มีสิทธิที่จะโอน
- ๔) เหตุอันเกี่ยวข้องกับคุณสมบัติของบุคคล ดังได้กล่าวมาแล้วในส่วนที่ ๑ แล ที่ ๒
- ๕) ผู้เป็นหุ้นส่วนจำกัดอาจทำการงาน ที่มีสภาพเช่นเดียวกับการค้าของห้างได้ (ให้ดูมาตรา ๑๐๕๐)
- ๖) จะเอาชื่อของผู้เป็นหุ้นส่วนจำกัดมาเรียกขานระคนเป็นชื่อห้างไม่ได้ ถ้าผู้เป็นหุ้นส่วนจำกัดคนใดยอมให้ชื่อของตนระคนเป็นชื่อห้าง ตนจะต้องรับผิดชอบต่อบุคคลภายนอก เหมือนหุ้นส่วนไม่จำกัด (ให้ดูมาตรา ๑๐๘๑-๑๐๘๒)

ส่วนที่ ๔

ความต่างกันระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วนจำกัดกับผู้ให้ยืม

ผู้ให้ยืมนั้นเป็นเจ้าของหนี้ แต่หุ้นส่วนจำกัดไม่ใช่เจ้าหนี้ ผลจึงมีว่า

- ๑) ผู้ให้ยืมมีสิทธิได้ดอกเบี้ยตามที่ได้ตกลงกันไว้หรือตามกฎหมาย คือ ถึงแม้ว่าห้างหุ้นส่วนจะไม่มีกำไร แต่หุ้นส่วนจำกัดจะมีสิทธิได้ส่วนกำไรก็ต่อเมื่อนั้นทำมาค้าได้ (ให้ดูมาตรา ๑๐๘๔)
- ๒) ผู้ให้ยืมคงมีสิทธิเหนือลูกหนี้อยู่เสมอ ในการที่จะได้รับใช้ทุนคืนถึงแม้ห้างหุ้นส่วนซึ่งเป็นลูกหนี้จะไม่มียินทรัพย์แล้วก็ตาม เมื่อห้างเลิกจากกัน ผู้ให้ยืมก็ยังมีสิทธิอยู่เหนือผู้เป็นหุ้นส่วนไม่จำกัดในการที่จะเรียกร้องเอาหนี้สินของตนได้ แต่หุ้นส่วนจำกัดจะได้รับใช้หุ้นก็แต่เท่าที่ห้างมีเงินเหลือจากการใช้จ่าย (ให้ดูมาตรา ๑๐๖๒)
- ๓) การชำระบัญชีนั้น ผู้ให้ยืมมีสิทธิได้รับชำระหนี้สินก่อนผู้เป็นหุ้นส่วนจำกัด (ให้เทียบดูมาตรา ๑๐๖๒)
- ๔) ผู้ให้ยืมไม่มีสิทธิที่จะดูแล ครอบงำกิจการของห้างหุ้นส่วน แต่หุ้นส่วนจำกัดมีสิทธิเช่นนั้น

ส่วนที่ ๕

ความต่างกันระหว่างห้างหุ้นส่วนสามัญ กับห้างหุ้นส่วนจำกัด

๑. ห้างหุ้นส่วนจำกัดมีหุ้นส่วน ๒ จำพวก รับผิดชอบต่างกันดังได้กล่าวมาแล้ว
๒. ห้างหุ้นส่วนจำกัดไม่ต้องเลิกจากกัน เพราะเหตุอันเกี่ยวกับบุคคลของผู้เป็นหุ้นส่วนจำกัด

(ให้ดูมาตรา ๑๐๕๒)

๓. ห้างหุ้นส่วนจำกัดต้องจดทะเบียน (ให้ดูมาตรา ๑๐๗๘ กับ ๑๐๗๙)

แต่ห้างหุ้นส่วนสามัญนั้นจะจดทะเบียนหรือไม่ก็ได้

อนึ่งต้องสังเกตว่า ความรับผิดชอบของห้างทั้ง ๒ ประเภทนี้ย่อมเหมือนกัน คือต่างก็ต้องรับผิดชอบต่อบุคคลภายนอกในบรรดาหนี้ของห้างโดยไม่จำกัด

ส่วนที่ ๖

บทกฎหมายที่จะใช้สำหรับห้างหุ้นส่วนจำกัด

บทบัญญัติว่าด้วยห้างหุ้นส่วนสามัญข้อใด ๆ หากมิได้ยกเว้นหรือแก้ไขเปลี่ยนแปลงไปโดยบทบัญญัติแห่งหมวด ๓ นี้ ท่านให้นำมาใช้บังคับหมวด ๓ ซึ่งว่าด้วยห้างหุ้นส่วนจำกัดคือตั้งแต่มาตรา ๑๐๗๗ ถึง ๑๐๙๕ ท่านให้นำมาใช้บังคับแก่ห้างหุ้นส่วนจำกัดด้วย ถ้าผู้เป็นหุ้นส่วนไม่จำกัดมีอยู่หลายคน ความเกี่ยวพันระหว่างคนเหล่านั้นด้วยกันเองหรือกับห้างหุ้นส่วน ต้องบังคับตามบทบัญญัติสำหรับห้างหุ้นส่วนสามัญ (ให้ดูมาตรา ๑๐๘๐)

หมวดที่ ๒

การตั้งห้างหุ้นส่วนจำกัด

การตั้งห้างหุ้นส่วนจำกัดนั้น ต้องกระทำดังนี้

๑. ต้องมีสัญญา (ให้เทียบดูในเรื่องห้างหุ้นส่วนสามัญ)
๒. ต้องจดทะเบียน

มาตรา ๑๐๗๘ บังคับว่าต้องจดทะเบียน และมาตรา ๑๐๗๙ บัญญัติว่า ถ้าห้างหุ้นส่วนยังมิได้จดทะเบียนอยู่ตราใด กฎหมายก็ยกถือว่าเป็นห้างหุ้นส่วนสามัญ ผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหมดต้องรับผิดชอบร่วมกันในบรรดาหนี้ของห้างโดยไม่จำกัดจำนวน

การลงทะเบียนต้องมีรายการตามมาตรา ๑๐๗๘

๑. ชื่อห้างหุ้นส่วน ห้างหุ้นส่วนจะเอาชื่อของผู้เป็นหุ้นส่วนจำกัดมาเรียกขานระคนปนชื่อห้างไม่ได้ (ให้ดูมาตรา ๑๐๘๑)

แต่ถ้าผู้เป็นหุ้นส่วนจำกัดยินยอมโดยตรงหรือโดยปริยาย ให้ชื่อของตนเป็นชื่อห้าง ตนก็ต้องรับผิดชอบคนภายนอกเสมือนผู้เป็นหุ้นส่วนไม่จำกัด (ให้ดูมาตรา ๑๐๘๒)

๒. ข้อตกลงความเป็นห้างหุ้นส่วนจำกัด และวัตถุประสงค์ของห้างหุ้นส่วนนั้น จะเพาะในเรื่องข้อตกลงความเป็นห้างหุ้นส่วนจำกัดนั้น ทำให้เกิดปัญหาว่าห้างหุ้นส่วนจำกัด จะใช้คำว่าจำกัดอยู่ท้ายชื่อใดได้หรือไม่ เช่น “ห้างค้าแดงจำกัด” ดังนี้ เป็นต้น

ปัญหานี้มีเนื่องมาจากกฎหมายอาชญามาตรา ๓๔๖ ซึ่งมีความว่า “ผู้ใดประกอบการค้า หรือทำการค้าขายใช้ชื่อยี่ห้อ ซึ่งมีคำว่าจำกัดอยู่ข้างท้าย โดยมีได้ตั้งขึ้นเป็นบริษัทจำกัดโดยชอบ ชำระ ท่านว่ามีความผิดต้องระวางโทษปรับไม่เกิน ๕๐๐ บาท”

ตามกฎหมายลักษณะอาชญาที่กล่าวแล้ว ผลจึงมีว่า กฎหมายอนุญาตให้บริษัทจำกัดเท่านั้น ที่จะใช้คำว่าจำกัดข้างท้ายชื่อ (ขอให้เทียบมาตรา ๑๐๘๔ อนุมาตรา ๑) เพราะฉะนั้นห้างหุ้นส่วน จำกัดจะใช้คำว่าจำกัดข้างท้ายชื่อไม่ได้ แต่จำต้องมีข้อความอย่างอื่นแสดงว่าเป็นห้างหุ้นส่วนจำกัด เช่นใช้ชื่อว่า “ห้างหุ้นส่วนส่วนจำกัดค้าแดง” ดังนี้ เป็นต้น

๓. ที่ตั้งสำนักงานแห่งใหญ่ และสำนักงานสาขาทั้งปวง (มาตรา ๑๐๗๘ อนุมาตรา ๓)

๔. ชื่อ ยี่ห้อ สำนัก และอาชีวะของผู้เป็นหุ้นส่วนจำพวกจำกัด ความรับผิดชอบ และจำนวนเงินซึ่งเขา เหล่านั้นได้ลงหุ้นด้วยในห้างหุ้นส่วน (มาตรา ๑๐๗๘ อนุมาตรา ๔)

๕. ชื่อยี่ห้อสำนักและอาชีวะของผู้เป็นหุ้นส่วนจำพวกไม่จำกัดความรับผิดชอบ (มาตรา ๑๐๗๘ อนุมาตรา ๕)

๖. ชื่อหุ้นส่วนผู้จัดการ (มาตรา ๑๐๗๘ อนุมาตรา ๖)

๗. ถ้ามีข้อจำกัดอำนาจหุ้นส่วนผู้จัดการอันจะผูกพันห้างหุ้นส่วนนั้นประการใดให้ลงไว้ด้วย (มาตรา ๑๐๗๘ อนุมาตรา ๗)

ข้อความซึ่งลงทะเบียนนั้นจะลงรายการอื่น ๆ อีกอันคู่สัญญาเห็นสมควรจะให้ประชาชนทราบ ด้วยก็ได้

การลงทะเบียนนั้นต้องลายมือชื่อของผู้เป็นหุ้นส่วนทุกคนและต้องประทับตราของห้างหุ้นส่วน นั้นด้วย

ให้พนักงานทะเบียนทำใบสำคัญแสดงการจดทะเบียนส่งมอบให้แก่ห้างหุ้นส่วนนั้นฉบับหนึ่ง

หมวดที่ ๓ วิธีดำเนินการห้าง ส่วนที่ ๑

ฐานะในการจัดการโดยตรง

ผู้เป็นหุ้นส่วนไม่จำกัดจำนวนมีอำนาจจัดการ (ให้ดูมาตรา ๑๐๘๖)

ถ้าผู้เป็นหุ้นส่วนจำกัดสอดเข้าไปเกี่ยวข้องจัดการงานของห้างผู้หนึ่งจะต้องรับผิดชอบร่วมกัน ในหนี้สินของห้างโดยไม่จำกัดจำนวน (ให้ดูมาตรา ๑๐๘๘)

ปัญหาอาจเกิดขึ้นได้ ๒ ประการดังนี้

๑. อย่างไรเรียกว่าสอดเข้ามาเกี่ยวข้องจัดการงานของห้าง
๒. ผลของการสอดเข้าไปเกี่ยวข้องจัดการงานของห้างมีเพียงไร

ปัญหาที่ ๑

อย่างไรเรียกว่าสอดเข้าเกี่ยวข้องจัดการงานของห้าง

ทั้งนี้หมายความว่า การสอดเข้าเกี่ยวข้อง จะต้องเป็นการกระทำที่บุคคลภายนอกอาจเห็นได้ เช่น ผู้เป็นหุ้นส่วนได้ลงนามในสัญญาซื้อทรัพย์สินจากบุคคลภายนอก ประสงค์เป็นผู้จัดการ คือว่าการสอดเข้าเกี่ยวข้องจะมีความหมายตลอดไปถึงการกระทำอันคนภายนอกไม่อาจเห็นได้ อย่างที่เรียกตามภาษานิติศาสตร์ว่า จัดการอยู่หลังฉาก เช่นผู้เป็นหุ้นส่วนจำกัดบัญชีการทั้งปวงของห้าง แต่ถ้าจะเกิดมีการทำสัญญากับคนภายนอกแล้ว ก็ให้ผู้จัดการเป็นผู้ทำ

การที่จะวินิจฉัยปัญหาข้อนี้จำต้องทราบถึงเหตุแห่งการที่กฎหมายบัญญัติห้ามไว้ตาม มาตรา ๑๐๘๘ เสียก่อน

ความเห็นในเรื่องนี้มี ๒ ทาง คือ

ทางที่ ๑ เห็นว่ากฎหมายประสงค์ที่จะคุ้มครองบุคคลภายนอกซึ่งอาจหลงไปได้ว่า ผู้จัดการนั้นเป็นหุ้นส่วนจำพวกไม่จำกัดความรับผิด เหตุฉะนั้นบุคคลภายนอกจึงอาจเสียเปรียบได้

ถ้าจะถือตามความเห็นนี้ กิจการใดซึ่งผู้เป็นหุ้นส่วนจำกัดกระทำอยู่หลังฉากโดยไม่ปรากฏแก่คนภายนอก ก็ไม่เรียกว่าเป็นการสอดเข้าไปเกี่ยวข้องกับการงานของห้าง

ทางที่ ๒ เห็นว่านอกจากการที่กฎหมายประสงค์คุ้มครองบุคคลภายนอกแล้ว กฎหมายยังประสงค์จะป้องกันผลประโยชน์ของผู้เป็นหุ้นส่วนด้วยกันเอง กล่าวคือผู้เป็นหุ้นส่วนซึ่งจำกัดความรับผิดอาจจะกระทำการเสี่ยงโชค อันเกี่ยวกับการได้เสียของห้างโดยใช้ความระมัดระวังน้อยกว่าผู้เป็นหุ้นส่วนจำพวกไม่จำกัดความรับผิดเพราะถ้าห้างล้มจมผู้เป็นหุ้นส่วนจำกัดก็ไม่ต้องรับผิดชอบไปกว่าจำนวนที่ตนลงหุ้นหรือรับว่าจะลงหุ้น

ตามความเห็นที่ ๒ นี้ การสอดเข้ามาจัดการจะเป็นโดยทางเปิดเผยหรือทางลับก็ตาม ย่อมเป็นผิดต่อมาตรา ๑๐๘๘

แต่ผู้เขียนเห็นว่ากรณีที่เกิดขึ้นก็ต่อเมื่อคนภายนอกได้ฟ้องร้องว่ากล่าว เพราะในระหว่างกันเองถ้าเพื่อนหุ้นส่วนไม่ยินยอมให้ผู้เป็นหุ้นส่วนจากัดสอดเข้ามาเกี่ยวข้องแล้ว ท่างก็ไม่ต้องรับผิดชอบการกระทำของผู้เป็นหุ้นส่วนคนนั้น เพราะฉะนั้นในเรื่องนี้จึงน่าจะวินิจฉัยว่ากฎหมายได้บัญญัติข้อห้ามไว้เพื่อประโยชน์คนภายนอก

ปัญหาที่ ๒

ผลของการสอดเข้าไปเกี่ยวข้องจัดการงานของห้างมีเพียงไร

ก. ผลต่อบุคคลภายนอกตามตัวอักษรที่กล่าวไว้ในมาตรา ๑๐๘๘ มีความว่า ถ้าผู้เป็นหุ้นส่วนจำพวกจำกัดความรับผิดชอบ ผู้ใดสอดเข้าไปเกี่ยวข้องจัดการงานของห้างหุ้นส่วน ท่านว่าผู้นั้นจะต้องรับผิดชอบร่วมกันในบรรดาหนี้ทั้งหลายของห้างหุ้นส่วนนั้นโดยไม่จำกัดจำนวน

ปัญหาที่จะต้องวินิจฉัยจึงมีว่า การที่ผู้เป็นหุ้นส่วนจากัดจะต้องรับผิดชอบในบรรดาหนี้ทั้งหลายมีความหมายเพียงไร

การตอบปัญหาค้อนนี้อาจมีได้ ๓ ประการ

๑) บรรดาหนี้ทั้งหลายต้องหมายความถึงหนี้สินทั้งหมดของห้างจะเป็นแต่ก่อนหรือภายหลังการสอดเข้าจัดการก็ดี

๒) บรรดาหนี้ทั้งหลายต้องหมายความแต่เพียงหนี้ที่เกิดขึ้นภายหลังการสอดเข้าจัดการ

๓) บรรดาหนี้ทั้งหลายหมายความว่าหนี้ที่เกิดขึ้นณะเพราะการกระทำอันเกิดขึ้นเป็นเรื่องๆไป

การตอบปัญหาค้อนนี้ สำหรับผู้เขียนเห็นว่าจะต้องเอาหลักแห่งความสุจริต ตามมาตรา ๕ ขึ้นมาวินิจฉัยประกอบ คล้ายกับประมวลกฎหมายพาณิชย์บัญญัติมาตรา ๑๖๖ และประมวลพาณิชย์ฝรั่งเศสมาตรา ๒๘ ที่แก้ไขใหม่กล่าวคือ บุคคลภายนอกจะใช้สิทธิเรียกร้องให้ผู้เป็นหุ้นส่วนจากัดต้องรับผิดชอบนั้น บุคคลภายนอกจำต้องใช้สิทธิโดยสุจริต เหตุฉะนั้นหนี้สินของห้างหุ้นส่วนซึ่งได้เกิดก่อนการสอดเข้าจัดการ ผู้เป็นหุ้นส่วนจากัดจึงไม่ต้องรับผิดชอบ เพราะว่าการภายนอกมีอาจหลงไปได้ว่า ผู้เป็นหุ้นส่วนจากัดเป็นผู้จัดการส่วนหนึ่งของห้างซึ่งเกิดขึ้นภายหลังการสอดเข้าจัดการนั้น ก็จะต้องแยกวินิจฉัยเป็นเรื่องๆไปว่า หนี้สินได้เกิดขึ้นเพราะการกระทำของผู้เป็นหุ้นส่วนจากัดหรือไม่ และการที่ก่อให้เกิดหนี้สินนั้นคนภายนอกหลงไปได้หรือไม่

อุทาหรณ์ นายแดงกับนายดำ เข้าทุนกันตั้งห้างหุ้นส่วนจากัดโดยนายแดงเป็นหุ้นส่วนจากัดและนายดำเป็นหุ้นส่วนไม่จากัดเมื่อวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๒ นายแดงได้สอดเข้าจัดการโดยซื้อจากนายขาวให้แก่ห้าง แต่ยังมีชำระราคา ครั้นรุ่งขึ้นวันที่ ๒ เมษายน นายขาวทราบที่นายแดงเป็นหุ้นส่วนจากัดแต่ก็ยังยินยอมขายของเชื่อให้แก่นายแดงไป ดังนั้นนายแดงไม่ต้องรับผิดชอบต่อนายขาวในหนี้สินซึ่งเกิด

ขึ้นก่อนวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๒ และหนี้ซึ่งเกิดขึ้น ณ วันที่ ๒ เมษายน ๒๔๗๒ เพราะหนี้ในระหว่างนั้นได้เกิดขึ้นโดยที่นายขาวมีอาจหลงไปได้ส่วนหนี้ในวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๒ นั้นนายแดงต้องรับผิดชอบต่อนายขาว

ข. ผลในระหว่างกันเอง

ถ้าถือตามเหตุที่ว่ากฎหมายบัญญัติข้อห้ามไว้เพื่อประโยชน์บุคคลภายนอกแล้ว ในระหว่างกันเอง ผู้เป็นหุ้นส่วนจำกัดที่สอดเข้ามาจัดการก็ควรมีฐานะเป็นหุ้นส่วนจำกัดอยู่ตามเดิม

ถ้าถือตามเหตุทางที่ ๒ ที่ว่ากฎหมายบัญญัติข้อห้ามเพื่อคุ้มครองผู้เป็นหุ้นส่วนในระหว่างกันเอง ด้วย ดังนั้นก็ต้องแยกพิจารณาว่า ผู้เป็นหุ้นส่วนอื่นได้รู้เห็นเป็นใจด้วย ในการที่ผู้เป็นหุ้นส่วนจำกัดคนหนึ่งสอดเข้ามาจัดการนั้นหรือไม่ ผู้ที่ไม่รู้เห็นด้วยก็มีสิทธิถือว่า ผู้ที่สอดเข้ามาจัดการเป็นหุ้นส่วนจำพวกไม่จำกัดความรับผิด แต่ถ้ารู้เห็นเป็นใจด้วยก็จะถือเช่นนั้นไม่ได้

แต่ผู้เขียนเห็นว่าในระหว่างกันเองนั้นต้องถือข้อความเดิมเป็นใหญ่เพราะในระหว่างกันเองไม่อาจจะเสียเปรียบในการสอดเข้ามาจัดการและผู้ที่ไม่เห็นยินยอมด้วย ก็อาจจะฟ้องร้องผู้จัดการซึ่งถ้าเกิดความเสียหายอย่างใด ๆ ขึ้นในการที่ปล่อยให้มิให้ผู้สอดเข้ามาจัดการ

ส่วนที่ ๒

ฐานะในการดูแลรอบงำห้าง

ผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหลายรวมทั้งผู้เป็นหุ้นส่วนจำกัด ย่อมมีอำนาจในการดูแลรอบงำ เช่นการออกความเห็นแนะนำซึ่งไม่เป็นการสอดและมีสิทธิที่จะออกเสียงเป็นคะแนนนับในการตั้งและถอดถอนผู้จัดการ (ให้ดูมาตรา ๑๐๘๘ วรรค ๒)

หมวดที่ ๔

ความเกี่ยวพันระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วนกับบุคคลภายนอก

ส่วนที่ ๑

สิทธิของผู้เป็นหุ้นส่วนจะพึงมีต่อบุคคลภายนอก

ให้เทียบห้างหุ้นส่วนสามัญที่จดทะเบียน

ส่วนที่ ๒

ความรับผิดของผู้เป็นหุ้นส่วนต่อบุคคลภายนอก

บทที่ ๑

หุ้นส่วนไม่จำกัด

มีฐานะเหมือนกับผู้เป็นหุ้นส่วนในห้างหุ้นส่วนสามัญ

บทที่ ๒

หุ้นส่วนจำกัดความรับผิดชอบ

ข้อ ๑ เมื่อห้างยังมีได้เลิกกัน เจ้าหนี้ของห้างไม่มีสิทธิจะฟ้องร้องผู้เป็นหุ้นส่วนเช่นนี้โดยตรงต่อเมื่อห้างเลิกจากกันแล้วจึงจะฟ้องร้องให้รับผิดชอบได้เพียงจำนวนเงินดังนี้

- ๑) จำนวนลงหุ้นที่ยังค้างส่งแก่ห้าง
- ๒) จำนวนลงหุ้นที่ได้ถอนไปจากทรัพย์สินของห้าง
- ๓) จำนวนเงินปันผลที่ได้รับไปโดยทุจริต และฝ่าฝืนต่อมาตรา ๑๐๘๔ (ให้ดูมาตรา ๑๐๕๕)

ข้อ ๒ ผู้เป็นหุ้นส่วนจำกัดความรับผิดชอบจะต้องรับผิดชอบเกินกว่าจำนวนเงินที่ตนรับลงหุ้นในห้างดังต่อไปนี้

- ๑) เมื่อก่อนที่ห้างได้จดทะเบียน (ให้ดูมาตรา ๑๐๗๕)
- ๒) ยินยอมให้ใช้ชื่อของตนระคนกับชื่อห้าง (ให้ดูมาตรา ๑๐๘๒)
- ๓) แสดงว่าลงหุ้นด้วยจดหมายหรือใบแจ้งความหรือด้วยวิธีอย่างอื่นให้บุคคลภายนอกทราบมากกว่าจำนวนที่ได้จดทะเบียนเพียงไร ผู้เป็นหุ้นส่วนจำกัดต้องรับผิดชอบเท่าถึงจำนวนเพียงนั้น (ให้ดูมาตรา ๑๐๘๕)
- ๔) เมื่อสอดเข้ามาจัดการงานของห้าง (ให้ดูมาตรา ๑๐๘๘ วรรค ๑) และได้อธิบายมาแล้วในหมวดว่าด้วยวิธีดำเนินการ

หมวดที่ ๕

ความเกี่ยวพันระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วนด้วยกันเอง และกับห้างหุ้นส่วน

๑. ระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วนสามัญด้วยกันเอง และระหว่างหุ้นส่วนสามัญกับห้างต้องบังคับตามกฎหมาย ๑๐๘๐

๒. ระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วนจำกัดกับผู้เป็นหุ้นส่วนอื่นและกับห้างหุ้นส่วนนั้น (ให้เทียบดูตอนต้นซึ่งได้อธิบายมาแล้ว

ภาค ๔

บริษัทจำกัด

หมวดที่ ๑

บริษัทจำกัดคืออะไร ?

มาตรา ๑๐๙๖ ให้คำวิเคราะห์ศัพท์ว่า เป็นบริษัทประเภทซึ่งตั้งขึ้นด้วยแบ่งทุนเป็นหุ้นมีมูลค่าเท่า ๆ กัน ผู้ถือหุ้นต่างรับผิดชอบจำกัดเพียงไม่เกินจำนวนเงินที่ตนยังส่งใช้ไม่ครบมูลค่าของหุ้นที่ตนถือ เพราะฉะนั้นเราจึงอาจแยกลักษณะสำคัญของบริษัทจำกัดได้ดังนี้

๑. ทุนแบ่งออกเป็นหุ้นมีมูลค่าเท่ากัน ซึ่งในหุ้นหนึ่งต้องมีมูลค่ามิให้ต่ำกว่า 50 บาท (ในดู

มาตรา ๑๑๑๗)

ในเรื่องนี้หุ้นในบริษัทจำกัดต่างกับหุ้นในห้างหุ้นส่วนซึ่งอาจมีมูลค่าต่างกัน

๒. ผู้ถือหุ้นต่างรับผิดชอบเพียงไม่เกินจำนวนเงินที่ตนยังส่งใช้ไม่ครบมูลค่าของหุ้นที่ตนถือ

๓. เนื่องจากเหตุดังกล่าวแล้ว คุณสมบัติของบุคคลผู้ถือหุ้นจึงไม่เป็นข้อสำคัญนัก กล่าวคือบริษัทจำกัดไม่ต้องเลิกจากกันเพราะผู้ถือหุ้นคนหนึ่งคนใดตาย ล้มละลาย หรือกลายเป็นผู้ไร้ความสามารถ และหุ้นนั้นอาจโอนหรือรับมรดกกันได้ โดยไม่จำเป็นต้องได้รับความยินยอมของผู้ถือหุ้นทั้งหลายอื่น

หมวดที่ ๒

การตั้งบริษัทจำกัด

วิธีปฏิบัติตั้งแต่เริ่มก่อการจนถึงการจดทะเบียนบริษัทนั้น ต้องกระทำเป็นลำดับ ดังต่อไปนี้

๑. ทำหนังสือบริคณห์สนธิ
๒. หุ้นของบริษัทต้องมีผู้เข้าชื่อจองครบ
๓. ผู้เข้าชื่อถือหุ้นต้องประชุมกัน เรียกว่าประชุมตั้งบริษัท
๔. ผู้เริ่มก่อการมอบกิจการให้กรรมการชุดแรกของบริษัท
๕. ผู้เข้าชื่อถือหุ้น ต้องชำระราคาหุ้นอย่างน้อยร้อยละ ๒๕
๖. จดทะเบียนบริษัท

ส่วนที่ ๑

ทำหนังสือบริคณห์สนธิ

บทที่ ๑

ผู้เริ่มก่อการ

การตั้งบริษัทจำกัดต้องมีบุคคลตั้งแต่เจ็ดคนขึ้นไป เป็นผู้เริ่มก่อการ ซึ่งมีหน้าที่ทำหนังสือบริคณห์สนธิ และทำการกิจการอย่างอื่น ๆ จนกว่าจะได้มอบกิจการนั้น ให้กรรมการชุดแรกของบริษัท (ให้ดูมาตรา ๑๐๕๗ และคำอธิบายในส่วนที่ ๔ ต่อไป)

บทที่ ๒

หนังสือบริคณห์สนธิคืออะไร ?

หนังสือบริคณห์สนธิคือหนังสือซึ่งผู้เริ่มก่อการ แสดงความประสงค์ว่าจะตั้งบริษัท และได้นำไปจดทะเบียน

หนังสือบริคณห์สนธิต้องทำเป็นต้นฉบับ ไม่น้อยกว่า ๒ ฉบับ และต้องมีพยานลงชื่อรับรอง ๒ คน (ให้ดูมาตรา ๑๐๕๘)

รายการของหนังสือบริคณห์สนธิต้องมีดังนี้

- ๑) ชื่อบริษัทอันคิดจะตั้งขึ้น ซึ่งต้องมีคำว่าจำกัดไว้ ปลายชื่อนั้นด้วย
 - ๒) ที่สำนักงานของบริษัทซึ่งบอกทะเบียนนั้น จะตั้งอยู่ ณ ที่ใดในพระราชอาณาเขตต์ เหตุฉะนั้นบริษัทซึ่งมิได้มีสำนักงานในประเทศไทย จะจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลในประเทศไทยไม่ได้
 - ๓) วัตถุประสงค์ทั้งหลายของบริษัท
 - ๔) ถ้อยคำสำแดงว่าความรับผิดชอบของผู้ถือหุ้นจะมีจำกัด
- แต่บุคคลซึ่งเป็นกรรมการของบริษัทจำกัด จะรับผิดชอบไม่จำกัดก็ได้ถ้าการณียเป็นเช่นนั้น

ชื่อชื่อไว้คนละเท่าใด ซึ่งอย่างน้อยผู้เริ่มก่อการก็ต้องลงชื่อชื่อไว้ ๑ หุน (ให้ดูมาตรา ๑๑๐๐)

๕) จำนวนทุนลงหุ้นซึ่งบริษัทคิดกำหนดจะจดทะเบียนแบ่งออกเป็นหุ้นมีมูลค่ากำหนดหุ้นละเท่าใด

๖) ชื่อสำนักอาชีวะและลายมือชื่อของบรรดาผู้เริ่มก่อการทั้งจำนวนหุ้นซึ่งผู้เริ่มก่อการต่างเข้าชื่อชื่อไว้คนละเท่าใด ซึ่งอย่างน้อยผู้เริ่มก่อการก็ต้องลงชื่อชื่อไว้ ๑ หุน ให้ดูมาตรา ๑๑๐๐

นอกจากรายการที่กล่าวแล้ว ผู้เริ่มก่อการอาจทำสัญญาอย่างอื่นไว้ก็ก็ได้ แต่จะเป็นการติดขาดก็ต่อเมื่อที่ประชุมตั้งบริษัทให้อนุญาต

บทที่ ๓

การจดทะเบียนหนังสือบริคณห์สนธิ

หนังสือบริคณห์สนธิซึ่งได้ทำไว้แล้ว ท่านให้นำฉบับ ๑ ไปจดทะเบียนและมอบไว้หน้หทะเบียน

ในพระราชอาณาเขตต์ ซึ่งบริษัทได้ตั้งสำนักงานอยู่ในเขตต์ของหอยทะเลเบียน (ให้ดูมาตรา ๑๐๕ วรรค ๒)

ส่วนที่ ๒

หุ้นของบริษัทต้องมีผู้เข้าซื้อช้อจนครบ

เมื่อได้จดทะเบียนหนังสือบริคณห์สนธิแล้ว ผู้เริ่มก่อการจะกระทำการในลำดับ ๓ ต่อไป ได้ ต่อเมื่อจำนวนหุ้นทั้งหมด ซึ่งบริษัทคิดจะจดทะเบียนนั้น มีผู้เข้าซื้อช้อหรือออกให้แก่เสร็จ (ให้ดู มาตรา ๑๑๐๔ และ ๑๑๐๗)

ถ้าผู้เริ่มก่อการเข้าซื้อช้อหุ้นเองเสียทั้งหมด ก็ไม่จำต้องโฆษณาชักชวนให้ผู้อื่นเข้าซื้อช้อหุ้น ถ้าผู้เริ่มก่อการไม่สามารถที่จะซื้อหุ้นของบริษัททั้งหมดได้ ก็จะต้องโฆษณาชักชวนให้ผู้อื่นเข้าซื้อช้อหุ้น

บทที่ ๑

การโฆษณาชักชวนให้เข้าซื้อช้อหุ้น

การโฆษณาเช่นนี้ ต้องลงวันและลายมือช้อของบรรดาผู้เริ่มก่อการตั้งบริษัท และต้องนำไปจดทะเบียนเสียก่อน หนังสือชี้ชวนและหนังสือบอกกล่าวป่าวร้อง จะต้องแถลงข้อความตามมาตรา ๑๑๐๓ ดังต่อไปนี้ คือ

๑) ช้อความในหนังสือบริคณห์สนธิ

๒) จำนวนเงินที่จะต้องใช้ในหุ้นหนึ่ง ๆ ก่อนบริษัทจดทะเบียน

๓) จำนวนและมูลค่าแห่งหุ้นบุริมสิทธิ ถ้าหากจะมีหุ้นเช่นนั้นบริษัท ให้บอกสภาพและบุริมสิทธิซึ่งจะพึงได้แก่หุ้นนั้นสถานใดเพียงใดและเพราะเหตุใด จึงได้คิดจะให้มีหุ้นบุริมสิทธิเช่นนั้น

๔) จำนวนและมูลค่าแห่งหุ้นสามัญ หรือหุ้นบุริมสิทธิซึ่งจะออกให้เหมือนหนึ่งว่าได้ใช้เต็มค่าแล้วหรือได้ใช้แต่บางส่วนแล้วเพราะใช้ให้ด้วยอย่างอื่นนอกจากตัวเงิน ถ้าหากจะมีหุ้นเช่นนั้นบริษัทให้ชี้แจงให้แถลงว่าจะถือเอาเป็นอันได้ใช้เงินแล้วเพียงใดและคิดจะออกหุ้นเช่นนั้นให้เพื่อแทนคุณแรงงานหรือตอบแทนทรัพย์สินอย่างไร

๕) จำนวนเงินใช้จ่ายหรือประมาณว่าจะใช้จ่ายในขั้นแรก

๖) ถ้ามีเจตนาจะให้เงินแก่ผู้ก่อการคนใดคนหนึ่งใช้จำนวนเงินนั้นเท่าใดและจะให้เพราะเหตุใด

๗) ผู้เริ่มก่อการได้ทำสัญญาเป็นข้อสำคัญไว้ประการใดบ้างทำในนามของตนเองก็ดี หรือในนามของบริษัทก็ดี อันเนื่องในการก่อการหรือจัดการบริษัทนั้น หรือเนื่องในการค้าขายของบริษัทนั้นในภายหน้า ให้แถลงรายการและสภาพทั้งกำหนดแห่งสัญญานั้นจนเต็มทุกประการ

บทที่ ๒

ราคาหุ้นที่ชักชวนให้คนเข้าซื้อ

ตามธรรมดาราคาหุ้นที่ตั้งไว้ทำใด ผู้เริ่มก่อการก็ต้องบอกขายเท่านั้น จะขายต่ำกว่าราคาที่ตั้งไว้ไม่ได้ แต่อาจขายโดยราคาสูงกว่าราคามูลค่าที่ตั้งไว้ได้ เช่นหุ้นมีราคาร้อยบาท จะบอกขายแต่เพียงราคา ๕๐ บาทไม่ได้ แต่อาจบอกขายเป็นราคา ๑๕๐ บาทได้

การออกหุ้นโดยราคาสูงกว่ามูลค่าที่ตั้งไว้นั้น จำต้องกล่าวไว้ในหนังสือบริคณห์สนธิ และผู้เข้าซื้อหุ้นต้องส่งใช้จำนวนที่ล้ำมูลค่าพร้อมกันไปกับการส่งใช้คราวแรก เช่น หุ้นราคาร้อยบาทบอกขายเป็นราคา ๑๕๐ บาท ตามธรรมดาผู้เข้าซื้อหุ้น ต้องส่งใช้ราคาคราวแรกร้อยละ ๒๕ เพราะฉะนั้นผู้เข้าซื้อหุ้นชนิดที่กล่าวมานี้ ต้องส่งใช้จำนวนเงินที่ล้ำ คือ ๕๐ บาทพร้อมกันไปกับจำนวนเงิน ๒๕ บาท ซึ่งต้องส่งใช้คราวแรก (ให้ดูมาตรา ๑๑๐๕)

ในเรื่องนี้ต้องสังเกตว่า ถ้าบริษัทได้จดทะเบียนตั้งขึ้นเป็นนิติบุคคลแล้ว ผู้ถือหุ้นจะขายหุ้นของตนต่ำกว่าราคาที่ตั้งไว้ก็ได้

อนึ่งในเรื่องหุ้นกู้นั้น บริษัทอาจออกหุ้นกู้โดยราคาต่ำกว่ามูลค่าของหุ้นกู้ที่ตั้งไว้ก็ได้ เพราะเหตุว่า หุ้นกู้เป็นการกู้ยืมซึ่งต่างกับหุ้นอันเป็นทุนของบริษัท (ให้ดูคำอธิบายในเรื่องความต่างกันระหว่างหุ้นกับหุ้นกู้ซึ่งจะได้อธิบายต่อไป)

บทที่ ๓

หน้าที่ของผู้เข้าซื้อหุ้น

การที่เข้าซื้อหุ้นนั้น ย่อมผูกพันผู้ซื้อโดยเงื่อนไขว่าถ้าบริษัทได้ตั้งขึ้นแล้ว จะใช้จำนวนเงินค่าหุ้นนั้น ๆ ให้แก่บริษัทตามหนังสือชี้ชวนและข้อบังคับของบริษัท (ให้ดูมาตรา ๑๑๐๖)

เงินส่งใช้ค่าหุ้นคราวแรกนั้น ต้องมีให้น้อยกว่าร้อยละ ๒๕ แห่งมูลค่าของหุ้นที่ตั้งไว้

ส่วนที่ ๓

ผู้เข้าซื้อหุ้นต้องมาประชุมกัน เรียกว่าประชุมตั้งบริษัท

เมื่อหุ้นชนิดซึ่งจะต้องลงเงินนั้น ได้มีผู้เข้าซื้อชื่อหมดแล้วผู้เริ่มก่อการต้องนัดบรรดาผู้เข้าซื้อหุ้นมาประชุมกันเป็นการประชุมใหญ่โดยไม่ชักช้า ประชุมอันนี้เรียกว่าประชุมตั้งบริษัท (ให้ดูมาตรา ๑๑๐๗ วรรค ๑)

บทที่ ๑

หน้าที่ของผู้เริ่มก่อการในการนัดประชุมตั้งบริษัท

ผู้เริ่มก่อการมีหน้าที่นัดบรรดาผู้เข้าซื้อหุ้นต่าง ๆ กันแล้วให้มาประชุม การนัดนั้นผู้เริ่มก่อการจะต้องส่งรายงานการตั้งบริษัทมีคำรับรองของตนว่าถูกต้อง และมีข้อความที่เกี่ยวกับกิจการอันจะพึงกระทำ

ในที่ประชุมตั้งบริษัททุก ๆ ข้อ ตามความในมาตรา ๑๑๐๘ ไปยังผู้เข้าซื้อซื้อหุ้นทุกคนอย่างน้อย ๑ วัน ก่อนวันนัดประชุม สำหรับรายงานตั้งบริษัท ผู้เริ่มก่อการต้องจัดส่งไปยังนายทะเบียนบริษัทโดยทันที

บทที่ ๒

การลงมติในที่ประชุมตั้งบริษัท

ตามธรรมดาผู้เข้าซื้อซื้อหุ้น คือรวมทั้งผู้เริ่มก่อการด้วยมีสิทธิที่จะออกเสียงลงคะแนนคนละ ๑ เสียง แต่จะออกเสียงลงคะแนนในปัญหาซึ่งตนมีส่วนได้เสียเป็นพิเศษไม่ได้ เช่น ในที่ประชุมได้ปรึกษากันถึงเรื่องการกำหนดเงินรางวัลที่จะให้แก่ผู้เริ่มก่อการ ดังนั้นผู้เริ่มก่อการก็ไม่มีสิทธิลงมติในปัญหาข้อนั้น (ให้ดูมาตรา ๑๑๐๕ วรรค ๑)

มติของที่ประชุมตั้งบริษัทจะสมบูรณ์ต่อเมื่อที่ประชุมได้ลงมติโดยเสียงข้างมาก อันประกอบด้วยลักษณะดังนี้ คือ

๑. จำนวนบุคคล ผู้เข้าซื้อซื้อหุ้นรวมกันไม่น้อยกว่ากึ่งจำนวนผู้เข้าซื้อซื้อหุ้นทั้งหมด
๒. จำนวนหุ้น ผู้เข้าซื้อซื้อหุ้นซึ่งออกเสียงลงคะแนนไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของผู้เข้าซื้อซื้อหุ้นนั้น จะต้องมิหุ้นรวมได้ไม่ต่ำกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนหุ้นทั้งหมด (ให้ดูมาตรา ๑๑๐๕ วรรค ๒)

บทที่ ๓

กิจการอันจะพึงทำในที่ประชุมตั้งบริษัท

- ๑) ทำความตกลงตั้งข้อบังคับต่าง ๆ ของบริษัท
- ๒) ให้สัตยาบันแก่บรรดาสัญญา ซึ่งผู้เริ่มก่อการได้ทำไว้และค่าใช้จ่ายอย่างหนึ่งอย่างใด ซึ่งเขาต้องออกไปในการเริ่มก่อบริษัท

การที่ต้องให้สัตยาบันนี้ก็เพราะเหตุว่า เมื่อบริษัทยังมีได้จดทะเบียน ก็ยังไม่เป็นนิติบุคคล สัญญาที่ผู้เริ่มก่อการได้ทำไว้ก็ยังไม่ผูกพันบริษัท ถ้าประสงค์จะให้กิจการซึ่งผู้เริ่มก่อการได้ทำไปเป็นกิจการของบริษัทแล้ว ผู้เข้าซื้อซื้อหุ้นทั้งหลายจึงจำต้องให้สัตยาบัน แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ผู้เริ่มก่อการก็ยังไม่พ้นจากความรับผิดชอบจนกว่าจะได้จดทะเบียนบริษัทนั้นแล้ว (ให้ดูมาตรา ๑๑๑๓)

- ๓) วางกำหนดจำนวนเงินรางวัลซึ่งจะให้แก่ผู้เริ่มก่อการถ้าหากมีเจตนาว่าจะให้
- ๔) วางกำหนดจำนวนหุ้นบุริมสิทธิ ทั้งกำหนดสภาพและบุริมสิทธิแห่งหุ้นนั้น ๆ ว่าเป็นสถานใดเพียงใด ถ้าหากจะมีหุ้นเช่นนั้นของบริษัท

๕) วางกำหนดจำนวนหุ้นสามัญ หรือหุ้นบุริมสิทธิซึ่งออกให้เหมือนหนึ่งว่าได้ใช้เต็มค่าแล้วหรือได้ใช้แต่บางส่วนแล้ว เพราะใช้ให้ด้วยอย่างอื่นนอกจากตัวเงิน และกำหนดว่าเพียงใดซึ่งจะถือเอาเป็นว่าได้ใช้เงินแล้ว ถ้าหากจะมีหุ้นเช่นนั้นของบริษัท

ให้แปลงในที่ประชุมโดยฉะเพาะว่า ซึ่งจะออกหุ้นสามัญหรือหุ้นบุริมสิทธิให้เหมือนหนึ่งว่าได้ใช้

เงินแล้วเช่นนั้น เพื่อแทนคุณแรงงานหรือตอบแทนทรัพย์สินอย่างไร ให้พรรณนาจนชัดเจนทุกประการ

๖) เลือกตั้งกรรมการและพนักงานสอบบัญชีอันเป็นชุดแรกของบริษัท และวางกำหนดอำนาจของคนเหล่านี้ด้วย

ส่วนที่ ๔

ผู้เริ่มก่อนการมอบกิจการให้กรรมการชุดแรกของบริษัท

เมื่อได้ประชุมตั้งบริษัทแล้ว บริษัทก็ย่อมมีกรรมการ อันเป็นชุดแรกของบริษัทตามที่ได้ตกลงกัน ดังปรากฏในมาตรา ๑๑๐๘ อนุมาตรา (๖)

ผู้เริ่มก่อนการ จำต้องมอบกิจการทั้งปวงซึ่งตนได้กระทำมาแล้วให้แก่กรรมการของบริษัท เมื่อผู้เริ่มก่อนการได้มอบกิจการนั้นแล้วก็พ้นจากความรับผิดชอบในกิจการซึ่งจะเกิดขึ้นในภายหลัง ส่วนกิจการที่ได้ทำมาแล้วก็จะต้องรับผิดชอบร่วมกันในระหว่างผู้เริ่มก่อนการโดยไม่มีจำกัด แม้ถึงว่าที่ประชุมตั้งบริษัทจะได้อนุมัติแล้วก็ตาม ผู้เริ่มก่อนการก็ยังต้องรับผิดชอบจนกว่าจะได้จดทะเบียนบริษัท (ให้ดูมาตรา ๑๑๑๓)

หน้าที่อันสำคัญของกรรมการชุดแรก ก็คือ

๑. เรียกให้ผู้เข้าซื้อหุ้นชำระราคาหุ้น

๒. จดทะเบียนบริษัท

ดังจะกล่าวในส่วนที่ ๕ และส่วนที่ ๖ ต่อไป

ส่วนที่ ๕

การชำระราคาหุ้น

ผู้เข้าซื้อหุ้นรวมทั้งผู้เริ่มก่อนการ (ซึ่งต้องซื้อหุ้นอย่างน้อย ๑ หุ้น) ต้องชำระราคาหุ้นอย่างน้อยร้อยละ ๒๕ (ให้ดูมาตรา ๑๑๑๐ วรรค ๒)

ส่วนที่ ๖

การจดทะเบียน

บทที่ ๑

ข้อบังคับของการจดทะเบียน

๑. ผู้เข้าซื้อหุ้นต้องชำระราคาหุ้น ดังบัญญัติไว้ในมาตรา ๑๑๑๐ วรรค ๒ แล้วเสร็จแล้ว

๒. ต้องจดทะเบียนภายในกำหนด ๓ เดือน นับตั้งแต่ประชุมตั้งบริษัท ถ้ามิได้กระทำภายในกำหนดดังกล่าวนี้ บริษัทเป็นอันไม่ได้ตั้งขึ้น กรรมการของบริษัทจะต้องรับผิดชอบร่วมกัน ใช้นเงินที่ได้รับไว้จากผู้เข้าซื้อหุ้นจนเต็มจำนวน พร้อมทั้งดอกเบี้ย นับตั้งแต่วันสิ้นกำหนด ๓ เดือน ภายหลังการประชุมตั้งบริษัท แต่ถ้ากรรมการคนใดพิสูจน์ได้ว่า การที่เงินขาดหรือที่ใช้นั้นเข้าไป มิได้เป็นเพราะความผิดของตน

กรรมการคนนั้นก็ไม่ต้องรับผิดชอบในการใช้ต้นทุนหรือดอกเบี้ย (ดูมาตรา ๑๑๑๒)

๓. เมื่อจำนวนเงินซึ่งว่าไว้ในมาตรา ๑๑๑๐ ได้ใช้เสร็จแล้วกรรมการต้องไปขอจดทะเบียนบริษัทนั้น

คำขอและข้อความที่ลงในทะเบียนนั้น ให้ระบุรายการตามที่ได้ตกลงกันในที่ประชุมตั้งบริษัท

ดังต่อไปนี้คือ

(๑) จำนวนหุ้นทั้งสิ้นซึ่งได้มีผู้เข้าซื้อชื่อ หรือได้จัดออกให้แล้ว แยกให้ปรากฏว่าเป็นชนิดหุ้นสามัญเท่าใด หุ้นบุริมสิทธิเท่าใด

(๒) จำนวนหุ้นสามัญหรือหุ้นบุริมสิทธิ ซึ่งออกให้เหมือนหนึ่งว่าได้ใช้เต็มค่าแล้วหรือได้ใช้แต่บางส่วนแล้ว นอกจากที่ใช้เป็นต้นทุนและหุ้นที่ได้ใช้แต่บางส่วนนั้น ให้บอกว่าได้ใช้แล้วเพียงใด

(๓) จำนวนเงินที่ใช้แล้วหุ้นจะเท่าใด

(๔) จำนวนเงินที่ได้รับไว้เป็นค่าหุ้นรวมทั้งสิ้นเท่าใด

(๕) ชื่อ อาชีวะ และที่สำนักของกรรมการทุกคน

(๖) ถ้าให้กรรมการต่างมีอำนาจอำนาจจัดการของบริษัทได้โดยลำพังตัว ให้แสดงอำนาจของกรรมการนั้น ๆ ว่าคนใดมีเพียงใดและบอกจำนวนหรือชื่อกรรมการซึ่งจะลงชื่อเป็นสำคัญผูกพันบริษัทได้นั้นด้วย

(๗) ถ้าตั้งบริษัทขึ้นชั่วคราวกำหนดอันหนึ่ง ให้บอกกาลกำหนดอันนั้นด้วย

(๘) ที่ตั้งสำนักงานแห่งใหญ่และสาขาทั้งปวง

การจดทะเบียนจะมีรายการอย่างอื่นซึ่งกรรมการเห็นสมควรจะให้ทราบแก่ประชาชนก็ลงได้ในการขอจดทะเบียนนั้น ถ้าได้ทำข้อบังคับของบริษัทไว้ประการใดบ้าง ต้องส่งสำเนาข้อบังคับนั้น ๆ ไปด้วย กับทั้งสำเนารายงานการประชุมตั้งบริษัท หนังสือทั้งสองนี้กรรมการต้องลงลายมือชื่อรับรองคนหนึ่งเป็นอย่างน้อย

ในเวลาเดียวกันนั้น กรรมการต้องนำฉบับตีพิมพ์แห่งหนังสือบริคณห์สนธิและข้อบังคับ ถ้าหากมี มอบไว้แก่ทะเบียนอย่างละสิบฉบับ

ให้พนักงานทะเบียนทำใบสำคัญแสดงการจดทะเบียนส่งมอบให้แก่บริษัทฉบับหนึ่ง

เฉพาะอนุมาตรา ๔ ให้ดูมาตรา ๑๑๔๔ ประกอบ และกฎหมายลักษณะอาชญา มาตรา ๓๕๒ ซึ่งบัญญัติว่าปรับไม่เกินจะ ๒๐ บาทเรียงรายกันไป ตลอดเวลาที่บริษัทดำเนินการผิดจากที่บังคับไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา ๑๑๔๔

มาตรา ๑๑๔๔ นี้ มีข้อความอยู่ ๒ ววรรค คือวรรค ๑ เกี่ยวด้วยการบอกทะเบียนสำนักงาน ซึ่งธุระการติดต่อและคำบอกกล่าวทั้งปวงได้ส่งถึงบริษัทได้ ณ ที่นั้น และในวรรค ๒ บัญญัติถึงการย้ายสถานที่ดังกล่าวในวรรค ๑

เห็นว่าโอกาสที่จะใช้กฎหมายลักษณะอาชญา มาตรา ๓๕๒ จะมีได้ในเรื่องเปลี่ยนย้ายสถานที่

ส่วนการบอกทะเบียนสำนักงานอันตมั้นนั้น จะมีโอกาสใช้ได้น้อยที่สุด เพราะเหตุว่าการจดทะเบียนบริษัทก็ต้องบอกทะเบียนสำนักงานแห่งใหญ่และสาขาทั้งปวงมิฉะนั้นเจ้าพนักงานคงไม่รับจดทะเบียน

บทที่ ๒

ผลของการจดทะเบียน

- (๑) บริษัทเป็นนิติบุคคล ให้ดูผลของการจดทะเบียนโดยทั่วไปที่ได้ศึกษามาแล้ว
 - (๒) ผู้เริ่มก่อการ พ้นจากความรับผิดชอบ ในกิจการซึ่งที่ประชุมตั้งบริษัทได้อนุมัติ (ให้ดูมาตรา ๑๑๑๓)
 - (๓) ผู้เข้าซื้อซื้อหุ้นจะร้องฟ้องขอให้ศาลเพิกถอนการที่ตนได้เข้าซื้อซื้อ โดยยกเหตุว่าสำคัญผิด หรือต้องข่มขู่ หรือถูกหลวงโดยกลฉ้อฉล เหล่านี้หาได้ไม่ (ให้ดูมาตรา ๑๑๑๔)
- แต่อย่างไรก็ตาม ผู้เข้าซื้อซื้อที่มีสิทธิฟ้องผู้ที่หลวง ข่มขู่ให้ใช้ค่าเสียหายแก่ตนได้

หมวดที่ ๓

หุ้นและผู้ถือหุ้น

ส่วนที่ ๑

ลักษณะของหุ้น

- (๑) มูลค่าของหุ้นหนึ่งต้องไม่ต่ำกว่า ๕๐ บาท (ให้ดูมาตรา ๑๑๑๗)
 - (๒) หุ้นทุก ๆ หุ้นต้องมีมูลค่าเท่ากัน จะออกให้สูงบ้างต่ำบ้างดังเช่นในเรื่องหุ้นส่วนไม่ได้ เช่น ถ้ามูลค่าของหุ้นกำหนดไว้หุ้นละร้อยบาท ทุก ๆ หุ้นก็จะต้องมีมูลค่าตามกำหนดดังกล่าวแล้ว ถ้าผู้ใดประสงค์ลงทุนมาก จะซื้อหุ้นไว้เป็นจำนวนมากก็ได้ แต่ทั้งนี้ต้องเข้าใจว่า เมื่อบริษัทตั้งขึ้นแล้ว ผู้ถือหุ้นจะขายหรือโอนหุ้นให้แก่ผู้ใดโดยราคาสูงต่ำตามกาลจะเหอะก็ได้ไม่ถูกห้ามตามมาตรา ๑๑๐๕
 - (๓) หุ้นนั้นเป็นทรัพย์สินแบ่งไม่ได้ (ให้ดูมาตรา ๑๑๑๘ และ ๑๑๐๕)
- ถ้าบุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปมีหุ้นเดียวรวมกัน การใช้สิทธิในฐานะเป็นผู้ถือหุ้น จำต้องตั้งให้คนหนึ่งคนใดในจำนวนนั้นแต่คนเดียวเป็นผู้ใช้สิทธิ เช่น ในการเข้าประชุม ในการเรียกร้องส่วนกำไรจากหุ้นทุกคน ถึงแม้จะไม่ใช่ว่าเป็นผู้ได้รับตั้งให้ใช้มูลค่าของหุ้นนั้น เจ้าของหุ้นทุกคน ถึงแม้จะไม่เป็นผู้ได้รับตั้งให้ใช้สิทธิในฐานะเป็นผู้ถือหุ้นก็ดี ก็รับผิดชอบร่วมกันตามที่กล่าวไว้ในมาตรา ๒๕๑ (ให้ดูมาตรา ๑๑๑๘ วรรค ๒ และ ๓)

(๔) ตามธรรมดาหุ้นต้องใช้เป็นเงิน แต่ที่ประชุมตั้งบริษัทอาจยกเว้นการชำระค่าหุ้นด้วยเงิน เพื่อเป็นการตอบแทนทรัพย์สินอย่างอื่นก็ได้ (ให้ดูมาตรา ๑๑๑๙, ๑๑๐๘ อนุมาตรา ๕)

(๕) หุ้นต้องมิใช่สำคัญ ให้ดูมาตรา ๑๑๒๗ ซึ่งต่างกับหุ้นส่วนในห้างหุ้นส่วนสามัญซึ่งไม่จำกัด

ต้องมีใบสำคัญ คือเพียงที่ปรากฏในสัญญาว่า ผู้ใดออกทุนคนละเท่าใดก็เป็นการเพียงพอ

(๖) หุ้นอาจโอนกันได้ โดยไม่ต้องได้รับความยินยอมจากผู้ถือหุ้นอื่น ๆ (ให้ดูมาตรา ๑๑๒๕ กับ ๑๑๓๕)

(๗) ตามธรรมดาผู้ถือหุ้นย่อมมีสิทธิเท่ากัน แต่กฎหมายยอมให้บริษัทออกหุ้นชนิดพิเศษ เรียกว่าหุ้นบุริมสิทธิ กล่าวคือผู้ถือหุ้นชนิดนี้อาจมีสิทธิพิเศษ

ก. ในส่วนเงินกำไร เช่นเงินกำไรต้องให้ผู้ถือหุ้นชนิดนี้ก่อนเฉลี่ยให้แก่ผู้ถือหุ้นอื่น ๆ หรือ

ข. ในส่วนเงินทุน เช่นในคราวชำระบัญชีที่จะต้องใส่เงินทุนคืนให้แก่ผู้ถือหุ้นนั้น ผู้ถือหุ้นบุริมสิทธิ ชนิดนี้จะได้รับชำระก่อนผู้ถือหุ้นอื่น ๆ หรือ

ค. ในส่วนเงินทุนและกำไรทั้ง ๒ อย่างก็ได้ สุดแต่บริษัทจะเห็นสมควร แต่ข้อสำคัญมีว่า ผู้ถือหุ้นจะเป็นชนิดใดก็ตาม ไม่มีสิทธิที่จะได้รับชำระเงินทุนก่อนเจ้าหนี้อื่น ๆ หรือผู้ถือหุ้นกู้

ส่วนที่ ๒

การชำระราคาหุ้น

บทที่ ๑

การเรียกให้ชำระราคาหุ้น

เงินค่าหุ้นซึ่งจะต้องส่งอีกนั้น ที่ประชุมใหญ่อาจจะกำหนดเงื่อนไขไว้อย่างใดก็ได้ และกรรมการจะมีสิทธิเรียกให้ผู้ถือหุ้นชำระค่าหุ้น ก็แต่โดยเงื่อนไขซึ่งที่ประชุมใหญ่ได้กำหนดไว้เท่านั้นแต่ถ้าที่ประชุมใหญ่มิได้วางกำหนดเงื่อนไขไว้อย่างใดแล้ว กรรมการมีสิทธิที่จะเรียกให้ผู้ถือหุ้นชำระค่าหุ้นเมื่อใดก็ได้ (ให้ดูมาตรา ๑๑๒๐)

วิธีเรียกให้ชำระค่าหุ้นนั้น กรรมการต้องส่งคำบอกกล่าวล่วงหน้าไม่ต่ำกว่า ๒๑ วัน ด้วยจดหมายลงทะเบียนส่งทางไปรษณีย์และต้องกำหนดสถานที่เวลาและผู้รับชำระ หน้าที่ของผู้ถือหุ้นก็ต้องชำระเงินตามจำนวนที่เรียกนั้น (ให้ดูมาตรา ๑๑๒๑)

บทที่ ๒

ผลที่ได้รับในการที่ไม่ปฏิบัติตามคำเรียกร้องของกรรมการ

๑. ผู้ถือหุ้นจำต้องเสียดอกเบี้ย นับแต่วันที่กำหนดให้ส่งใช้จนถึงวันที่ได้ส่งเสร็จ (ให้ดูมาตรา ๑๑๒๒)

๒. ถ้าผู้ถือหุ้นไม่ส่งใช้เงินที่เรียก กรรมการมีสิทธิส่งคำบอกกล่าว ด้วยจดหมายลงทะเบียนไปรษณีย์ ไปยังผู้ถือหุ้นคนนั้น ให้ส่งใช้เงินที่เรียกกับทั้งดอกเบี้ย ในคำบอกกล่าวให้กำหนดเวลาไปพอสมควร

ควรเพื่อให้ใช้เงินที่เรียกกับทั้งดอกเบี้ยและต้องบอกไปด้วยว่าให้ส่งใช้ณสถานที่ใด และจะแจ้งไปด้วยว่า ถ้าไม่ใช้เงินตามเรียก หุ้นนั้นจะถูกปรับ (ให้ดูมาตรา ๑๑๒๓)

๓. ถ้าในคำบอกกล่าวมีข้อแถลงความ ถึงการรับหุ้นด้วยแม้หากเงินค่าหุ้นที่เรียกกับทั้งดอกเบี้ยยังคงค้างชำระอยู่ กรรมการจะบอกปรับหุ้นนั้น ๆ เมื่อใดก็ได้ (ให้ดูมาตรา ๑๑๒๔)

บทที่ ๓

วิธีปฏิบัติในการรับหุ้น

หุ้นที่รับมาได้นั้นบริษัทต้องขายทอดตลาด จะเอาไว้เป็นของคนเสียเลยไม่ได้ (ให้ดูมาตรา ๑๑๔๓) หรือบริษัทจะทำลายหุ้นที่รับนั้นก็ไม่ได้อีกเหมือนกัน เพราะเท่ากับเป็นการลดทุนชนิดหนึ่ง ซึ่งถ้าหากจะมี ก็จะต้องทำให้ถูกต้องตามวิธี ว่าด้วยการลดทุน ดังจะได้กล่าวต่อไป เพราะฉะนั้นหุ้นที่รับมาได้บริษัทจำต้องเอาออกขายทอดตลาดโดยไม่ชักช้า ได้จำนวนเงินเท่าใดให้เอาหักใช้ค่าหุ้นที่เรียกกับดอกเบี้ยซึ่งค้างชำระ ถ้ายังมีเงินเหลือเท่าใดต้องส่งคืนให้แก่ผู้ถือหุ้นนั้น (ให้ดูมาตรา ๑๑๒๔) ถ้าเงินยังขาดอยู่ เข้าใจว่าบริษัทมีสิทธิจะเรียกร้องเอาจากผู้ถือหุ้นได้อีก เพราะเหตุว่าการรับหุ้นนั้น ไม่ใช่การระงับหนี้คงเป็นวิธีซึ่งบริษัทปฏิบัติเมื่อผู้ถือหุ้นไม่ชำระหนี้

ถ้าบริษัทใดฝ่าฝืนต่อมาตรา ๑๑๒๔ นี้ จะต้องรับโทษตามมาตรา ๓๔๑ แห่งกฎหมายลักษณะอาชญา กล่าวคือโทษปรับไม่เกิน ๑๐ บาทเรียงทุก ๆ หุ้นที่ได้รับมา และเก็บรักษาไว้โดยมิชอบนั้น แต่วิธีการรับหุ้นนี้แม้จะไม่ถูกต้องด้วยระเบียบกิตติ ท่านว่าหาเป็นเหตุให้สิทธิของผู้ถือหุ้นซึ่งรับนั้น เสื่อมเสียไปอย่างใดไม่ (ให้ดูมาตรา ๑๑๒๖) เช่น บริษัทได้รับหุ้นโดยผิดจากวิธีที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๑๒๓ และมาตรา ๑๑๒๔ แล้วได้เอาหุ้นรับนั้นออกขายทอดตลาด ผู้ซื้อหุ้นนั้นไว้ก็ยังมีสิทธิในหุ้นนั้น

ส่วนที่ ๓

ใบสำคัญสำหรับหุ้น

มาตรา ๑๑๒๗ บังคับไว้ว่า ให้บริษัททำใบหุ้น คือใบสำคัญสำหรับหุ้นใบหนึ่งหรือหลายใบ มอบให้เป็นเครื่องมือแก่ผู้ถือหุ้นทุกคน และเมื่อมอบใบหุ้นนั้น บริษัทจะเรียกค่าธรรมเนียมก็ได้สุดแต่กรรมการจะกำหนด แต่ไม่ให้เกิน ๕๐ สตางค์

แบบของใบหุ้นมีอยู่ ๒ ชนิด คือ

๑. หุ้นซึ่งออกโดยระบุชื่อผู้ถือ
๒. หุ้นซึ่งออกให้แก่ผู้ถือ

บทที่ ๑

หุ้นซึ่งออกโดยระบุชื่อผู้ถือ

หุ้นชนิดนี้ต้องออกให้แก่ผู้ลงทุนในบริษัท ถึงแม้จะชำระค่าหุ้นยังไม่เสร็จก็ตีใบหุ้นทุก ๆ ใบกรรมการต้องลงลายมือชื่อคนหนึ่งเป็นอย่างน้อยและประทับตราของบริษัท รายการในใบหุ้นนั้น ต้องมีข้อความดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๑๒๔ คือ

- ๑) ชื่อบริษัท
- ๒) เลขหมายหุ้นที่กล่าวถึงในใบหุ้นนั้น
- ๓) มูลค่าหุ้นหนึ่งเป็นเงินเท่าใด
- ๔) ถ้าและเป็นหุ้นที่ยังไม่ได้ใช้เงินเสร็จ ให้จดลงว่าได้ใช้เงินค่าหุ้นแล้ว หุ้นละเท่าใด
- ๕) ชื่อผู้ถือหุ้น

บทที่ ๒

หุ้นออกให้แก่ผู้ถือ

หุ้นชนิดนี้จะออกได้โดยมีข้อบังคับดังนี้

๑. หุ้นนั้นต้องได้ใช้เงินเต็มค่าแล้ว เช่น ค่าของหุ้น ๑๐๐ บาท ผู้ถือหุ้นจะต้องชำระเต็ม

๑๐๐ บาท

๒. ข้อบังคับของบริษัทอนุญาตไว้

ทั้งนี้ให้ดูมาตรา ๑๑๓๔

รายการในใบหุ้นชนิดนี้ คงคล้ายรายการในใบหุ้นที่ออกให้โดยระบุชื่อผู้ถือ คงต่างกันแต่ว่าหุ้นชนิดนี้ไม่ปรากฏนามผู้ถือโดยมีค่าแถลงว่า ได้ออกใบหุ้นนั้นให้แก่ผู้ถือ

ผู้ทรงใบหุ้นชนิดระบุชื่อ ย่อมมีสิทธิจะได้รับใบหุ้นชนิดออกให้แก่ผู้ถือ เมื่อเวรคืนใบหุ้นชนิดระบุชื่อนั้นให้ขาดเสีย (ให้ดูมาตรา ๑๑๓๔)

อนึ่งผู้ทรงใบหุ้นชนิดออกให้แก่ผู้ถือ ก็มีสิทธิที่จะมาขอเปลี่ยนเอาใบหุ้นชนิดที่ระบุชื่อผู้ถือได้เมื่อเวรคืนใบหุ้นฉบับออกให้แก่ผู้ถือ นั้น ให้ขาดเสีย (ให้ดูมาตรา ๑๑๓๖)

ส่วนที่ ๔

การโอนหุ้น

บทที่ ๑

การโอนหุ้นชนิดระบุชื่อผู้ถือ

ข้อ ๑ วิธีโอนหุ้น

การโอนหุ้นชนิดนี้ต้องทำเป็นหนังสือ และลงลายมือชื่อของผู้โอนกับผู้รับโอน มีพยานคนหนึ่ง

เป็นอย่างน้อย ลงชื่อรับรองลายมือนั้น และในหนังสือตราสารอันนั้น ต้องแถลงเลขหมายของหุ้นซึ่งโอนกันนั้นด้วย ถ้าทำผิดวิธีดังว่าการโอนนั้นเป็นโมฆะ (ให้ดูมาตรา ๑๑๒๕ วรรค ๒)

แต่การโอนเช่นนี้จะนำมาใช้แก่บริษัทหรือบุคคลภายนอกยังมิได้จนกว่าจะได้นำเนื้อความที่โอนทั้งชื่อและที่อยู่ของผู้รับโอนนั้นไปลงทะเบียนผู้ถือหุ้น (ให้ดูมาตรา ๑๑๒๕ วรรค ๓)

ข้อ ๒ สิทธิและหน้าที่ของบริษัท เมื่อมีผู้มาขอจดทะเบียนการโอนหุ้น

เมื่อมีผู้มาขอจดทะเบียนการโอนหุ้น อันได้กระทำถูกต้องตามวิธีดังที่กล่าวในข้อ ๑ แล้ว บริษัทก็มีหน้าที่รับจดทะเบียนการโอนนั้นเพราะเหตุว่าการโอนหุ้น ย่อมทำได้โดยมิต้องได้รับความยินยอมของบริษัท เว้นแต่ข้อบังคับของบริษัทจะกำหนดไว้เป็นอย่างอื่น (ให้ดูมาตรา ๑๑๒๕ วรรค ๑)

อนึ่งในเหตุบางอย่าง เช่นผู้ถือหุ้นตายหรือล้มละลาย อันเป็นเหตุให้บุคคลอื่นมีสิทธิจะได้หุ้นขึ้นนั้น ถึงแม้จะไม่ได้มีพิธีจะโอนหุ้นดังกล่าวในข้อ ๑ ก็ตาม แต่ถ้าบุคคลผู้มีสิทธิจะได้หุ้นนั้น เช่น ผู้รับมรดก หรือผู้รับซื้อในการขายทอดตลาดทรัพย์สินของผู้ล้มละลาย ได้นำใบหุ้นมาเวรคืน เมื่อเป็นวิสัยจะทำได้ ทั้งได้นำหลักฐานอันสมควรมาแสดงด้วยแล้ว บริษัทก็ต้องรับบุคคลนั้นลงทะเบียนเป็นผู้ถือหุ้นสืบไป (ให้ดูมาตรา ๑๑๓๒)

แต่บริษัทมิมีสิทธิที่จะไม่ยอมรับจดทะเบียนการโอนได้ ในกรณีดังนี้ คือ

ก) หุ้นซึ่งโอนกันนั้น เงินที่เรียกค่าหุ้นยังค้างชำระอยู่ (ดูมาตรา ๑๑๓๐)

ข) ในระหว่าง ๑๔ วันก่อนการประชุมใหญ่สามัญ บริษัทจะปิดสมุดทะเบียนพักการโอนหุ้นเสียก็ได้ (ให้ดูมาตรา ๑๑๓๑)

ข้อ ๓ ผลแห่งการโอนโดยถูกต้องต่อพิธี

การโอนหุ้นเมื่อได้ทำถูกต้องพิธีดังกล่าวแล้ว ผู้รับโอนก็เข้าเป็นผู้ถือหุ้นแทนผู้โอนต่อไป

แต่ผู้โอนยังคงต้องรับผิดชอบในจำนวนเงินที่ยังมิได้ส่งใช้ ถ้าหุ้นได้เป็นดังจำนวน เช่น หุ้นราคา ๑๐๐ บาทได้ชำระไปแล้ว ๒๕ บาท เพราะฉะนั้นผู้โอนยังคงต้องรับผิดชอบในจำนวนเงินอีก ๗๕ บาท ซึ่งยังส่งใช้ไม่ครบ

แต่ผู้โอนไม่ต้องรับผิดชอบในกรณีต่อไปนี้

ก) หนี้ของบริษัทที่กล่าวหาอันเกิดขึ้นภายหลังการโอน เช่นในขณะที่โอนหุ้น บริษัทมิได้เป็นลูกหนี้ผู้ใดเลย แต่เมื่อได้โอนหุ้นแล้ว บริษัทได้เป็นลูกหนี้คนภายนอก ดังนั้นจะเรียกร้องให้ผู้โอนออกเงินค่าหุ้นซึ่งยังมีส่งใช้ให้ครบ เพื่อชำระหนี้ของบริษัทไม่ได้

ข) ถ้าปรากฏว่า บรรดาผู้ถือหุ้นของบริษัทในขณะที่จะต้องชำระหนี้ นั้น ยังสามารถที่ออกส่วนใช้หนี้ กล่าวคือ ฐานะของผู้โอนคล้ายกับผู้ค้าประกัน

ค) เมื่อการโอนนั้นได้ล่วงหน้าอายุความ ซึ่งมีกำหนด ๒ ปีนับแต่เวลาซึ่งได้จัด หรือควรจะได้จัดแจ้งการโอนนั้น ลงในทะเบียนผู้ถือหุ้น (ให้ดูมาตรา ๑๑๓๓, ๑๒๗๒)

บทที่ ๒

การโอนหุ้นชนิดออกให้แก่ผู้ถือ

ข้อ ๑ พิธีโอน

หุ้นชนิดที่กล่าวถึงนี้ ไม่ปรากฏนามว่าใครเป็นผู้ถือ เพราะฉะนั้นจึงอาจโอนกันได้ โดยวิธีส่งมอบใบหุ้นแก่กัน (ให้ดูมาตรา ๑๑๓๕)

ข้อ ๒ ผลของการโอนถูกต้องตามพิธี

ผู้รับโอนซึ่งได้รับมอบใบหุ้น ก็เข้าเป็นผู้ถือหุ้นแทนผู้โอนและเข้าใจว่าหน้าที่ของผู้โอน ตามมาตรา ๑๑๓๓ นั้น จะนำมาใช้สำหรับหุ้นออกให้แก่ผู้ถือหุ้นไม่ได้ เพราะเหตุว่าหุ้นชนิดนี้จะพึงออกให้ได้ ก็แต่เฉพาะหุ้นซึ่งได้ใช้เงินเต็มค่าแล้ว

ส่วนที่ ๕

สมุดทะเบียนผู้ถือหุ้น

ข้อ ๑ บริษัทจำกัดต้องมีสมุดทะเบียนผู้ถือหุ้นไว้เป็นสำคัญเพื่อลงรายการตามมาตรา ๑๑๓๖ คือ

(๑) ชื่อและสำนักกับอาชีวะ ถ้าว่ามี ของผู้ถือหุ้น ข้อแถลงเรื่องหุ้นของผู้ถือหุ้นคนหนึ่ง ๆ แยกหุ้นออกตามเลขหมายและจำนวนเงินที่ได้ใช้แล้ว หรือที่ได้ตกลงกันให้ถือว่าเป็นอันได้ใช้แล้วในหุ้นของผู้ถือหุ้นคนหนึ่ง ๆ

(๒) วันเดือนปีซึ่งได้ลงทะเบียนบุคคลผู้หนึ่ง ๆ เป็นผู้ถือหุ้น

(๓) วันเดือนปีซึ่งบุคคลคนใดคนหนึ่งขาดจากเป็นผู้ถือหุ้น

(๔) เลขหมายใบหุ้นและวันที่ลงในใบหุ้นชนิดออกให้แก่ผู้ถือ และเลขหมายของหุ้นซึ่งลงไว้ในใบหุ้นนั้น ๆ

(๕) วันที่ได้ขีดมาใบหุ้นชนิดระบุชื่อ หรือชนิดออกให้แก่ผู้ถือ

ข้อ ๒ สมุดทะเบียนนี้ ต้องรักษาไว้ ณ สำนักงานของบริษัทแห่งที่ได้บอกทะเบียน ผู้ถือหุ้นทั้งหมดอาจดูได้โดยไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียม (ให้ดูมาตรา ๑๑๓๖ ข้างต้น)

ข้อ ๓ กรรมการต้องส่งสำเนาบัญชีรายชื่อผู้ถือหุ้น ตามที่บังคับไว้ตามมาตรา ๑๑๓๗ วรรค ๒ ไปยังนายทะเบียน อย่างน้อยปีละครั้ง และมีให้ช้ากว่าวันที่ ๑๔ นับแต่การประชุมสามัญ

ข้อ ๔ จะเพาะผู้ถือหุ้นเท่านั้น มีสิทธิที่จะเรียกให้ส่งมอบสำเนาทะเบียนชื่อนั้น หรือแต่ตอนหนึ่งตอนใดแก่ตนได้ เมื่อเสียค่าคัดสำเนา ๕๐ สตางค์ต่อ ๑๐๐ คำ (ให้ดูมาตรา ๑๑๔๐)

ข้อ ๕ สมุดทะเบียนผู้ถือหุ้นนั้น กฎหมายสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นพะยานหลักฐานอันถูกต้องในข้อกะทงความ บรรดาที่กฎหมายบังคับหรือให้อำนาจ ให้เอารวมในทะเบียนนั้น (ให้ดูมาตรา ๑๑๔๑)

หมวดที่ ๔

หุ้นกู้

หุ้นกู้ คือ การยืมเงินของบริษัทต่อมหาชน โดยแบ่งการยืมออกเป็นส่วนๆ มีมูลค่าเท่ากัน

ส่วนที่ ๑

ลักษณะสำคัญของหุ้นกู้

หุ้นกู้มีลักษณะคล้ายหุ้นหลายประการ เช่น มูลค่าหุ้นกู้ใบหนึ่งต้องเป็นจำนวนไม่ต่ำกว่า ๕๐ บาท (ให้ดูมาตรา ๑๒๓๓๑)

และแบบของหุ้นกู้ก็เป็นหนังสือตราสารซึ่งอาจโอนกันได้ (ให้ดูมาตรา ๑๒๓๓๔)

แต่ต้องสังเกตว่าลักษณะสำคัญของหุ้นกู้ คือ

การยืมเงิน

เพราะฉะนั้นจึงต่างกับหุ้นในข้อสำคัญดังนี้

(๑) ผู้ถือหุ้นจะมีสิทธิได้กำไรต่อเมื่อบริษัททำมาค้าได้จริงๆ ส่วนผู้ถือหุ้นที่มีสิทธิได้ดอกเบี้ยเสมอ

(๒) ผู้ถือหุ้นมีสิทธิออกเสียงลงคะแนนในบริษัท แต่ผู้ถือหุ้นที่ไม่มีสิทธิเช่นนั้น

(๓) ผู้ถือหุ้นกู้อาจได้รับใช้ทุนเสมอ

ส่วนผู้ถือหุ้นจะได้รับใช้ทุนคืนก็ต่อเมื่อมีเงินเหลือจากการใช้หนี้คนภายนอกในเมื่อบริษัทเลิกจากกัน

(๔) การชำระบัญชีบริษัทนั้น ต้องดำเนินการตามลำดับดังนี้ต้องชำระเงินที่ค้างแก่ผู้ถือหุ้นกู้ก่อนผู้ถือหุ้น

ความแตกต่างกันมีดังนี้ พระราชบัญญัติเดิมจึงเรียกหุ้นกู้ว่ากรมธรรม์กู้ ซึ่งไม่อาจทำให้เข้าใจผิดไปได้ว่าเป็นหุ้น

ส่วนที่ ๒

การออกหุ้นกู้

การออกหุ้นกุนั้น ตกอยู่ในข้อบังคับดังนี้

๑) ต้องมีมติพิเศษ ของที่ประชุมผู้ถือหุ้น (ให้ดูมาตรา ๑๒๒๕)

อย่างไรเรียกว่ามติพิเศษ (ให้ดูมาตรา ๑๑๕๔)

๒) จำนวนเงินที่จะออกหุ้นกุนั้น ต้องไม่เกินกว่าจำนวนเงินอันได้ส่งใช้ไว้ในทุนของบริษัทแล้ว ถึงกระนั้นก็ดี ถ้าบัญชีงบดุลยหลังที่สุดแสดงจำนวนสินทรัพย์ว่าลดน้อยลงไปกว่าจำนวนเงินอันได้ส่งใช้ไว้ในทุนของบริษัทแล้ว กฎหมายห้ามไม่ให้กำหนดจำนวนเงินที่จะออกหุ้นกู้ให้เกินไปกว่าจำนวนราคาทรัพย์สินนั้น (ให้ดูมาตรา ๑๒๓๐) เช่นทุนของบริษัทหนึ่งเป็นจำนวนล้านบาท เรียกค่าหุ้นแล้ว ๔ แสนบาท แต่ตามบัญชีงบดุลยครั้งที่สุดปรากฏว่าทรัพย์สินของบริษัทมีเพียงแสนบาท ดังนั้นบริษัทก็ออก

หุ้นกู้ได้เป็นจำนวนเงินไม่เกินแสนบาท

๓) ก่อนที่จะออกหุ้นกู้ บริษัทจะต้องนำข้อความตามที่ปรากฏในมาตรา ๑๒๓๒ ไปจดทะเบียน คือ

๑. ยอดจำนวนเงินจะกู้ เช่นแสนบาท
๒. ยอดจำนวนหุ้นกู้ เช่น ๒,๐๐๐ หุ้น
๓. มูลค่าหุ้นกู้ หุ้นหนึ่งเท่าใด เช่น ๕๐ บาท
๔. อัตราดอกเบี้ย เช่นร้อยละ ๑๐ ต่อปี
๕. วิธีไถ่คืนหุ้นกู้ และกำหนดเวลาที่จะต้องไถ่คืน เช่นวิธีไถ่คืนโดยออกสลากกินแบ่ง เมื่อได้รับ

พระบรมราชานุญาตแล้ว

๖. ถ้าบริษัทได้ออกหุ้นกู้ไว้ก่อนแล้ว ต้องแสดงจำนวนเงินที่บริษัทยังเป็นหนี้ เพราะหุ้นกู้เท่านั้น

๗. กำหนดราคาที่จะออกหุ้นกู้ ในเรื่องนี้บริษัทอาจจะเป็นราคาสูง หรือต่ำกว่าราคาก็ได้เช่นมูลค่าของหุ้นกู้ ๕๐ บาท แต่ราคาที่จะขายเพียง ๔๕ บาท เช่นนี้กฎหมายไม่ห้าม ต้องสังเกตว่า ราคาหุ้นกู้กับราคาของหุ้น ซึ่งได้บอกขายนั้นต่างกัน กล่าวคือมาตรา ๑๑๐๕ ได้ห้ามเฉพาะหุ้นเท่านั้น ว่ามิให้ขายโดยราคาต่ำไปกว่ามูลค่าของหุ้นที่ตั้งไว้ แต่สำหรับหุ้นกู้มิได้อยู่ในข้อบังคับดังนั้น

๘. วิธีส่งเงินใช้ค่าหุ้นกู้และกำหนดเวลาที่จะต้องส่งใช้เช่นส่งใช้ครั้งแรก ๒๐ บาท อีก ๖ เดือนหลัง ๓๐ บาท

๙. เงินทุนเรือนหุ้นของบริษัทที่ได้ออกเป็นหุ้นและยอดเงินที่ได้ส่งใช้เข้าทุนแล้ว

๑๐. ราคาสินทรัพย์ของบริษัทดังที่ได้แสดงไว้ในงบดุลครั้งสุดท้ายที่สุด

ส่วนที่ ๓

วิธีชักชวนให้มหาชนซื้อหุ้นกู้

หนังสือชักชวนหรือหนังสืออย่างอื่นซึ่งชวนให้เข้าซื้อซื้อหุ้นกู้นั้นกรรมการต้องลงลายมือชื่อลงวันและจดทะเบียนเสียก่อนแล้วจึงโฆษณา และต้องมีข้อความตามรายการที่ระบุไว้ในมาตรา ๑๒๓๒

ส่วนที่ ๔

บทบัญญัติสำหรับหุ้นกู้

มาตรา ๑๒๓๔ ให้นำบทบัญญัติมาตรา ๑๑๑๘ ว่าด้วยหุ้นและบทบัญญัติแต่มาตรา ๑๑๒๗ ถึง ๑๑๓๐ กับมาตรา ๑๑๓๒ ถึงมาตรา ๑๑๓๖ ว่าด้วยใบหุ้นมาใช้บังคับแก่หุ้นกู้ด้วยโดยอนุโลม

อนึ่งใบสำคัญสำหรับหุ้นกู้ทุก ๆ ใบต้องมีข้อความตามรายการที่ว่าไว้ในอนุมาตรา ๑ ถึง ๕ แห่งมาตรา ๑๒๓๒ (ให้ดูมาตรา ๑๒๓๔)

หมวดที่ ๕ วิธีดำเนินการบริษัท ส่วนที่ ๑

ฐานะในการจัดการโดยตรง

คือฐานะในการที่จะจัดการตามข้อบังคับของบริษัท หรือตามที่กฎหมายได้บัญญัติไว้ เช่นเป็นผู้แทนของบริษัท ทำบัญชีบัญชีจ่ายเงินปันผลและดอกเบี้ย ทำการจดทะเบียน และแจ้งความต่าง ๆ เหล่านี้เป็นต้น ซึ่งจะได้ศึกษาในหมวดต่อไป

ผู้ซึ่งมีหน้าที่เหล่านี้ คือกรรมการคนเดียวหรือหลายคน ซึ่งรวมกันเรียกว่า สภากรรมการเพราะเหตุว่าผู้เป็นกรรมการในบริษัทจะมีจำนวนมากน้อยเท่าใดก็ได้ ให้ดูมาตรา ๑๑๕๐ แต่ตามปกติที่เป็นอยู่เสมอ จำนวนกรรมการย่อมจะมีตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป

บทที่ ๑

บุคคลผู้เป็นกรรมการ

ข้อ ๑ ใครอาจเป็นกรรมการได้

ผู้ซึ่งเป็นกรรมการได้นั้นจะต้องมีคุณสมบัติ ดังจะกล่าวต่อไปนี้

๑. ต้องเป็นผู้ถือหุ้นในบริษัท ผู้ถือหุ้นที่ไม่มีสิทธิที่จะเป็นกรรมการ และบุคคลภายนอกจะเป็นกรรมการก็ไม่ได้ ทั้งนี้เพราะเหตุว่า

ก) หลักในเรื่องหุ้นส่วนบริษัทมีอยู่ว่า ผู้เป็นหุ้นส่วนหรือผู้ถือหุ้นจะต้องกระทำการร่วมกัน เพราะฉะนั้น จะให้คนภายนอกเข้ามาเกี่ยวข้องในวิธีดำเนินการของบริษัทไม่ได้ เพราะคนภายนอกไม่ได้ร่วมในส่วนได้เสีย การจัดการของเขาอาจเป็นผลร้ายแก่บริษัทได้

ข) กรรมการของบริษัท ไม่ใช่เป็นตัวแทนของบริษัทตามธรรมดา คือตามนัยแห่งกฎหมาย ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งแห่งความเป็นอยู่ของบริษัทที่เป็นนิติบุคคล และตามภาษาฝรั่งเศสเรียกว่า Organe หรือจะกล่าวอีกอย่างหนึ่ง ก็คือเป็นหลักของนิติบุคคล

เหตุฉะนั้นบุคคลภายนอกหรือผู้ถือหุ้นก็จึงมีอาจที่จะเข้าร่วมเป็นกรรมการได้

ตามที่กล่าวมาแล้วนี้ไม่หมายความว่า คนภายนอกมีอาจจะเข้ามาทำกิจการในบริษัทในฐานะอย่างอื่นได้ กล่าวคือบริษัทต้องจ้างคนภายนอกมาเป็นที่ปรึกษา หรือผู้แจ้งเหตุการณ์พิเศษหรือเป็นลูกจ้างของบริษัท และอาจเป็นตัวแทนของบริษัทได้แต่ไม่ใช่ในฐานะที่เป็นกรรมการ ดังนั้นคนภายนอกจึงไม่มีสิทธิออกเสียงลงคะแนนในสภากรรมการ

ในกฎหมายฝรั่งเศสมีบทบัญญัติไว้โดยตรงว่ากรรมการต้องเป็นผู้ถือหุ้น

๒. ต้องมีจำนวนหุ้นตามที่ข้อบังคับของบริษัทได้กำหนดไว้ถ้าหากจะพึงมีเช่นนั้น และในกรณี

เช่นนี้ หุ่นของผู้ซึ่งจะเป็นกรรมการ จะต้องเป็นหุ่นชนิดระบุชื่อให้ดูมาตรา ๑๑๓๗ ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะป้องกันมิให้ หุ่นของผู้เป็นกรรมการนั้น โอนกันได้ง่าย

อนึ่งเข้าใจว่าข้อบังคับของบริษัทอาจจะบัญญัติไว้ว่าหุ่นของผู้เป็นกรรมการจะต้องมอบไว้ให้ กับกรรมการ และเก็บรักษาไว้ในสำนักงานของบริษัท

แต่ถ้าข้อบังคับของบริษัทนั้นไม่ได้กำหนดไว้ว่า ผู้จะเป็นกรรมการจะต้องมีหุ่นเป็นจำนวนเท่าใด แล้ว ผู้ถือหุ่นแม้แต่หุ่นเดียวก็มีสิทธิเป็นกรรมการได้

ข้อ ๒ ใครเป็นผู้ตั้งกรรมการ

ที่ประชุมใหญ่เท่านั้นอาจตั้งกรรมการได้ (ให้ดูมาตรา ๑๑๕๑ แต่อนุกรรมการการหรือเจ้าหน้าที่อื่น ๆ นั้น สภากรรมการอาจตั้งเองได้ (ให้ดูมาตรา ๑๑๖๔)

แต่ข้อยกเว้นอยู่ว่า ถ้าตำแหน่งว่างลงในสภากรรมการเพราะเหตุอื่น นอกจากถึงคราวออกตาม เวรใช้กรรมการจะเลือกผู้อื่นตั้งขึ้นใหม่ให้เต็มที่ว่างก็ได้ แต่บุคคลที่ได้เป็นกรรมการใหม่ เช่นนั้นจะมีเวลา อยู่ในตำแหน่งได้ ก็แต่เพียงเท่ากำหนดเวลาที่กรรมการผู้ออกไปนั้นชอบที่จะอยู่ได้

เช่นบริษัทดำมี ก. ข. ค. เป็นกรรมการ ซึ่งมีอำนาจที่จะอยู่ในตำแหน่งได้คนละ ๓ ปี สมมติว่า เมื่อ ก. ได้เป็นกรรมการมา ๖ เดือนแล้ว ก.ตายดังนี้ ข. ค. อาจเลือก ง. ขึ้นเป็นกรรมการแทนตำแหน่ง ของ ก.ที่ว่างนั้นได้

ข้อ ๓ การออกจากตำแหน่งกรรมการ

๑. ออกตามเวรเมื่อครบกำหนดเวลาตามข้อบังคับ หรือซึ่งที่ประชุมใหญ่แห่งผู้ถือหุ่นได้กำหนด ไว้ เช่นข้อบังคับของบริษัทได้กำหนดไว้ว่า ผู้เป็นกรรมการจะต้องอยู่ในตำแหน่ง ๓ ปี กรรมการต้องออก เมื่อครบกำหนดที่กล่าวนี้ แต่ข้อยกเว้นมีอยู่ว่าในเมื่อมีการประชุมสามัญครั้งแรก ภายหลังจากการจดทะเบียนบริษัทและเมื่อมีการประชุมสามัญครั้งแรกในปีทุก ๆ ปี ต่อไปผู้เป็นกรรมการต้องออกจากตำแหน่ง โดยจำนวนหนึ่งใน ๓ เป็นอัตรา ถ้าจำนวนกรรมการ จะแบ่งออกให้เป็นส่วน ๓ ไม่ได้ก็ให้ออกโดยจำนวน ใกล้ที่สุดกับส่วน ๑ ใน ๓ (ให้ดูมาตรา ๑๑๕๒) เช่นจำนวนกรรมการมี ๕ คนเพราะฉะนั้นต้องออกใน ครั้งแรก ๒ คน ครั้งที่ ๒ สองคนครั้งที่ ๓ หนึ่งคน แต่ทางดีที่สุดนั้น ข้อบังคับของบริษัทควรกำหนด จำนวนกรรมการให้แบ่งได้ตรงตามส่วนที่กล่าวแล้ว เพื่อป้องกันมิให้เกิดปัญหาต่อไป

ตัวกรรมการที่จะต้องออกจากตำแหน่งในปีแรกและปีที่ ๒ ภายหลังจดทะเบียนบริษัทนั้นอาจจะ แก่งแย่งและตกลงกันไม่ได้ว่าใครจะเป็นผู้ออก เพราะฉะนั้นกฎหมายจึงบัญญัติว่า ถ้าไม่มีวิธีอื่นที่จะปรองดอง กันได้แล้วก็ให้จับสลากกัน ส่วนปีหลัง ๆ ต่อ ๆ ไปก็ให้กรรมการคนที่อยู่ในตำแหน่งนานที่สุดนั้น เป็นผู้ต้องออก (ให้ดูมาตรา ๑๑๕๓ วรรค ๑)

กรรมการผู้ออกไปนั้นจะเลือกเข้ารับตำแหน่งอีกก็ได้ (ให้ดูมาตรา ๑๑๕๓ วรรค ๒)

๒. ออกโดยที่ประชุมใหญ่ถ่อน (ให้ดูมาตรา ๑๑๕๑ กับมาตรา ๑๑๕๖)

๓. ออกโดยลาจากตำแหน่งให้เทียบในเรื่องตัวแทน

๔. ออกโดยเหตุที่กรรมการผู้หนึ่งผู้ใดล้มละลายหรือตกเป็นผู้ไร้ความสามารถ (ให้ดูมาตรา ๑๑๕๔)

๕. ออกโดยกรรมการผู้หนึ่งผู้ใดตายให้เทียบในเรื่องตัวแทน

เหตุอันที่ ๔ และที่ ๕ นั้นก็เพราะตำแหน่งกรรมการ เป็นกิจเฉพาะตัว คุณสมบัติของบุคคลเป็นข้อสาระสำคัญซึ่งจะโอนตำแหน่งให้ผู้อื่นไม่ได้

บทที่ ๒

สภากรรมการ

ตามธรรมดาบริษัทจำกัดย่อมมีกรรมการหลายคน ในกรณีเช่นนี้ การบังคับบัญชาการงานจึงต้องได้รับอนุมัติจากกรรมการทั้งหลายซึ่งรวมเรียกว่า สภากรรมการ

ข้อ ๑. องค์ประชุม

ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ฉบับเดิม ไม่ได้กำหนดไว้ว่าจะต้องมีกรรมการมาประชุมเป็นจำนวนกี่ส่วนของกรรมการทั้งหมดจึงจะนับว่าเป็นองค์ประชุมของสภากรรมการโดยชอบ

แต่ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ ๓ ที่ได้ตรวจแก้ไขใหม่นี้ได้บัญญัติไว้ว่า ถ้ากรรมการมิได้วางกำหนดไว้ว่าจำนวนกรรมการเข้าประชุมกี่คนจึงจะเป็นองค์ประชุมทำการได้แล้ว เมื่อจำนวนกรรมการเกินกว่า ๓ คน กฎหมายบังคับว่าต้องมีกรรมการเข้าประชุม ๓ คน จึงจะเป็นองค์ประชุมได้ เช่นจำนวนกรรมการมี ๕ คน กรรมการจะตกลงกันได้ว่าต้องมีกรรมการเป็นจำนวน ๔ คนจึงจะเป็นองค์ประชุม แต่ถ้าไม่ได้กำหนดไว้เช่นนั้นก็ต้องมีกรรมการเข้าประชุม ๓ คนจึงจะเป็นองค์ประชุมได้

ข้อ ๒. ประธานสภากรรมการ

กรรมการทั้งหลาย จะเลือกเพื่อนกรรมการคนหนึ่งขึ้นเป็นประธานในที่ประชุม และจะกำหนดเวลาให้อยู่ในตำแหน่งเพียงใดก็ได้ แต่ถ้ามิได้เลือกกันไว้ หรือผู้เป็นประธานไม่มาประชุมตามเวลาที่ได้นัดหมายไว้ กรรมการที่มาประชุมจะเลือกกันคนหนึ่งขึ้นเป็นประธานในการเป็นประชุมเช่นนั้นก็ได้ (ให้ดูมาตรา ๑๑๖๓)

ข้อ ๓. การลงมติข้อปรึกษา

ข้อปรึกษาซึ่งเกิดเป็นปัญหาในประชุมกรรมการนั้น ให้ชี้ขาดตัดสินเอาตามเสียงข้างมากเป็นใหญ่ ถ้าคะแนนเสียงเท่ากันให้ผู้เป็นประธานออกเสียงชี้ขาด (ให้ดูมาตรา ๑๑๖๔)

ข้อ ๔. อำนาจกรรมการที่ยังมีตัวอยู่ในเมื่อตำแหน่งว่างในสภากรรมการ ในกรณีที่ตำแหน่งกรรมการได้ว่างลงไปแล้ว จะต้องแยกพิจารณาดังนี้

(ก) ถ้ากรรมการที่มีตัวอยู่เป็นจำนวนน้อยกว่าจำนวนอันจำเป็นที่จะเป็นองค์ประชุมได้ กรรมการ

การที่มีตัวอยู่ย่อมหากิจการได้เฉพาะแต่ในเรื่องที่จะเพิ่มกรรมการขึ้นให้ครบจำนวนหรือนัดเรียกประชุมใหญ่ของบริษัทเท่านั้น เช่นจำนวนกรรมการมี ๕ คนและตามข้อบังคับนั้น กรรมการ ๓ คนรวมกันจึงจะเป็นองค์ประชุมได้ สมมติว่ากรรมการ ๓ คนได้ตายลงไป ดังนั้นกรรมการอีก ๒ คนซึ่งยังมีตัวอยู่จะมีอำนาจก็แต่ในเรื่องที่จะตั้งผู้ถือหุ้นขึ้นแทนกรรมการเป็นกรรมการที่ได้ตายไปนั้น หรือนัดเรียกประชุมใหญ่เพื่อให้วินิจฉัยกิจการในทางดำเนินการของบริษัท

(ข) ถ้ากรรมการที่มีตัวอยู่รวมกันเป็นองค์ประชุมได้แล้วกรรมการที่มีตัวอยู่ก็ย่อมหากิจการในทางดำเนินการของบริษัทได้เช่น กรรมการมี ๕ คนได้ตายลงเพียง ๒ คน กรรมการที่มีตัวอยู่ ๓ คนซึ่งรวมกันเป็นองค์ประชุมได้นั้น ย่อมมีอำนาจทำกิจการของบริษัทได้ (ให้ดูมาตรา ๑๑๕๕)

ข้อ ๕. การแบ่งหน้าที่

สภากรรมการจะมอบอำนาจอย่างหนึ่งอย่างใดให้แก่ผู้จัดการหรือให้แก่อนุกรรมการ ซึ่งต้องตั้งจากกรรมการด้วยกันจะตั้งเอาจากคนอื่นไม่ได้ เพราะเหตุที่กรรมการก็ถืออนุกรรมการก็มิใช่เป็นตัวแทนของบริษัทตามธรรมดา (ให้ดูที่ได้อธิบายมาแล้ว)

ในการที่ผู้จัดการหรืออนุกรรมการจะพึงใช้อำนาจนั้น ผู้จัดการและอนุกรรมการต้องกระทำตามคำสั่งหรือข้อบังคับ ซึ่งกรรมการทั้งหลายได้กำหนดให้ทุกอย่าง (ให้ดูมาตรา ๑๑๖๔)

ส่วนกิจการซึ่งจะเกิดเป็นปัญหาขึ้นในที่ประชุมอนุกรรมการนั้นสภากรรมการ ซึ่งเป็นผู้มอบอำนาจกำหนดวิธีชี้ขาดในข้อปัญหานั้น แต่ถ้ามิได้กำหนดไว้ก็ต้องตัดสินเอาเสียงข้างมากเป็นใหญ่ในระหว่างอนุกรรมการถ้าคะแนนเสียงเท่ากัน ก็ให้ผู้เป็นประธานชี้ขาด (ให้ดูมาตรา ๑๑๖๕)

บทที่ ๓

ความเกี่ยวพันระหว่างบริษัทกับคนภายนอก

ในกิจการซึ่งกรรมการได้ทำ

ความเกี่ยวพันดังว่านี้ ต้องพิจารณาตามลักษณะตัวแทน (ให้ดูมาตรา ๑๑๖๖) แต่มีข้อยกเว้นอยู่ว่าบรรดาการซึ่งกรรมการผู้หนึ่งได้ทำไปนั้น แม้ในภายหลังความปรากฏว่าการตั้งแต่งกรรมการคนนั้นมีข้อบกพร่องอยู่บ้าง หรือเป็นผู้บกพร่องด้วยองค์คุณแก่ตำแหน่งกรรมการ เช่นข้อบังคับของบริษัทได้กำหนดไว้ว่า ผู้ซึ่งจะเป็นกรรมการจำต้องถือหุ้นอย่างน้อย ๑๐ หุ้น แต่บริษัทเลือกตั้งผู้ซึ่งจะมีแต่เพียง ๙ หุ้นให้เป็นกรรมการ ถ้าผู้ซึ่งได้ถูกตั้งนี้ได้ทำสัญญากับบุคคลภายนอกหรือกระทำการเกี่ยวกับใด ๆ ภายใต้อำนาจที่ได้นั้นย่อมสมบูรณ์เหมือนดังบุคคลผู้นั้นได้รับการแต่งตั้งโดยถูกต้องให้ดูมาตรา ๑๑๖๖ แต่บุคคล ภายนอกจำต้องใช้สิทธิเช่นนั้น ด้วยความสุจริตตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๕

บทที่ ๔

ความเกี่ยวพันระหว่างกรรมการกับบริษัท

ข้อ ๑. หลักกฎหมายที่จะใช้บังคับความเกี่ยวพัน

ในเรื่องนี้มาตรา ๑๑๖๗ (ให้อนุโลมใช้บทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยตัวแทน)

ข้อ ๒. หน้าที่ของกรรมการ

ก) กรรมการต้องใช้ความเอื้อเพื่อสอดส่อง อย่างบุคคลค้าขายผู้ประกอบด้วยความระมัดระวัง กล่าวคือถ้ากิจการของบริษัทมีวัตถุประสงค์ประกอบนั้นเป็นกิจการชนิดใด กรรมการของบริษัทก็จำเป็นต้องใช้ความระมัดระวัง และใช้ฝีมือเท่าที่เป็นธรรมดาจะต้องใช้และสมควรจะต้องใช้ในกิจการค้าขายหรืออาชีพอย่างนั้น (ให้เทียบดูหน้าที่ของผู้รับฝากตามมาตรา ๖๕๕ วรรค ๓)

ข) กรรมการต้องรับผิดชอบร่วมกันในประการต่าง ๆ ดังต่อไปนี้คือ

๑. การใช้เงินค่าหุ้นนั้นได้ใช้กันจริง

๒. จัดให้มีและรักษาไว้ซึ่งบรรดาสมาชิกบัญชี และเอกสารที่กฎหมายกำหนดไว้

๓. การแจกเงินปันผลหรือดอกเบี้ยให้เป็นไปโดยถูกต้องตามที่กฎหมายกำหนดไว้

๔. บังคับการให้เป็นไปโดยถูกต้องตามวัตถุประสงค์ของที่ประชุมใหญ่

ค) กรรมการจะต้องไม่ประกอบการค้าขายใด ๆ อันมีสภาพเป็นอย่างเดียวกัน และเป็นการแข่งขันกับการค้าขายของบริษัทนั้นไม่ว่าทำเพื่อประโยชน์ตนหรือเพื่อประโยชน์ผู้อื่น หรือไปเข้าหุ้นส่วนไม่จำกัดในห้างค้าขายอื่น ซึ่งประกอบกิจการมีสภาพเป็นอย่างเดียวกัน และแข่งขันกับกิจการของบริษัทโดยมิได้รับความยินยอมของที่ประชุมใหญ่แห่งผู้ถือหุ้น (ข้อห้ามทั้งนี้ให้ใช้บังคับตลอดถึงบุคคลซึ่งเป็นผู้แทนของกรรมการด้วย)

ทั้งนี้หมายความว่า กรรมการอาจซื้อหุ้นในบริษัทอื่นหรือเข้าเป็นหุ้นส่วนจำกัดความรับผิดชอบในห้างหุ้นส่วนจำกัดก็ได้ แม้ว่าบริษัทและห้างนั้นจะประกอบการค้าขาย อันมีสภาพเป็นอย่างเดียวกันกับบริษัทซึ่งกรรมการได้เป็นอยู่นั้น (ให้ดูข้อความในเรื่องห้างหุ้นส่วนสามัญที่ได้ศึกษามาแล้วในข้อห้ามเช่นเดียวกันนี้)

ข้อ ๓. อำนาจฟ้องร้องกรรมการ

กรรมการซึ่งทำให้เกิดเสียหายแก่บริษัท โดยเหตุที่ทำผิดต่อหน้าที่กรรมการจะต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่บริษัท บุคคลซึ่งมีสิทธิฟ้องร้องกรรมการนั้นก็คือ

ก) บริษัทผู้ซึ่งได้รับความเสียหายนั้นโดยตรง

ข) ในกรณีที่บริษัทไม่ยอมฟ้องร้อง ผู้ถือหุ้นคนหนึ่งคนใดจะเอาคดีนั้นขึ้นมาก็ได้

ค) เจ้าหนี้ของบริษัทจะเป็นผู้เรียกบังคับให้กรรมการต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่บริษัทก็ได้เท่าที่

เจ้าหนี้ยังคงมีสิทธิเรียกร้องแก่บริษัทอยู่ ให้เทียบดูในเรื่องการใช้สิทธิเรียกร้องของลูกหนี้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ ๒ (ให้ดูมาตรา ๑๑๖๕)

แต่กรรมการอาจพ้นจากความรับผิดชอบ เมื่อที่ประชุมใหญ่ได้ให้อนุมัติแก่กิจการที่ได้ทำลงไป แต่อย่างไรก็ตามผู้ถือหุ้นซึ่งมิได้ให้อนุมัติ คงมีสิทธิฟ้องร้องกรรมการได้ภายในกำหนด ๖ เดือน นับแต่วันที่ที่ประชุมใหญ่ให้อนุมัติแก่การเช่นนั้น (ให้ดูมาตรา ๑๑๗๐)

ส่วนที่ ๒

ฐานะในการดูแลรอบงำบริษัท

กิจการที่จัดเข้าอยู่ในฐานะอันนี้ มีอาทิการให้สัตยาบันหรือปฏิเสธกิจการซึ่งกรรมการได้ทำมาแล้ว ทำความตกลงในกิจการซึ่งกรรมการจะทำได้โดยลำพังไม่ได้ เปลี่ยนแปลงข้อบังคับถอดถอนกรรมการเหล่านั้น เป็นต้น ผู้ซึ่งมีหน้าที่ดังกล่าวนี้ก็คือที่ประชุมใหญ่แห่งผู้ถือหุ้นซึ่งมีเสียงเด็ดขาด นอกจากนี้มีผู้ช่วยซึ่งไม่มีเสียงเด็ดขาดในกิจการของบริษัท คือผู้สอบบัญชีและผู้ตรวจซึ่งจะได้อธิบายต่อไปเป็นลำดับ

บทที่ ๑

ที่ประชุมใหญ่แห่งผู้ถือหุ้น

ข้อ ๑. ชนิดต่างๆ ของที่ประชุมใหญ่แห่งผู้ถือหุ้นมี ๒ ชนิดคือ

ก) ประชุมสามัญ คือการประชุมตามกำหนดที่ได้ตกลงกันได้ตามข้อบังคับหรือตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ กล่าวคือภายใน ๖ เดือน นับแต่วันที่ได้จดทะเบียนบริษัทจะต้องมีการประชุมผู้ถือหุ้นครั้งหนึ่ง และต่อ่นั้นไปก็จำต้องมีครั้งหนึ่งเป็นอย่างน้อยทุกระยะเวลา ๑๒ เดือน (ให้ดูมาตรา ๑๑๗๑ วรรค ๑-๒)

ข) ประชุมวิสามัญ คือการประชุมนอกจากกำหนดดังได้กล่าวแล้ว (ให้ดูมาตรา ๑๑๗๑ วรรค ๓)

การประชุมวิสามัญอาจมีได้โดยเหตุ ๓ ประการ

(๑) เมื่อกรรมการเห็นสมควร (ให้ดูมาตรา ๑๑๗๒)

(๒) ถ้าบริษัทขาดทุนจนถึงถึงจำนวนต้นทุน กรรมการต้องเรียกประชุมวิสามัญทันทีเพื่อแจ้งให้ผู้ถือหุ้นทราบการที่ขาดทุนนั้น (ให้ดูมาตรา ๑๑๗๔)

(๓) เมื่อผู้ถือหุ้นมีจำนวนหุ้นรวมกันไม่น้อยกว่า ๑ ใน ๕ แห่งจำนวนหุ้นของบริษัทได้เข้าชื่อกันทำหนังสือร้องขอให้กรรมการเรียกประชุมในหนังสือร้องขอนั้นต้องระบุฯ ประสงค์ให้เรียกประชุมเพื่อการใด ให้ดูมาตรา ๑๑๗๓ และกรรมการต้องจัดการเรียกประชุมโดยพลัน ถ้าไม่เรียกประชุมภายในกำหนด ๓๐ วันผู้ถือหุ้นทั้งหลายซึ่งเป็นผู้ร้องหรือผู้ถือหุ้นคนอื่น ๆ รวมกันได้ จำนวนหุ้นตามที่บังคับไว้ นั้น จะเรียกประชุมเองก็ได้ (ให้ดูมาตรา ๑๑๗๒ วรรค ๒)

ข้อ ๒. วิธีเรียกประชุมใหญ่

วิธีเรียกประชุมใหญ่นิยมทำด้วยคำบอกกล่าวและคำบอกกล่าวนั้นอาจทำได้โดยลงพิมพ์โฆษณาอย่างน้อย ๒ ครั้งในหนังสือพิมพ์แห่งท้องที่ฉบับหนึ่งก่อนวันนัดประชุมไม่น้อยกว่า ๗ วัน หรือส่งทางไปรษณีย์ไปยังผู้ถือหุ้นทุกคนบรรดามีชื่อในทะเบียนของบริษัทก่อนวันนัดประชุมไม่น้อยกว่า ๗ วัน ในคำบอกกล่าวนั้น ให้ระบุสถานที่ วัน เวลา และสภาพแห่งกิจการที่จะได้ประชุมปรึกษากันนั้นด้วย (ให้ดูมาตรา ๑๑๗๕)

ข้อ ๓. องค์ประชุม

(ก) การเรียกประชุมครั้งแรก

การบอกกล่าวเรียกประชุมครั้งแรก ถ้าไม่มีผู้ถือหุ้นมาเข้าประชุมรวมกันแทนหุ้นได้ถึงจำนวน ๑ ใน ๔ แห่งทุนของบริษัทเป็นอย่างน้อยแล้ว ที่ประชุมใหญ่นั้นก็ขาดองค์ประชุม จะปรึกษากิจการอันใดไม่ได้ (ให้ดูมาตรา ๑๑๗๘) เช่นทุนของบริษัทมีจำนวน ๑ แสนบาทผู้ถือหุ้นที่มาเข้าประชุมจะต้องมีจำนวนหุ้นได้ถึง ๒ หมื่น ๕ พันบาทจึงจะเป็นการครบองค์ประชุม

(ข) การเรียกประชุมครั้งที่ ๒

การเรียกประชุมใหญ่ตามกำหนดนัดในครั้งแรกนั้น เมื่อล่วงเวลานัดไปแล้วถึงชั่วโมงหนึ่งจำนวนผู้ถือหุ้นซึ่งมาเข้าประชุมยังไม่ครบถ้วนเป็นองค์ประชุม ดังบัญญัติไว้ในมาตรา ๑๑๗๘ หากว่าการประชุมใหญ่นั้นได้เรียกนัดเพราะผู้ถือหุ้นร้องขอ การประชุมก็เป็นอันต้องเลิกไม่ต้องนัดประชุมใหม่ แต่ถ้าการประชุมใหญ่นั้นไม่ใช่ชนิดซึ่งเรียกนัดเพราะผู้ถือหุ้นร้องขอ กรรมการต้องเรียกนัดใหม่อีกคราวหนึ่งภายใน ๑๕ วัน และการประชุมครั้งหลังนี้กฎหมายไม่บังคับว่าจำต้องครบองค์ประชุม (ให้ดูมาตรา ๑๑๗๙) แต่ข้อบังคับของบริษัทอาจกำหนดองค์ประชุมให้มีจำนวนผู้ถือหุ้นลดน้อยลงมาก็ได้

ข้อ ๔. สิทธิของผู้ถือหุ้นในการลงมติ

ผู้ถือหุ้นจะมีสิทธิลงมติในที่ประชุมใหญ่ได้ เมื่อมีลักษณะเข้าอยู่ในข้อบังคับดังนี้

ก) มีจำนวนหุ้นตามที่ข้อบังคับของบริษัท จะได้กำหนดไว้เช่น ข้อบังคับของบริษัทอาจกำหนดว่าผู้ถือหุ้นจะต้องมีหุ้น ๑๐ หุ้นจึงจะออกเสียงลงคะแนนได้ ผู้ถือหุ้นทั้งหลายซึ่งไม่มีหุ้นถึงจำนวนนั้นมีสิทธิที่จะเข้าร่วมกันให้ได้จำนวนหุ้นดังกล่าวแล้ว และตั้งคนหนึ่งในพวกของตน ให้เป็นผู้รับมอบฉันทะออกเสียงแทนในการประชุมใหญ่ (ให้ดูมาตรา ๑๑๘๓)

แต่ถ้าข้อบังคับของบริษัทไม่ได้กำหนดไว้ผู้ถือหุ้นทุก ๆ คนก็ย่อมมีสิทธิออกเสียงลงคะแนน ๑ เสียงต่อหุ้นหนึ่งที่ตนถือ (ให้เทียบดูมาตรา ๑๑๘๒)

(ข) ผู้ถือหุ้นต้องชำระค่าหุ้นซึ่งบริษัทได้เรียกเอาแก่ตนให้เสร็จสิ้น (ให้ดูมาตรา ๑๑๘๔)

(ค) ผู้ถือหุ้นต้องไม่ได้มีส่วนได้เสียเป็นพิเศษ ในข้อซึ่งที่ประชุมจะลงมติ (ให้ดูมาตรา ๑๑๘๕) เช่นข้อซึ่งจะลงมตินั้นเกี่ยวกับเรื่องเงินรางวัลที่จะให้ผู้ถือหุ้นคนหนึ่งในการที่ได้ทำประโยชน์ให้แก่บริษัท

ดังนั้นผู้ถือหุ้นซึ่งจะได้รับเงินรางวัลก็ไม่มีสิทธิที่จะออกเสียงลงคะแนนในข้อนั้น

(จ) ผู้ถือหุ้นต้องมีหุ้นชนิดระบุชื่อผู้ถือ แต่ผู้ทรงใบหุ้นชนิดออกให้แก่ผู้ถือโดยไม่ระบุชื่อนั้นก็อาจลงมติได้ ถ้านำใบหุ้นของตนมาวางไว้แก่บริษัทก่อนเวลาประชุม (ให้ดูมาตรา ๑๑๘ ๖)

ข้อ ๕. การมอบฉันทะในการออกเสียงลงมติ

ผู้ถือหุ้นซึ่งไม่สามารถมาประชุมมีสิทธิที่จะมอบฉันทะให้ผู้อื่นมาออกเสียงแทนตนได้ การมอบฉันทะนั้นต้องอยู่ในข้อบังคับดังนี้

(ก) คุณสมบัติของผู้รับมอบฉันทะ

ในเรื่องนี้ต้องเทียบตามลักษณะตัวแทน อนึ่งตาม ป.พ. ฉบับที่ได้ตรวจชำระใหม่นี้ ไม่ได้บัญญัติไว้เหมือนดังฉบับเดิมว่าผู้รับมอบฉันทะจะต้องเป็นผู้ถือหุ้นอยู่ด้วย (ให้ดูมาตรา ๑๑๘ ๗)

(ข) แบบแห่งการมอบฉันทะ

การมอบฉันทะต้องทำเป็นหนังสือ (ให้ดูมาตรา ๑๑๘ ๗) ตอนท้าย และหนังสือตั้งผู้รับมอบฉันทะนั้น ต้องลงวันและลายมือชื่อผู้ถือหุ้น และมีรายการดังต่อไปนี้) คือ

๑. จำนวนหุ้นซึ่งผู้มอบนั้นถืออยู่

๒. ชื่อผู้รับฉันทะ

๓. ตั้งผู้รับฉันทะนั้นเพื่อการประชุมครั้งคราวใด หรือตั้งไว้ชั่วระยะเวลาเพียงใด (ให้ดูมาตรา ๑๑๘ ๘)

(ค) วิธีแสดงตนเป็นผู้รับฉันทะต่อที่ประชุม

ผู้รับฉันทะประสงค์จะออกเสียงในการประชุมครั้งใด ต้องนำหนังสือตั้งผู้รับฉันทะนั้นไปทางต่อผู้เป็นประธาน แต่เมื่อเริ่มหรือก่อนเริ่มประชุมครั้งนั้น (ให้ดูมาตรา ๑๑๘ ๕)

ข้อ ๖. ประธานที่ประชุม

ผู้เป็นประธานในสภากรรณการย่อมจำเป็นประธานในที่ประชุมใหญ่ด้วย ทั้งนี้หมายความว่าประธานในสภากรรณการซึ่งได้ตั้งแต่งตั้งขึ้นไว้ก่อนแล้ว

ถ้าประธานในสภากรรณการไม่ได้ตั้งแต่งตั้งขึ้นไว้ก่อนหรือไม่มีตัวด้วยเหตุใดก็ตาม หรือถึงแม้ว่ามีตัวแต่ไม่มาเข้าประชุมจนล่วงเวลานัดไปแล้ว ๑๕ นาทีก็ดี ผู้ถือหุ้นทั้งหลายซึ่งมาประชุมอยู่ในที่นั้นจะต้องเลือกผู้ถือหุ้นคนหนึ่งจำนวนซึ่งมาประชุมคนหนึ่งเป็นประธาน (ให้ดูมาตรา ๑๑๘ ๑)

ข้อ ๗. ชนิดของมติแห่งที่ประชุมใหญ่

มติแห่งที่ประชุมใหญ่มี ๒ ชนิด คือ

มติสามัญ และมติพิเศษ

(ก) มติสามัญ

คือการตกลงในที่ประชุมใหญ่สำหรับกิจการตามธรรมดา ซึ่งกฎหมายไม่ได้บังคับ ตกลงกันเป็นมติ

พิเศษ

การลงมตินี้ ย่อมเป็นไปตามเสียงข้างมาก ถ้าคะแนนเสียงเท่ากัน ผู้เป็นประธานในที่ประชุมใหญ่มีคะแนนเสียงหนึ่งเป็นเสียงชี้ขาด (ให้ดูมาตรา ๑๑๕๓)

(ข) มติพิเศษ

คือการตกลงสำหรับกิจการบางชนิดที่กฎหมายบังคับให้ตกลงกันเป็นมติพิเศษ เช่นการออกหุ้นกู้ การเพิ่มทุน ลดทุน ฯลฯ

การลงมติพิเศษนั้นต้องกระทำโดยลงมติเป็นลำดับกัน ๒ ครั้งประชุม และโดยวิธีการดังนี้

(๑) ต้องเรียกประชุมครั้งแรกจัดข้อความที่จะลงมติในคำบอกกล่าวนัดประชุมเพื่อให้ผู้ถือหุ้นทราบ ผู้ถือหุ้นต้องมาประชุมในครั้งแรก และการลงมติครั้งนี้ต้องถือตามคะแนนเสียงข้างมากไม่ต่ำกว่า ๓ ใน ๔ ของจำนวนเสียงทั้งหมด เช่นจำนวนเสียงทั้งหมด ๖๐ การลงมติครั้งนี้จะต้องได้คะแนนไม่ต่ำกว่า ๔๕ มิฉะนั้นกิจการซึ่งได้เสนอให้ที่ประชุมใหญ่วินิจฉัยนั้นก็เป็นอย่างอื่นว่าจะทำได้ และไม่จำเป็นต้องเรียกประชุมครั้งที่ ๒

(๒) ถ้าในคราวประชุมครั้งแรกได้คะแนนเสียงข้างมากไม่ต่ำกว่า ๓ ใน ๔ ส่วนของจำนวนเสียงทั้งหมด กรรมการก็ต้องนัดเรียกประชุมใหญ่ครั้งที่ ๒ และต้องได้ประชุมกันในเวลาไม่น้อยกว่า ๑๔ วัน และไม่มากกว่า ๖ สัปดาห์ภายหลังจากการประชุมครั้งแรก ข้อความอันที่ประชุมครั้งแรกได้ลงมตินั้น ต้องจัดลงไว้เป็นสำนวนในคำบอกกล่าวนัดประชุมครั้งหลังด้วย

ที่ประชุมครั้งหลังจะต้องได้ลงมติยืนตามมติของที่ประชุมครั้งแรกโดยคะแนนเสียงข้างมากนับได้ไม่น้อยกว่า ๒ ใน ๓ ส่วนของจำนวนเสียงทั้งหมด กิจการอันขอเสนอให้ที่ประชุมใหญ่วินิจฉัยเป็นมติพิเศษนั้น จึงจะเป็นการสมบูรณ์ เช่นจำนวนเสียงทั้งหมด ในครั้งหลังนี้ ๖๐ ต้องมีคะแนนเสียงข้างมากนับได้ไม่น้อยกว่า ๔๐ (ให้ดูมาตรา ๑๑๕๔)

ข้อ ๘ วิธีลงมติ

การลงมตินั้นอาจกระทำได้ ๒ วิธีดังต่อไปนี้ คือวิธีชুমืออย่างหนึ่งและวิธีลงคะแนนลับอีกอย่างหนึ่ง

(ก) วิธีชুমือ

วิธีชুমือเป็นวิธีการตามปกติ

ในการประชุมใหญ่ใด ๆ เมื่อได้มีการลงมติโดยวิธีชুমือแล้วและเมื่อประธานแห่งที่ประชุมได้จัดคะแนนลงไว้ในสมุดรายงานประชุมของบริษัท ถึงจำนวนคะแนนแห่งการลงมตินั้นแล้ว ข้อความที่ได้จัดลงไว้ นั้น กฎหมายให้ถือเป็นหลักฐานเพียงพอที่จะฟังได้ตามนั้น (ให้ดูมาตรา ๑๑๕๑ วรรค ๑)

(ข) วิธีลงคะแนนลับ

การลงคะแนนลับนั้นอาจมีได้ เมื่อผู้ถือหุ้น ๒ คนเป็นอย่างน้อยได้ร้องขอแต่ก่อนหรือในเวลาที่

แสดงผลแห่งการชুমือนั้น จะร้องขอในภายหลังเมื่อการลงมติโดยวิธีชুমือได้เสร็จสิ้นกันไปแล้วไม่ได้ การลงคะแนนลับนั้นความประสงค์อันสำคัญก็เพื่อที่จะมิให้ทราบนามของผู้ที่ได้ลงคะแนน การลงคะแนนเช่นนั้นจะทำได้ด้วยวิธีใดก็สุดแล้วแต่ผู้เป็นประธานจะสั่ง เพื่อให้ถูกกับความประสงค์แห่ง การลงคะแนนลับ

เมื่อมีผู้ร้องขอให้ลงคะแนนลับ ผลแห่งคะแนนลับนั้นก็ย่อมเป็นมติของที่ประชุม (ให้ดู มาตรา ๑๑๕ ๑ วรรค ๒)

ข้อ ๙. อายุความในการขอให้เพิกถอนมติ

ถ้ามติซึ่งที่ประชุมใหญ่ได้ลงไว้ นั้น เป็นการฝ่าฝืนต่อบทบัญญัติในเรื่องลงมติ หรือฝ่าฝืนข้อบังคับ ของบริษัทหรือการประชุมใหญ่นั้นเองได้นั้นเรียกหรือได้ประชุมกันฝ่าฝืนต่อบทบัญญัติแห่งกฎหมายหรือฝ่าฝืน ข้อบังคับของบริษัท กรรมการหรือผู้ถือหุ้นคนหนึ่งคนใดมีสิทธิที่จะร้องขอให้เพิกถอนมติของที่ประชุม ใหญ่อันผิดระเบียบนั้นเสียได้ แต่ต้องร้องขอภายในกำหนดเดือนหนึ่ง นับแต่วันลงมติ (ให้ดูมาตรา ๑๑๕ ๕)

บทที่ ๒

ผู้ตรวจ

ข้อ ๑ ใครมีสิทธิเป็นผู้ตรวจ

บุคคลอันทรงความสามารถจะถูกตั้งเป็นผู้ตรวจ แต่อย่างไรก็ตาม เราพอเทียบมาตรา ๑๒๐๘ และวินิจฉัยได้ว่า บุคคลซึ่งมีส่วนได้เสียในการงานของบริษัท หรือกรรมการและตัวแทนอื่น ๆ ของบริษัทไม่มีสิทธิเป็นผู้ตรวจ

ข้อ ๒ ใครเป็นผู้ตั้ง

ผู้ซึ่งมีอำนาจตั้งผู้ตรวจคือเสนาบดีเจ้าหน้าที่ซึ่งในเวลานี้คือเสนาบดีกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม เสนาบดีเจ้าหน้าที่อาจตั้งผู้ตรวจได้โดยเหตุดังนี้

(ก) เมื่อเสนาบดีเห็นสมควรโดยลำพังตนเอง ถึงแม้จะไม่มีผู้ใดร้องขอ (ให้ดูมาตรา ๑๒๑๕)

(ข) เมื่อผู้ถือหุ้นในบริษัทมีจำนวนรวมกันไม่น้อยกว่า ๑ ใน ๕ ของจำนวนหุ้นทั้งหมดได้ยื่นเรื่อง รวาร์้องขอ (ให้ดูมาตรา ๑๒๑๕ ตอนต้น)

ในกรณีที่ผู้ถือหุ้นได้ร้องขอให้ตั้งผู้ตรวจนั้นผู้ถือหุ้นซึ่งเป็นผู้ยื่นเรื่องราวขอให้ตรวจจะต้องออกค่า ใช้จ่ายในการตรวจเว้นแต่ถ้าบริษัทได้ตกลงในคราวประชุมใหญ่ครั้งแรก เมื่อตรวจสำเร็จแล้วว่ายินยอม ออกค่าใช้จ่ายเองจากสินทรัพย์ของบริษัทนั้น (ให้ดูมาตรา ๑๐๑๘)

เพราะเหตุที่ผู้ยื่นเรื่องราวมีหน้าที่จะต้องออกค่าใช้จ่ายในการตรวจ เสนาบดีเจ้าหน้าที่จึงมีอำนาจ ที่จะบังคับให้ผู้ยื่นเรื่องราววางประกันเพื่อรับออกค่าใช้จ่ายในการตรวจนั้นก่อนที่จะตั้งผู้ตรวจ (ให้ดู มาตรา ๑๒๑๕ วรรค ๒)

ข้อ ๓ สิทธิและหน้าที่ของผู้ตรวจ

ผู้ตรวจมีสิทธิตรวจกิจการทั้งหมดของบริษัท หรือแต่บางส่วนตามที่เสนอติบัญชา โดยเหตุนี้ผู้ตรวจจึงมีสิทธิ

ก) ที่จะเรียกให้กรรมการลูกจ้างและตัวแทนของบริษัท ส่งสรรพสมุดและเอกสารทั้งปวงซึ่งตนเก็บรักษาหรืออยู่ในอำนาจแห่งตนนั้นให้แก่ผู้ตรวจ (ให้ดูมาตรา ๑๒๑๖ วรรค ๑)

ข) ผู้ตรวจมีอำนาจให้บุคคลดังกล่าวแล้ว สอบถามและสอบถามคำให้การ ในเรื่องอันเนื่องด้วยการงานของบริษัทนั้น (ให้ดูมาตรา ๑๒๑๖ วรรค ๒)

เมื่อผู้ตรวจได้ตรวจแล้วต้องทำรายงานให้เสนาคณะและส่งไปยังสำนักงานบริษัท ซึ่งได้จดทะเบียนไว้ กับทั้งส่งแก่ผู้ถือหุ้นซึ่งยื่นเรื่องราวขอให้ตรวจนั้นด้วย รายงานนั้นจะเขียนหรือตีพิมพ์สุดแต่เสนาคณะเจ้าหน้าที่จะบัญชา (ให้ดูมาตรา ๑๒๑๗)

บทที่ ๓

ผู้สอบบัญชี

ข้อ ๑ ใครมีสิทธิเป็นผู้สอบบัญชี

ผู้สอบบัญชีอาจตั้งจากบุคคลภายนอกซึ่งไม่ใช่เป็นผู้ถือหุ้นก็ได้

บุคคลผู้มีส่วนได้เสียในการงานที่บริษัททำโดยสถานอื่นอย่างหนึ่งอย่างใด นอกจากเป็นแต่ผู้ถือหุ้นในบริษัทเท่านั้นแล้ว จะเลือกเอามาเป็นตำแหน่งผู้สอบบัญชีไม่ได้ กรรมการหรือตัวแทนหรือลูกจ้างของบริษัทในระหว่างเวลาที่ยังอยู่ในตำแหน่งนั้น ก็ย่อมได้ชื่อว่ามีส่วนได้เสียอยู่ด้วย เหตุฉะนั้นจะเลือกเอามาเป็นผู้สอบบัญชีของบริษัทไม่ได้ (ให้ดูมาตรา ๑๒๐๘)

ข้อ ๒ ใครเป็นผู้ตั้ง

ผู้สอบบัญชีนั้น ที่ประชุมสามัญของบริษัทเป็นผู้ตั้ง (ให้ดูมาตรา ๑๒๐๕ วรรค ๑)

ถ้าตำแหน่งว่างในจำนวนผู้สอบบัญชี ที่ประชุมวิสามัญเป็นผู้เลือกตั้งให้ครบจำนวน (ให้ดูมาตรา ๑๒๑๑)

ถ้ามิได้เลือกตั้งผู้สอบบัญชีโดยวิธีดังกล่าวแล้ว ผู้ถือหุ้นไม่น้อยกว่า ๕ คนมีสิทธิที่จะร้องขอให้ศาลตั้งผู้สอบบัญชี (ให้ดูมาตรา ๑๒๑๒)

ข้อ ๓ การออกจากตำแหน่งผู้สอบบัญชี

ผู้สอบบัญชีต้องออกจากตำแหน่งเมื่อครบรอบหนึ่งปี เพราะเหตุว่ามาตรา ๑๒๐๙ ได้บัญญัติไว้ว่าที่ประชุมสามัญต้องเลือกตั้งผู้สอบบัญชีทุกปี แต่ผู้สอบบัญชีคนซึ่งออกไปนั้น จะเลือกกลับเข้ารับตำแหน่งอีกก็ได้

นอกจากนี้ผู้สอบบัญชีอาจออกจากตำแหน่งได้เมื่อตนเป็นบุคคลไร้ความสามารถ ล้มละลาย หรือตาย หรือได้ถูกถอนโดยผู้แต่งตั้งหรือเมื่อผู้สอบบัญชีขอลาออก (ให้เทียบมาตรา ๘๒๖)

ข้อ ๔ สินจ้างของผู้สอบบัญชี

ผู้สอบบัญชีมีสิทธิที่จะได้รับสินจ้าง โดยที่ประชุมใหญ่เป็นผู้กำหนด ถ้าหากการแต่งตั้งนั้น ผู้ถือหุ้นได้ร้องขอให้ศาลตั้งศาลเป็นผู้กำหนดสินจ้าง (ให้ดูมาตรา ๑๒๑๐ และ ๑๒๑๒)

ข้อ ๕ หน้าที่ของผู้สอบบัญชี

ก) ตรวจสอบสมุดบัญชีของบริษัทในเวลาอันสมควร และในการนี้ ผู้สอบบัญชีมีสิทธิที่จะได้ถามสอบสวนกรรมการหรือผู้อื่นซึ่งเป็นตัวแทน หรือลูกจ้างของบริษัท (ให้ดูมาตรา ๑๒๑๓)

ข) ทำรายงานว่าด้วยงบดุลย์ และบัญชีของบริษัทยื่นต่อที่ประชุมสามัญ ในรายงานนั้น ผู้สอบบัญชีต้องแถลงว่า งบดุลย์ได้ทำโดยถูกต้องตรงกับรายงานของบริษัทที่เป็นอยู่ตามจริงหรือไม่ (ให้ดูมาตรา ๑๒๑๔)

ข้อ ๖ ความรับผิดชอบของผู้สอบบัญชี

ถ้าผู้สอบบัญชีทำให้ผู้ถือหุ้นเสียหาย เช่นที่ประชุมแห่งผู้ถือหุ้นได้ลงชื่อให้อนุมัติกิจการของบริษัทไปตามรายงานเท็จของผู้สอบบัญชี ผู้สอบบัญชีก็จำต้องรับผิดชอบ ถึงแม้จะเป็นเพราะความประมาทเลินเล่อก็ดี ให้เทียบ ป.พ.พ. ลักษณะละเมิด

แต่ผู้สอบบัญชีไม่จำต้องรับผิดชอบในกิจการของกรรมการที่ได้กระทำลงไปโดยไม่เกี่ยวข้องแก่หน้าที่ของผู้สอบบัญชีโดยตรง

ข้อ ๗ ลักษณะอันแท้จริงของผู้สอบบัญชี

ผู้สอบบัญชีไม่ใช่เป็นตัวแทนของบริษัท เป็นแต่เพียงตัวแทนของที่ประชุมแห่งผู้ถือหุ้นในการดูแลครอบงำบริษัท เฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับบัญชี แต่ผู้สอบบัญชีไม่มีเสียงเด็ดขาด กล่าวคือรายงานของผู้สอบบัญชีต้องนำเสนอที่ประชุมใหญ่แห่งผู้ถือหุ้น และกิจการของบริษัทจะได้รับอนุมัติหรือไม่ ก็สุดแล้วแต่ที่ประชุมใหญ่ของผู้ถือหุ้น

หมวดที่ ๖

สมุดและบัญชีของบริษัท

กรรมการต้องจัดให้ถือสมุดและบัญชี ดังต่อไปนี้ให้ถูกต้อง คือ

ก) บัญชีตามมาตรา ๑๒๐๖ ซึ่งจะต้องแสดงถึง

(๑) จำนวนเงินที่บริษัทได้รับและได้จ่าย และรายการอันเป็นเหตุให้รับหรือจ่ายเงิน ทุกราย

(๒) สินทรัพย์และหนี้สินของบริษัท

ข) สมุดสำหรับจดบันทึกรายการการประชุมตามมาตรา ๑๒๐๗ กล่าวคือ กรรมการต้องจดบันทึก รายงานการประชุม และข้อคิดเห็นหมดของที่ประชุมแห่งผู้ถือหุ้น และของที่ประชุมกรรมการลงในสมุด

ทุกครั้ง บันทึกลงชื่อนั้นเมื่อได้ลงลายมือชื่อของผู้เป็นประธานแห่งการประชุมซึ่งได้ลงมติหรือซึ่งได้ดำเนินการประชุม หรือได้ลงลายมือชื่อของผู้เป็นประธานแห่งการประชุมถัดจากครั้งนั้นตามกฎหมายสันนิษฐานว่า การลงมติและการดำเนินการของที่ประชุมอันได้จดบันทึกไว้ในสมุดนั้นเป็นหลักฐานอันถูกต้อง (ให้ดูในเรื่องการลงมติที่ได้อธิบายมาแล้ว)

หมวดที่ ๗

บัญชีบุคคล

บัญชีบุคคล คือ รายการย่อแสดงจำนวนสินทรัพย์และหนี้สินกับทั้งบัญชีกำไรและขาดทุนของบริษัท บัญชีบุคคลต้องทำอย่างน้อยครั้ง ๑ ทุกรอบ ๑๒ เดือน คือเมื่อเวลาสุครบ ๑๒ เดือนอันจัดว่าเป็นชวปีในทางบัญชีเงินของบริษัท (ให้ดูมาตรา ๑๑๕๖)

ข้อ ๑. บุคคลซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวกับบัญชีบุคคล

ก) กรรมการของบริษัทเป็นผู้จัดทำ

ข) ผู้สอบบัญชีเป็นผู้ตรวจสอบ (ให้ดูมาตรา ๑๑๕๗)

ค) ที่ประชุมใหญ่แห่งผู้ถือหุ้นเป็นผู้ให้อนุมัติ กล่าวคือบัญชีบุคคลนั้น เมื่อผู้สอบบัญชีได้ตรวจสอบแล้ว ต้องนำเสนอต่อที่ประชุมใหญ่ภายใน ๔ เดือน นับแต่วันที่ตั้งในงบดุลนั้น

ก่อนที่จะเสนอที่ประชุมใหญ่ กรรมการต้องส่งสำเนาบัญชีบุคคลนั้นไปยังผู้ถือหุ้นขณะนัดประชุมชื่อผู้ถือ ก่อนวันนัดประชุมอย่างน้อย ๓ วัน และเปิดเผยไว้ ณ สำนักงานตามกำหนดที่กล่าวมาแล้วเพื่อให้ผู้ทรงใบหุ้นขณะนัดออกให้แก่ผู้ถือหุ้นนั้นตรวจสอบได้ (ให้ดูมาตรา ๑๑๕๗)

อนึ่งกรรมการจะต้องเสนอรายงานแสดงด้วยว่าภายในรอบปีนั้น การงานของบริษัทได้จัดทำไปประการใดให้ดูมาตรา ๑๑๕๘ รายงานนี้เท่ากับเป็นข้อแถลงประกอบบัญชีบุคคล และไม่ต้องส่งให้สอบบัญชีตรวจสอบ

ปัญหาอาจมีว่า ถ้าผู้สอบบัญชีไม่ลงเนื้อเห็นด้วยกับกรรมการในบัญชีบุคคลนั้น กรรมการจะเอาบัญชีบุคคลเสนอต่อที่ประชุมใหญ่ได้หรือไม่? เรื่องนี้น่าคิดว่ากรรมการจะมีสิทธิเอาบัญชีบุคคลขึ้นที่กล่าวนั้นเสนอต่อที่ประชุม เพราะเหตุว่า

๑) ผู้สอบบัญชีไม่มีเสียงเด็ดขาดในการจัดการ หรือการดูแลครอบงำบริษัท

๒) กฎหมายบังคับว่าบัญชีบุคคลนั้นต้องเสนอที่ประชุมใหญ่ภายใน ๔ เดือน นับแต่วันที่ตั้งในงบดุล (ให้ดูมาตรา ๑๑๕๗ วรรค ๑ ตอนปลาย) ซึ่งอาจส่อให้เห็นว่าเป็นหน้าที่ของกรรมการซึ่งจะต้องทำตามกฎหมาย

๓) ผู้สอบบัญชีมีสิทธิที่จะแถลงในรายงานของตนอยู่แล้วว่าบัญชีบุคคลนั้นถูกต้องตามจริงหรือไม่ (ให้ดูมาตรา ๑๒๑๔) กฎหมายไม่ได้บังคับว่า ผู้สอบบัญชีต้องแถลงรายงานว่างบดุลนั้นเป็น

จริง จึงจะนำเสนอที่ประชุมใหญ่ได้

เพราะฉะนั้นที่ประชุมใหญ่จะลงความเห็น ว่า บัญชีงบดุลซึ่งกรรมการได้ทำนั้นเป็นการถูกต้อง หรือจะถือตามความเห็นของผู้สอบบัญชี ก็เป็นเรื่องที่อยู่ในอำนาจของที่ประชุมใหญ่แก่ผู้ถือหุ้นซึ่งมีเสียงเด็ดขาดในการดูแลครอบงำของบริษัท

ข้อ ๒ ผลของการเสนอต่อที่ประชุมใหญ่

ก) ถ้าที่ประชุมใหญ่ให้อนุมัติงบดุลนั้นก็เป็นการถูกต้องในระหว่างผู้ถือหุ้นด้วยตนเอง และกรรมการต้องส่งสำเนาบัญชีงบดุลนั้นไปยังนายทะเบียนไม่ช้ากว่าเดือนหนึ่ง นับแต่วันงบดุลได้รับอนุมัติในที่ประชุมใหญ่ (ให้ดูมาตรา ๑๑๕ วรรค ๒)

ข) ถ้าที่ประชุมใหญ่ไม่อนุมัติ กรรมการต้องทำบัญชีงบดุลเสียใหม่ให้ถูกต้อง

หมวดที่ ๘

เงินปันผลและเงินสำรอง

ส่วนที่ ๑

เงินปันผล

เงินปันผล คือส่วนกำไรซึ่งบริษัทจ่ายให้แก่ผู้ถือหุ้น

บทที่ ๑

หลักของการจ่ายเงินปันผล

ข้อ ๑ ต้องจ่ายจากผลกำไรอันแท้จริงที่บริษัททำมาค้าได้ (ให้ดูมาตรา ๑๒๐๑ วรรค ๓)

ก) กำไรของบริษัทจะทราบได้เมื่อไร?

ตามปกติ บัญชีกำไรขาดทุนของบริษัทต้องทำอย่างน้อย ครั้ง ๑ ทุกรอบ ๑๒ เดือน ซึ่งต้องปรากฏในบัญชีงบดุล (ให้ดูมาตรา ๑๑๕ ๖)

แต่ข้อบังคับของบริษัทจะกำหนดไว้เป็นอย่างอื่นก็ได้

เพราะฉะนั้นการคิดกำไรซึ่งจะจ่ายเป็นเงินปันผล ให้แก่ผู้ถือหุ้นนั้นต้องถือตามบัญชีกำไรขาดทุน ซึ่งต้องกระทำดังกล่าวมาแล้วและไม่ต้องรอคอยจนบริษัทเลิกจากกัน

อนึ่งกรรมการอาจจ่ายเงินปันผลระหว่างกาลให้แก่ผู้ถือหุ้นได้เป็นครั้งเป็นคราว ในเมื่อปรากฏแก่กรรมการว่า บริษัทมีกำไร สมควรพอที่จะทำเช่นนั้น (ให้ดูมาตรา ๑๒๐๑ วรรค ๒) ในเรื่องนี้จะต้องพิจารณา มาตรา ๑๒๐๓ ประกอบไปด้วย

ข) กำไรที่จะแบ่งให้แก่ผู้ถือหุ้นจะต้องเป็นทรัพย์สินซึ่งบริษัทได้มีกรรมสิทธิ์อยู่แล้วหรือไม่?

อุทาหรณ์ บริษัทแดงได้ตั้งขึ้นเพื่อทำการลงเช่าหรือเปี่ยหายมีทุนหมื่นบาทบริษัทเป็นเจ้าหนี้คนภายนอกแสนบาท เป็นลูกหนี้คนภายนอก ๒ หมื่นบาท แต่เงินที่บริษัทเก็บมาได้จากลูกหนี้ของตนเพียง ๒ พันบาท ดังนั้นน่าจะคิดว่าบริษัทจะจ่ายเงินปันผลไม่ได้

ตามมาตรา ๑๒๐๑ วรรค ๓ มีข้อความที่ทำให้คิดว่า กฎหมายไทยประสงค์ให้แบ่งจากเงินหรือทรัพย์สินซึ่งบริษัทได้เก็บมาได้ นั้นมีฉะนั้นอาจเกิดการทุจริตได้ เช่นบริษัทที่ยังเรียกเงินค่าหุ้นไม่ครบ เมื่อเห็นทางที่บริษัทจะล้มละลายจึงฉวยโอกาสแบ่งทรัพย์สินที่บริษัทมีอยู่ให้แก่ผู้ถือหุ้น โดยถือเอาหนี้สินของบริษัทมาคำนวณเป็นกำไร

ข้อ ๒. ถ้าบริษัทขาดทุนในปีก่อน ๆ หรือในรอบการทำงานบุคคลในปีก่อน ๆ ถึงแม้ในรอบหลังต่อมาจะได้กำไรก็ตาม บริษัทก็จำต้องแก้ไขให้หายขาดทุนเสียก่อน เหลือเท่าใดจึงจะแบ่งเป็นกำไรได้ (ให้ดูมาตรา ๑๒๐๑ วรรค ๓)

อุทาหรณ์ บริษัทแดงมีทุนหมื่นบาท ทำการมา ๕ ปี ขาดทุนปีละ ๑,๐๐๐ บาทรวม ๕,๐๐๐ บาท ครั้นปีที่ ๖ บริษัทได้กำไร ๒ พันบาทดังนั้นจะแบ่งเงินปันผลไม่ได้ เพราะบริษัทยังคงขาดทุนอยู่อีก ๓ พันบาท แต่ถ้าปีที่ ๖ นี้ บริษัทได้กำไร ๖ พันบาท บริษัทต้องหักเงิน ๕ พันบาทไว้ใช้ทุนที่ขาดเหลือ อีกพันบาทจึงจะแบ่งเป็นกำไรได้

ข้อ ๓. เมื่อถึงคราวที่กำไรของบริษัทจะแจกเป็นเงินปันผลได้เงินกำไรนั้นบริษัทต้องจัดสรรไว้เป็นทุนสำรองอย่างน้อย ๑ ใน ๒๐ ส่วนของจำนวนผลกำไร จนกว่าทุนสำรองนั้นจะมีจำนวนถึง ๑ ใน ๑๐ แห่งจำนวนทุนของบริษัท เช่นทุนของบริษัทแสนบาทบริษัทได้กำไร ๒ พันบาท บริษัทต้องชักกำไรไปร้อยละสิบเป็นเงินสำรอง และต้องชักกำไรในคราวที่จะแจกเงินปันผลต่อไปอีกจนทุนสำรองนั้นมีจำนวนไม่น้อยกว่าหมื่นบาท ทั้งนี้เป็นทุนสำรองตามกฎหมาย แต่ข้อบังคับของบริษัทอาจจะกำหนดทุนสำรองยิ่งไปกว่านั้นอีกก็ได้ (ให้ดูมาตรา ๑๒๐๒ วรรค ๑ และคำอธิบายเรื่องทุนสำรองในส่วนที่ ๒ ต่อไป)

ข้อ ๔. ต้องคิดตามส่วนที่ผู้ถือหุ้นได้ส่งเงินแล้ว เว้นแต่หุ้นที่มีบุริมสิทธิ ซึ่งอาจตกลงกันให้ประโยชน์เป็นพิเศษแก่ผู้ถือหุ้นชนิดนั้น ๆ (ให้ดูมาตรา ๑๒๐๐)

อุทาหรณ์ บริษัทแดงมีทุนหมื่นบาทแบ่งออกเป็นสิบหุ้น หุ้นละพันบาทมีผู้ถือหุ้น ๑๐ คน ผู้ถือหุ้น ๙ คน ใช้เงินค่าหุ้นคนละพันบาท แต่นายค่าผู้ถือหุ้นอีกคนหนึ่งได้ใช้แล้วแต่เพียง ๕๐๐ บาทถ้าบริษัทมีกำไร ๑,๕๐๐ บาท ดังนั้นต้องแบ่งให้ผู้ถือหุ้น ๙ คน ละ ๒ ส่วน นายค่า ๑ ส่วน เพราะส่งเงินแต่เพียงครึ่งหนึ่ง

ข้อ ๕. การประกาศอนุญาตเงินปันผล จะทำได้โดยมติของที่ประชุมใหญ่ แล้วจะต้องโฆษณาบอกกล่าวว่าจะปันผลอย่างไร (ในหนังสือพิมพ์แห่งท้องที่จะนับหนึ่ง ๒ ครั้งอย่างน้อย) ตามความในมาตรา ๑๒๐๑ กับมาตรา ๑๒๐๔

บทที่ ๒

ผลของการจ่ายเงินปันผลโดยฝ่าฝืนหลักดังกล่าวแล้ว

เงินปันผลที่ได้รับไปโดยฝ่าฝืนต่อหลักดังกล่าวในบทที่ ๑ เจ้าหนี้ของบริษัทมีสิทธิเรียกคืนมาได้ นอกจากจะได้รับไปโดยสุจริต (ให้ดูมาตรา ๑๒๐๓)

บทที่ ๓

เงินปันผลที่ค้างอยู่กับบริษัท

ถ้าผู้ถือหุ้นไม่รับไป จะถือว่าบริษัทผิดนัดและจะเรียกดอกเบี้ยไม่ได้ (ให้ดูมาตรา ๑๒๐๔) แต่ถ้าเรียกแล้วกรรมการไม่จ่ายก็คงมีสิทธิเรียกเสียหายจากผู้ปฏิเสธโดยไม่มีอำนาจ

ส่วนที่ ๒

เงินสำรอง

เงินสำรองหรือทุนสำรองนั้นมีขึ้นได้โดยเหตุ ๒ ประการ

๑. โดยกฎหมายบังคับ

๒. โดยข้อบังคับของบริษัท

ข้อ ๑ โดยกฎหมายบังคับ

กฎหมายบังคับให้บริษัทจำกัดจัดสรรเงินเหล่านี้ไว้เป็นทุนสำรองคือ

ก) ทุกคราวที่แจกเงินปันผล บริษัทต้องจัดสรรชกเอาเงินกำไรของบริษัท อย่างน้อย ๑ ใน ๒๐ ส่วนมาไว้เป็นทุนสำรองและต้องชกกำไรในคราวแจกเงินปันผลในคราวต่อไป จนกว่าทุนสำรองนั้นจะมีจำนวนถึง ๑ ใน ๑๐ แห่งจำนวนทุนของบริษัท หรือมากกว่านั้น (ให้ดูอุทาหรณ์ใน ส่วนที่ ๑ บทที่ ๑ ข้อ ๓)

ข) ถ้าบริษัทได้ออกหุ้นโดยคิดเอาราคาเกินกว่าที่ปรากฏในใบหุ้นเท่าใด ตามอำนาจที่ให้ไว้ในมาตรา ๑๑๐๔ วรรค ๒ จำนวนที่คิดเกินนี้ต้องทบเข้าในทุนสำรอง จนกว่าทุนสำรองจะมีจำนวนถึง ๑ ใน ๑๐ ของจำนวนทุนของบริษัท

ข้อ ๒ โดยข้อบังคับของบริษัท

ข้อบังคับอาจจะกำหนดเรื่องทุนสำรองให้มากกว่าที่กฎหมายได้บังคับก็ได้

ปัญหาที่จะต้องพิจารณามีว่าทุนสำรองของบริษัทจำกัด จะมีลักษณะเป็นชนิดใด ?

ในเรื่องนี้ถ้าทุนสำรองนั้นได้มีขึ้นโดยกฎหมายบังคับ ทุนสำรองนั้นก็ย่อมเป็นประกันแก่เจ้าหนี้ของบริษัทนั้น และผู้ถือหุ้นมีอาจที่จะเอามาแบ่งกันได้ ถ้าบริษัทยังไม่ได้เลิกจากกัน

แต่ถ้าทุนสำรองนั้นได้มีขึ้นโดยข้อบังคับของบริษัท แม้มีผู้ออกความเห็นบางส่วนแห่งทุนสำรองนั้น

อาจจะเอามาใช้ในการที่บริษัทได้ขาดทุน และผู้ถือหุ้นก็อาจจะเอามาแบ่งปันกันได้ตามแต่จะ
ได้ตกลงกัน ถึงแม้ว่าบริษัทยังไม่เลิกจากกันก็ดี

ทุนสำรองนั้นอาจเป็นทรัพย์สินอย่างอื่น นอกจากตัวเงินก็ได้แต่ข้อสำคัญคงเห็นว่าทรัพย์สินที่ได้กัน
ไว้นั้น ต้องเข้าอยู่ในลักษณะมาตรา ๑๒๐๒

หมวดที่ ๕

การเพิ่มทุนและลดทุน

บทที่ ๑

การเพิ่มทุน

ถ้าบริษัทประสงค์จะหาเงินประกอบกิจการเพิ่มขึ้นจากทุนที่มีอยู่ก็อาจทำได้โดย ๒ วิธี คือ
ออกหุ้นกู้ดั่งที่ได้อธิบายมาแล้วอย่างหนึ่งหรือออกหุ้นใหม่ซึ่งเป็นการเพิ่มทุนโดยตรงอีกอย่างหนึ่ง

ต่อไปนี้จะได้กล่าวถึงการออกหุ้นใหม่เท่านั้น

ข้อ ๑ ข้อบังคับของการออกหุ้นใหม่

(ก) ต้องมีมติพิเศษของที่ประชุมใหญ่แห่งผู้ถือหุ้น (ให้ดูมาตรา ๑๒๒๐)

(ข) ตามธรรมดาต้องออกหุ้นที่ใช้ด้วยเงินถ้าจะออกหุ้นที่ใช้ด้วยทรัพย์สินอย่างอื่น หรือแรงงาน
แทนตัวเงินแล้ว จำต้องมีมติพิเศษของที่ประชุมใหญ่แห่งผู้ถือหุ้นเฉพาะการนั้นอีก (ให้ดูมาตรา ๑๒๒๑)

(ค) ต้องจัดทะเบียนมติพิเศษ ซึ่งอนุญาตให้เพิ่มทุนนั้นภายใน ๑๔ วัน นับแต่วันที่ได้ลงมติ
(ให้ดูมาตรา ๑๒๒๔)

ข้อ ๒ วิธีเข้าซื้อหุ้นใหม่

(ก) ตามธรรมดาหุ้นที่จะออกใหม่ ต้องเสนอไปยังผู้ถือหุ้นเดิม ตามส่วนจำนวนหุ้นที่เขาถืออยู่
เพื่อให้เข้าซื้อหุ้นใหม่ก่อนคนภายนอกเว้นแต่ที่ประชุมใหญ่จะได้วินิจฉัยเป็นอย่างอื่น คำเสนอเช่นนี้
ต้องกระทำตามมาตรา ๑๒๒๓

(ข) เมื่อเสนอต่อผู้ถือหุ้นเดิมแล้ว หุ้นใหม่จำหน่ายไม่หมดก็ต้องจัดการเสนอต่อคนภายนอก
(ให้ดูมาตรา ๑๒๒๒ วรรค ๓)

การเสนอต่อคนภายนอกต้องกระทำพิถีพิถันตามมาตรา ๑๒๒๓ คือบรรดาหนังสือชี้ชวน หนังสือ
บอกกล่าวป่าวร้อง หรือหนังสืออย่างอื่นซึ่งชวนให้บุคคลภายนอกเข้าซื้อหุ้นใหม่นั้น กรรมการต้อง
ลงลายมือชื่อและลงวันแล้วนำไปจดทะเบียนก่อนแล้วจึงโฆษณา

หนังสือเช่นกล่าวนั้น ต้องมีรายการเหล่านี้ คือ

(๑) ชื่อ อาชีวะ และสำนัก ทั้งของกรรมการและของผู้สอบบัญชีทั้งหลาย

(๒) ข้อความในหนังสือบริคณห์สนธิ

(๓) ทุนของบริษัทที่ได้จดทะเบียนแล้ว จำแนกให้ปรากฏจำนวนหุ้นสามัญและหุ้นบุริมสิทธิ และหุ้นที่ใช้ค่าแล้วด้วยอย่างอื่นนอกจากที่ใช้เป็นตัวเงิน

(๔) ยอดจำนวนที่ได้ใช้ตัวเงินเข้าในทุน

(๕) ใจความของบทลงโทษที่สูงสุด แสดงสินทรัพย์และหนี้สินของบริษัท

(๖) จำนวนหุ้นซึ่งจะออกใหม่มากน้อยเท่าใด เป็นจำนวนเงินเท่าใด และวัตถุประสงค์ซึ่งออกหุ้นใหม่นั้นเพื่อการอันใด

(๗) เงินค่าหุ้นซึ่งจะต้องส่งให้เมื่อขอซื้อหุ้นนั้นเท่าใด อนึ่งเงินจำนวนซึ่งจะต้องใช้เช่นนั้นทำมิให้กำหนดน้อยกว่าร้อยละยี่สิบห้าแห่งมูลค่าของหุ้นที่ตั้งไว้

(๘) ถ้าหุ้นใหม่นั้นเป็นหุ้นบุริมสิทธิทั้งหมด หรือแต่บางส่วนต้องแสดงว่าบุริมสิทธิจะมีแก่หุ้นชนชั้นใด

(๙) ถ้ามีหุ้นใหม่ซึ่งออกให้เหมือนหนึ่งว่าได้ใช้เต็มค่าแล้วหรือได้ใช้แต่บางส่วนด้วยอย่างอื่นนอกจากใช้เป็นตัวเงิน ต้องแสดงให้ปรากฏว่ามีจำนวนหุ้น และเป็นมูลค่าเท่าใด และหุ้นเหล่านั้นได้จัดไว้เหมือนหนึ่งว่าได้ใช้เงินแล้วเพียงใด เพื่อแทนคุณแรงงานหรือตอบแทนทรัพย์สินอย่างใด

บทที่ ๒

การลดทุน

การลดทุนอาจทำได้โดย ๒ วิธีดังนี้

(๑) ลดมูลค่าแต่ละหุ้นให้ต่ำลง เช่น บริษัทแดงมีทุน ๑๐,๐๐๐ บาท แบ่งหุ้นออกเป็น ๑๐๐ หุ้น มูลค่าหุ้นละ ๑๐๐ บาท บริษัทอาจลดมูลค่าหุ้น ซึ่งแต่เดิม ๑๐๐ บาท ให้คงเหลือ ๗๕ บาทก็ได้

(๒) ลดจำนวนหุ้นให้น้อยลงเช่น ตามอุทหากรณีข้างต้นแต่แทนที่บริษัทจะลดมูลค่าหุ้น บริษัทอาจลดจำนวนหุ้นให้คงเหลือแต่เพียง ๗๕ หุ้น ส่วนมูลค่าคงเป็นหุ้นละ ๑๐๐ บาทตามเดิม

ข้อ ๑ ข้อบังคับของการลดหุ้น

(ก) ต้องมีมติพิเศษของที่ประชุมใหญ่แห่งผู้ถือหุ้น (ให้ดูมาตรา ๑๒๒๔)

(ข) จะลดทุนลงให้ถึงต่ำกว่าจำนวน ๑ ใน ๔ ของทุนทั้งหมดไม่ได้ (ให้ดูมาตรา ๑๒๒๔)

(ค) ต้องจดทะเบียนมติพิเศษนั้นภายใน ๑๔ วัน นับแต่วันที่ได้ลงมติพิเศษ

(ให้ดูมาตรา ๑๒๒๔)

(ง) ต้องโฆษณาความประสงค์นั้นในหนังสือพิมพ์แห่งท้องที่ ๗ ครั้งเป็นอย่างน้อย และต้องมีหนังสือบอกกล่าวไปยังบรรดาผู้ซึ่งบริษัทรู้ว่าเป็นเจ้าหนี้ของบริษัท บอกให้ทราบรายการซึ่งประสงค์จะลดหุ้น และขอให้เจ้าหนี้ผู้มีข้อคัดค้านอย่างหนึ่งอย่างใดในการลดทุนนั้น ส่งคำคัดค้านไปภายใน ๓ เดือน นับแต่วันที่ได้บอกกล่าวนั้นถ้าไม่มีใครคัดค้านภายในกำหนดดังกล่าวแล้ว ก็ให้พึงถือว่าไม่มีคัดค้าน แต่ถ้าหากมีเจ้าหนี้คัดค้าน บริษัทจะจัดการลดทุนยังไม่ได้จนกว่าจะได้ใช้หนี้ หรือให้ประกันเพื่อหนี้

รายนัน

ข้อ ๒ หน้าของผู้ถือหุ้นซึ่งได้รับเงินคืนไปแล้ว

ภายในเวลา ๒ ปี นับแต่วันลงทะเบียนการลดทุน ผู้ถือหุ้นดังกล่าวนี้ยังคงต้องรับผิดชอบเจ้าหนี้ซึ่งมิได้ได้คัดค้านภายในกำหนดที่กล่าวในมาตรา ๑๒๒๖ แต่หลักสำคัญมีว่า เจ้าหนี้จำเป็นต้องพิสูจน์ว่าการที่ตนไม่คัดค้านนั้น เป็นเพราะตนไม่ทราบการโฆษณาหรือการบอกกล่าว และการที่ไม่ทราบนั้นไม่ใช่เป็นเพราะความผิดของตน กล่าวคือ เจ้าหนี้จะต้องกระทำไปโดยสุจริต และปราศจากความเลินเล่อ (ให้ดูมาตรา ๑๒๒๗)

หมวดที่ ๑๐

วิธีใช้ทุนคืน

วิธีใช้ทุนคืนมี ๒ ชนิด คือ

๑. โดยวิธีลดทุน ดังได้อธิบายมาแล้ว

๒. โดยวิธีไม่ลดทุน

ต่อไปนี้จะพูดโดยวิธีไม่ลดทุนเท่านั้น

การใช้ทุนคืนเช่นนี้ บริษัทคงชักเอาจากเงินสำรองซึ่งได้มีขึ้น นอกจากที่กฎหมายได้บังคับไว้ การใช้ทุนคืนเช่นนี้ก็เท่ากับเป็นการแบ่งผลกำไรที่ได้สะสมกันมาหลายปี โดยไม่ต้องลดทุนของบริษัท การใช้ทุนคืนเช่นนี้ต่างกับการใช้ทุนคืนหุ้นกู้ คือ

๑. หุ้นกู้ต้องใช้คืนเสมอแม้แต่บริษัทขาดทุน ส่วนหุ้นนั้นจะใช้คืนโดยวิธีนี้ได้ ก็ต่อเมื่อบริษัทมีทุนสำรองเกินจากที่กฎหมายบังคับไว้

๒. หุ้นกู้เมื่อใช้คืนแล้ว สิทธิของผู้ถือหุ้นเป็นอันระงับไป แต่หุ้นนั้นถึงแม้ใช้เงินแล้ว สิทธิของผู้ถือหุ้นก็ยังคงมีอยู่

หมวดที่ ๑๑

วิธีส่งหนังสือบอกกล่าว

วิธีที่กฎหมายถือว่า หนังสือบอกกล่าวซึ่งบริษัทส่งไปยังผู้ถือหุ้นได้ถึงตัวผู้ถือหุ้นแล้วดังนี้ คือ

(๑) เมื่อได้ส่งมอบให้ถึงตัวผู้ถือหุ้น (ให้ดูมาตรา ๑๒๔๔ ตอนต้น)

(๒) ส่งทางไปรษณีย์สลักหลังถึงสำนักอาศัยของผู้ถือหุ้นดังที่ปรากฏในทะเบียนของบริษัท กฎหมายถือว่าส่งถึงมือผู้รับในเวลาที่หนังสือนั้นจะควรไปถึงได้ตามทางการปกติแห่งไปรษณีย์ (ให้ดูมาตรา ๑๒๔๔ ตอน ๒ กับมาตรา ๑๒๔๕)

หมวดที่ ๑๒ การเลิกบริษัทจำกัด

บทที่ ๑

เลิกโดยไม่จำเป็นต้องได้รับคำสั่งจากศาล

ทั้งนี้ตามเหตุที่บัญญัติไว้ตามมาตรา ๑๒๓๖ คือ อันบริษัทจำกัดย่อมเลิกกันด้วยเหตุดังจะกล่าวต่อไปนี้ คือ

- (๑) ถ้าในข้อบังคับของบริษัทมีกำหนดกรณีอันใดเป็นเหตุที่จะเลิกกัน เมื่อมีกรณีนั้น
- (๒) ถ้าบริษัทได้ตั้งขึ้นไว้เฉพาะกำหนดกาลใด เมื่อสิ้นกำหนดกาลนั้น
- (๓) ถ้าบริษัทได้ตั้งขึ้นเฉพาะเพื่อกิจการอย่างหนึ่งอย่างใดแต่อย่างเดียว เมื่อเสร็จการนั้น
- (๔) เมื่อมีมติพิเศษให้เลิก
- (๕) เมื่อบริษัทล้มละลาย

ทั้งนี้จะเห็นได้ว่า เหตุอันเกี่ยวแก่คุณสมบัติของบุคคลผู้ถือหุ้นไม่เป็นสาระสำคัญ ในการที่จะทำให้บริษัทต้องเลิกจากกัน ให้เทียบดูในเรื่องห้างหุ้นส่วนสามัญ กับห้างหุ้นส่วนจำกัดที่ได้อธิบายมาแล้ว

บทที่ ๒

เลิกโดยคำสั่งของศาล

ทั้งนี้ตามเหตุที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๒๓๗ คือ นอกจากนั้นศาลอาจสั่งให้เลิกบริษัทจำกัดด้วยเหตุต่อไปนี้คือ

- (๑) ถ้าทำผิดในการยื่นรายงานประชุมตั้งบริษัท หรือทำผิดในการประชุมตั้งบริษัท
- (๒) ถ้าบริษัทไม่เริ่มทำการภายในปีหนึ่งนับแต่วันจดทะเบียนหรือหยุดทำการถึงปีหนึ่งเต็ม
- (๓) ถ้าการค้าขายของบริษัททำไปก็มีแต่ขาดทุนอย่างเดียวและไม่มีทางหวังว่าจะกลับฟื้นตัวได้
- (๔) ถ้าจำนวนผู้ถือหุ้นลดน้อยลงจนเหลือไม่ถึงเจ็ดคน

แต่อย่างไรก็ดีในกรณีการทำผิดในการยื่นรายงานประชุมตั้งบริษัทหรือทำผิดในการประชุมตั้งบริษัท ศาลจะสั่งให้ยื่นรายงานประชุมตั้งบริษัท หรือให้มีการประชุมตั้งบริษัทแทนสั่งให้เลิกบริษัทก็ได้แล้วแต่จะเห็นควร

แต่ปัญหาอาจมีได้ว่า การที่จะขอให้ศาลสั่งเลิกบริษัทจำกัดนั้น จะต้องทำเป็นแบบคำร้องหรือแบบฟ้อง แต่ดูเหมือนว่าวิธีที่ปฏิบัติในเวลานี้ ผู้ขอให้ศาลสั่งเลิกบริษัทจำกัด ทำตามแบบคำร้องยื่นต่อศาล แต่กิจการเหล่านี้เกี่ยวกับวิธีพิจารณา

หมวดที่ ๑๓

การควบบริษัทจำกัดเข้ากัน

การควบบริษัทจำกัดจะต้องอยู่ในข้อบังคับดังต่อไปนี้ คือ

- ๑) ต้องมีมติพิเศษ (ให้ดูมาตรา ๑๒๗๘)
- ๒) ต้องจดทะเบียนพิเศษนี้ ภายในกำหนด ๑๔ วัน นับแต่วันลงมติ (ให้ดูมาตรา ๑๒๗๙)
- ๓) ต้องโฆษณาความประสงค์นั้นในหนังสือพิมพ์แห่งท้องที่ ๗ ครั้งเป็นอย่างน้อย และแจ้ง

ไปยังผู้ซึ่งบริษัทรู้ว่าเป็นเจ้าหนี้ของบริษัทด้วยจดหมายลงทะเบียนไปรษณีย์ เพื่อขอให้เจ้าหนี้ของบริษัทผู้มีข้อคัดค้านส่งคำคัดค้านไปภายในกำหนด ๖ เดือน นับแต่วันที่บอกกล่าว เมื่อพ้นกำหนดดังกล่าวนี้ไม่มีใครคัดค้าน ก็ให้พึงถือว่าไม่มีใครคัดค้าน แต่ถ้าเจ้าหนี้ใดคัดค้าน บริษัทจะยังควบกันไม่ได้ นอกจากจะได้ชำระหนี้ หรือให้ประกันเพื่อหนี้รายนั้น (ให้ดูมาตรา ๑๒๘๐)

(๔) เมื่อได้ควบกันแล้ว ต่างบริษัทต้องนำความไปจดทะเบียนภายใน ๑๔ วัน และจำต้องจดทะเบียนเป็นบริษัทใหม่ (ให้ดูมาตรา ๑๒๘๑)

๕) จำนวนทุนของบริษัทที่ตั้งขึ้นใหม่นั้น ต้องเท่ากับทุนของบริษัทเดิมที่ได้ควบเข้ากัน (ให้ดูมาตรา ๑๒๘๒)

ผลของการที่ควบบริษัทเข้ากัน

ผลของการที่ควบบริษัทในทางกฎหมาย ก็คือบริษัทที่ตั้งขึ้นใหม่นั้นรับโอนสิทธิและหน้าที่ทั้งสิ้นของบริษัทเดิมที่ได้ควบเข้ากันนั้น

หมวดที่ ๑๔

การถอนทะเบียนบริษัทร้าง

บทที่ ๑

ในกรณีที่บริษัทไม่ทำการค้าขายหรือประกอบกิจการงาน

เมื่อมีเหตุอันสมควรจะเชื่อว่า บริษัทใดมิได้ทำการค้าขายหรือประกอบกิจการงานแล้ว บริษัทนั้นอาจถอนออกจากทะเบียนได้ แต่นายทะเบียนจะต้องกระทำพิธี ตามมาตรา ๑๒๔๖ อนุมาตรา ๑, ๒, ๓ ดังจะกล่าวต่อไปนี้เสียก่อน คือ

(๑) เมื่อใดนายทะเบียนบริษัทมีมูลเหตุอันสมควรจะเชื่อว่าบริษัทใดมิได้กำหนดค้าขายหรือประกอบกิจการงานแล้วท่านให้นายทะเบียนมีจดหมายส่งทางไปรษณีย์ไปยังบริษัทนั้น เพื่อไต่ถามว่ายังทำการค้าขายหรือประกอบกิจการงานอยู่ประการใด หรือหาไม่

(๒) ถ้านายทะเบียนส่งจดหมายไปแล้วมิได้รับตอบภายในเวลาเดือนหนึ่งไซ้ เมื่อสิ้นเวลาเดือนหนึ่งนั้นแล้วภายในสิบสี่วันนับต่อแต่นั้นให้นายทะเบียนมีจดหมายอีกฉบับหนึ่งส่งจดทะเบียนไป

ษณียุโรปยังบริษัท อ้างว่าความถึงจดหมายฉบับแรกและแถลงว่ายัมิได้รับตอบหนังสือแนกกับว่าถ้ามิได้รับตอบจดหมายฉบับที่สองนี้ภายในเดือนหนึ่งนับแต่วันทีลงในจดหมายนั้นแล้ว จะได้ออกแจ้งความโฆษณาเพื่อการชิตซื้อบริษัทนั้นออกเสียจากทะเบียน

(๓) ถ้านายทะเบียนได้รับตอบจากบริษัทว่า บริษัทมิได้ทำการค้าขายหรือประกอบกิจการมาแล้วก็ติ หรือมิได้รับตอบจดหมายฉบับที่สองนั้นเป็นประการหนึ่งประการใดภายในเดือนหนึ่งนับแต่วันทีส่งไปก็ติ นายทะเบียนจะโฆษณาในหนังสือพิมพ์แห่งท้องที่ และให้คำบอกกล่าวเป็นหนังสือจดทะเบียนไปรษณียุโรปยังบริษัทก็ได้ว่าเมื่อล่วงเวลาสามเดือนนับแต่วันบอกกล่าวบริษัทนั้นจะถูกชิตซื้อออกจากทะเบียน และจะต้องเลิก เว้นแต่จะแสดงเหตุให้เห็นเป็นอย่างอื่น

บทที่ ๒

ในกรณีทีบริษัทกำลังชำระสะสางบัญชีเพื่อเลิกบริษัท

เมื่อมีมูลเหตุอันสมควรจะเชื่อว่า ไม่มีตัวชำระบัญชีอยู่ทำการ หรือกิจการงานของบริษัทได้ชำระสะสางสิ้นแล้ว แต่ผู้ชำระบัญชีไม่ทำรายงานยื่นตามระเบียบ นายทะเบียนอาจที่จะชิตซื้อบริษัทออกจากทะเบียนก็ได้ แต่ต้องทำตามพิธิตังกล่าวไว้ในมาตรา ๑๒๔๖ อนุมาตรา ๔ และอนุมาตรา ๕

(๔) ถ้าในกรณีทีกำลังชำระสะสางบัญชีเลิกบริษัท นายทะเบียนมีมูลเหตุอันสมควรจะเชื่อว่าไม่มีตัวชำระบัญชีทำการอยู่ก็ติ หรือกิจการงานของบริษัทได้ชำระสะสางตลอดแล้วแต่รายงานแถลงบัญชีอันท่านบังคับไว้ว่าผู้ชำระบัญชีจะพึงต้องทำนั้น ยังมีได้ทำขึ้นสำหรับระยะเวลาหกเดือนอันนับแต่วันนายทะเบียนทำคำบอกกล่าวเรียกเอารายงานบัญชีและส่งทางไปรษณียุโรปยังบริษัท หรือส่งไปยังผู้ชำระบัญชีณสถานที่อันปรากฏเป็นสำนักงานขึ้นที่สุดของเขานั้นก็ติ ท่านว่านายทะเบียนจะโฆษณาในหนังสือพิมพ์แห่งท้องที่และส่งคำบอกกล่าวไปยังบริษัทเช่นอย่างที่ได้กล่าวมาในอนุมาตราก่อนนี้ก็ได้

(๕) เมื่อสิ้นกำหนดเวลาดังจดแจ้งไปในคำบอกกล่าวนั้นแล้วถ้าบริษัทมิได้แสดงมูลเหตุมาเป็นอย่างอื่นก่อนนั้น ท่านว่านายทะเบียนจะชิตซื้อบริษัทออกจากทะเบียนก็ได้ และในการนี้ให้ออกแจ้งความโฆษณาในหนังสือราชกิจจานุเบกษา และบริษัทนั้นก็ให้เป็นอันเลิกกันตั้งแต่เมื่อโฆษณาแจ้งความในหนังสือราชกิจจานุเบกษานั้น แต่ว่าความรับผิดชอบของกรรมการ ของผู้จัดการและของผู้ถือหุ้นทุก ๆ คนมีอยู่เท่าไร ก็ให้คงมีอยู่อย่างนั้นและพึงเรียกบังคับได้เสมือนดังว่าบริษัทยังมีได้เลิก

การทีต้องมีการชิตซื้อบริษัทซึ่งกำลังชำระบัญชีออกจากทะเบียนนั้น ก็เพราะเหตุว่าแม้บริษัทจะเลิกจากกันแล้วก็ตาม แต่กฎหมายถือว่า บริษัทยังคงตั้งอยู่ตราบเท่าเวลาทีจำเป็นเพื่อการชำระบัญชี (ให้ดูมาตรา ๑๒๔๕)

อนึ่งให้สังเกตตามความในมาตรา ๑๒๔๖ อนุมาตรา ๕ ว่าในกรณีทีบริษัทซึ่งกำลังชำระสะสางบัญชีต้องถูกชิตซื้อออกจากทะเบียนนั้น ความรับผิดชอบของกรรมการ ของผู้จัดการ และของผู้ถือหุ้นทุก ๆ

คน มีอยู่เท่าไร ก็คงมีอยู่อย่างนั้น และพึงเรียกบังคับเอาได้เสมือนดังว่าบริษัทยังมีได้เล็ก

บทที่ ๓

สิทธิของบริษัท ผู้ถือหุ้น เจ้าหนี้ของบริษัท

ในการที่จะคัดค้าน การถอนทะเบียนบริษัทร้าง

ถ้าบริษัทหรือผู้ถือหุ้น หรือเจ้าหนี้ใด ๆ ของบริษัทรู้สึกว่าจะต้องเสียหายมิเป็นธรรมดา เพราะการที่บริษัทถูกขิดชื่อออกจากทะเบียนนั้นไซ้ เมื่อบริษัทหรือผู้ถือหุ้นหรือเจ้าหนี้ยื่นคำร้องต่อศาลและศาลพิจารณาได้ความเป็นที่พอใจว่า ในขณะที่ขิดชื่อบริษัทจากทะเบียนนั้นบริษัทยังทำการค้าขายหรือยังประกอบการงานอยู่ก็ดีหรือมิฉะนั้นเห็นเป็นการยุติธรรมในการที่จะให้บริษัทนั้นได้กลับคืนขึ้นทะเบียนก็ดี ท่านว่าศาลจะสั่งให้กลับขิดชื่อบริษัทคืนเข้าสู่ทะเบียนก็ได้ และถ้าเช่นนั้นท่านให้ถือว่าบริษัทนั้นได้คงตั้งยืนยงตลอดมาเสมือนดังว่ามีได้มีการขิดชื่อออกเลย อนึ่งด้วยคำสั่งอันนั้น ศาลจะสั่งและวางข้อกำหนดไว้เป็นประการใด ๆ ตามที่เห็นเป็นยุติธรรมด้วยก็ได้ เพื่อจัดให้บริษัทและบรรดาบุคคลอื่น ๆ เข้าสู่ฐานอันใกล้เคียงที่สุดกับฐานเดิมเสมือนดังว่าบริษัทนั้นมิได้ถูกขิดชื่อออกจากทะเบียนเลย (มาตรา ๑๒๔๖ อนุมาตรา ๖)

ภาคที่ ๕

ว่าด้วยสมาคม

ลักษณะของสมาคมมีอย่างไร (ให้ดูคำอธิบายในภาค ๑)

หมวดที่ ๑

การก่อตั้งสมาคม

มาตรา ๑๒๗๕ บัญญัติว่า บรรดาสมาคมต้องมีข้อบังคับและต้องจดทะเบียน

บทที่ ๑

ข้อบังคับ

ข้อบังคับของสมาคมอย่างน้อยต้องระบุข้อความตามมาตรา ๑๒๗๖ คือ

- (๑) ชื่อสมาคม
- (๒) วัตถุประสงค์ของสมาคม
- (๓) ที่ตั้งสำนักงานแห่งใหญ่ของสมาคม
- (๔) ระเบียบวิธีรับสมาชิกเข้าสมาคม และระเบียบวิธีกำจัดสมาชิกออกจากสมาคม
- (๕) ระเบียบวิธีจัดการสมาคม โดยมีกรรมสัมปาทิกหรือกรรมการ หรือวิธีอื่นอย่างไร

บทที่ ๒

การจดทะเบียน

การตั้งสมาคมจำต้องจดทะเบียน มิฉะนั้น นอกจากจะไม่เป็นนิติบุคคล ผู้ซึ่งเข้าเป็นสมาชิก หรือได้รับหมายให้จัดการงานอาจมีผิดตามกฎหมายลักษณะอาชญามาตรา ๓๖๗

แต่มีข้อที่ควรสังเกตว่า การประชุมของบุคคลใดๆ ซึ่งไม่มีความประสงค์ต่อกฎหมาย ก็คงจะไม่ต้องจดทะเบียน เพราะการประชุมซึ่งเป็นแต่ชั่วคราว ต่างกับสมาคม คือการตั้งสมาคมเป็นกิจการที่ต้องทำเสมอไป

ข้อ ๑ การขอจดทะเบียน

ต้องทำเป็นหนังสือ มีสมาชิกของสมาคมลงลายมือชื่อไม่น้อยกว่า ๓ คน และต้องแสดงข้อความตามมาตรา ๑๒๗๕ และต้องส่งข้อบังคับประกอบไปด้วย ๓ ฉบับ (ให้ดูมาตรา ๑๒๗๖ และ ๑๒๘๐)

ข้อ ๒ หอทะเบียน

สมาคมตั้งสำนักงานแห่งใหญ่ทำกิจการอยู่ ณ ที่ใดในพระราชอาณาเขตต์ ต้องจดทะเบียนณหอ

ทะเบียนสำหรับห้องที่นั้น ตลอดจนการแก้ไขเปลี่ยนแปลง หรือเพิ่มเติมข้อบังคับ หรือข้อความที่กฎหมาย บังคับให้จดทะเบียน (ให้ดูมาตรา ๑๒๗๘)

ข้อ ๓ การรับจดทะเบียน

เมื่อปรากฏว่าบุคคลซึ่งได้รับมอบหมายเป็นผู้จัดการของสมาคมเป็นคนมีหลักฐานสมควรแก่วัตถุ ที่ประสงค์ และฐานะของสมาคมกับทั้งได้ปฏิบัติการในเรื่องของจดทะเบียนตามมาตรา ๑๒๗๖ และ มาตรา ๑๒๗๙ เจ้าพนักงานจะต้องจดทะเบียนให้

รายการจดทะเบียน

ต้องมีข้อความตามมาตรา ๑๒๗๙ นายทะเบียนต้องทำใบสำคัญแสดงการจดทะเบียนส่งมอบ ให้สมาคมในฉบับหนึ่ง (ให้ดูมาตรา ๑๒๘๒ วรรค ๒)

บุคคลใดๆ จะตรวจดูเอกสารของสมาคมที่นายทะเบียนเก็บรักษาไว้ หรือต้องการสำเนาใบ สำคัญ ก็อาจตรวจและขอได้เมื่อเสียค่าธรรมเนียม (ให้ดูมาตรา ๑๒๘๑)

ข้อ ๔ การยกเว้นไม่ต้องจดทะเบียน หรือยกเว้นไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียม

ตามมาตรา ๑๒๙๗ วรรค ๒ ฉบับเดิม (ป.พ.พ. ฉบับยกเลิก) เสนาบดีเจ้ากระทรวงการปกครองท้องที่มีอำนาจที่จะอนุญาตยกเว้นการจดทะเบียน หรือยกเว้นค่าธรรมเนียมการจดทะเบียนแก่สมาคม ใด ๆ เมื่อปรากฏว่าเป็นสมาคมตั้งขึ้นเพื่อสาธารณประโยชน์

แต่ตาม ป.พ.พ. ฉบับที่ได้แก้ไขใหม่ เสนาบดีไม่มีอำนาจที่จะยกเว้นการจดทะเบียนแก่สมาคม คงมีอำนาจที่จะอนุญาตยกเว้นค่าธรรมเนียมการจดทะเบียนเท่านั้น

หมวดที่ ๒

วิธีดำเนินการสมาคม

บทที่ ๑

ฐานะในการจัดการโดยตรง

ผู้ทรงไว้ซึ่งอำนาจและหน้าที่นี้คือ ผู้ที่จะได้รับมอบหมายเป็นผู้จัดการสมาคม บุคคลเหล่านั้นเป็น ผู้แทนของสมาคมในกิจการอันเกี่ยวกับบุคคลภายนอก (ให้ดูมาตรา ๑๒๘๕)

การเปลี่ยนบุคคลผู้ซึ่งได้รับมอบหมายให้เป็นผู้จัดการ จะต้องจดทะเบียนภายใน ๑๔ วัน นับแต่วันที่ได้เปลี่ยน นายทะเบียนมีอำนาจที่จะไม่ยอมรับจดทะเบียนก็ได้ถ้าผู้จัดการใหม่เป็นบุคคลที่ไม่มี หลักฐานสมควรตามมาตรา ๑๒๘๐ (ให้ดูมาตรา ๑๒๘๔)

บทที่ ๒

ฐานะในการดูแลครอบงำ

สมาชิกในสมาคม อาจมีอำนาจที่จะไต่ถามการทำงาน และมีอำนาจที่จะเข้าประชุมลงมติ

การลงมติโดยฝ่าฝืนต่อข้อบังคับของสมาคมหรือต่อกฎหมายนั้น ศาลอาจเพิกถอนเสียได้ เมื่อพนักงานอัยการหรือสมาชิกคนหนึ่งคนใดร้องขอ แต่ต้องร้องอย่าให้นับเข้าเกินกว่า ๑ เดือน นับแต่วันที่ ได้ลงมตินั้น (ให้ดูมาตรา ๑๒๕๑)

หมวดที่ ๓

ความเกี่ยวพันระหว่างสมาคมกับบุคคลภายนอก

ต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติแห่งลักษณะตัวบท (ให้ดูมาตรา ๑๒๔๕, ๑๒๔๖) มีอาทิการรับผิดชอบในกิจการซึ่งผู้จัดการได้กระทำลงไป

หมวดที่ ๔

ความเกี่ยวพันระหว่างสมาชิกกับสมาคม

ตามธรรมนูญสมาชิก ย่อมรับผิดชอบจำกัดเพียงจำนวนเงินค่าบำรุงที่ค้างชำระ เว้นไว้แต่จะมีข้อบังคับบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น (ให้ดูมาตรา ๑๒๕๐)

เงินค่าบำรุงนั้น ถ้ามีระเบียบการชำระเป็นระยะเวลาอย่างใดสมาชิกต้องชำระเมื่อเริ่มต้นระยะเวลา (ให้ดูมาตรา ๑๒๔๘)

อนึ่งสมาชิกทุกคนมีสิทธิที่จะลาออกจากสมาคม แต่ต้องชำระเงินค่าบำรุงที่ตนค้างชำระอยู่ในขณะนั้นให้เสร็จ (ให้ดูมาตรา ๑๒๔๘)

หมวดที่ ๕

การเลิกสมาคม

บทที่ ๑

การเลิกสมาคมไม่จำเป็นต้องได้รับคำสั่งของศาล

๕. ถ้ามีข้อบังคับของสมาคมกำหนดไว้ให้เลิกในกรณีอันใดเมื่อมีกรณีดังนั้น
๖. ถ้าตั้งสมาคมขึ้นโดยมีกำหนดกาลอันใด เมื่อสิ้นกำหนดกาลอันนั้น
๓. ถ้าสมาคมได้ตั้งขึ้นเพื่อทำกิจการอันหนึ่งอันเดียว เมื่อการอันนั้นสำเร็จแล้ว
๔. เมื่อที่ประชุมใหญ่แห่งสมาคมได้ลงมติให้เลิก
๕. เมื่อสมาคมต้องล้มละลาย (ให้ดูมาตรา ๑๒๕๒ อนุมาตรา ๑ ถึง ๕)

บทที่ ๒

เลิกโดยคำสั่งของศาลในเมื่อพนักงานอัยการ
หรือผู้มีส่วนได้เสียร้องขอ

นอกจากเหตุดังกล่าวแล้วในบทที่ ๑ สมาคมอาจเลิกโดยศาลสั่ง (ให้ดูมาตรา ๑๒๕ ๒
อนุมาตรา ๖) และตามเหตุที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๒๕ ๓

- (๑) ถ้าวัตถุประสงค์ของสมาคมผิดกฎหมาย หรือกลายเป็นผิดกฎหมาย
- (๒) ถ้าจะจัดการสมาคมนั้นต่อไปอีกไม่ได้ ไม่ว่าเพราะเหตุใด ๆ
- (๓) ถ้าปรากฏว่าผู้ซึ่งจัดการสมาคมนั้น เป็นบุคคลอื่นมิใช่ผู้จัดการที่ได้จดทะเบียนไว้
- (๔) ถ้าปรากฏว่าสมาคมนั้นเป็นภัยอันตรายต่อสันติภาพของประชาชน หรืออาจจะกลายเป็น
ภัยอันตรายเช่นนั้น

หมวดที่ ๖

การชำระบัญชีสมาคม

ต้องอนุโลมใช้บทบัญญัติอันว่าด้วยการชำระบัญชีเลิกทางหุ้นส่วนบริษัท ให้ดูมาตรา ๑๒๕ ๔
แต่มีเหตุพิเศษอยู่ว่า เมื่อได้ชำระบัญชีแล้ว ถ้ามีสินทรัพย์เหลืออยู่เท่าใด จะแบ่งให้แก่สมาชิกของสมาคมนั้น
ไม่ได้ มิฉะนั้นสมาคมก็อาจจะกลายเป็นความประสงค์เพื่อหากำไรเหตุนี้ทรัพย์สินที่เหลือต้องโอนให้แก่บุคคล
อื่นตามที่ระบุไว้ในข้อบังคับ ถ้าไม่ได้ระบุไว้ก็ตามแต่สมาคมจะตกลงในที่ประชุมใหญ่แต่บุคคลนี้จะ
ต้องอยู่ในประเภทซึ่งไม่มีความประสงค์กำไร ถ้าที่ประชุมใหญ่มิได้ระบุไว้ว่า จะให้ใครเป็นผู้รับทรัพย์สินที่
เหลือนั้นแล้ว สินทรัพย์ที่เหลือนั้นก็จะต้องส่งเป็นของแผ่นดิน (ให้ดูมาตรา ๑๒๕ ๕ กับ ๑๒๕ ๖)

ภาคที่ ๖

การชำระบัญชีห้างหุ้นส่วนจดทะเบียน ห้างหุ้นส่วนจำกัด และบริษัทจำกัด

เมื่อห้างหรือบริษัทเลิกจากกันแล้วก็ต้องมีการชำระบัญชี คือการสะสางการงานที่ค้างให้สำเร็จไป ถึงแม้ว่าห้างหรือบริษัทจะได้เลิกจากกันตามกรณีต่างๆที่ได้อธิบายมาแล้วก็ดี กฎหมายก็ยังถือว่าห้างคือบริษัทนั้นยังคงตั้งอยู่ตราบเท่าเวลาที่เป็น เพื่อการชำระบัญชี (ให้ดูมาตรา ๑๒๔๕) ทั้งนี้คือว่าในระหว่างชำระบัญชีห้างหรือบริษัทยังคงเป็นนิติบุคคล มีอำนาจทำกิจการที่ยังค้างอยู่ และสะสางการงานที่เป็น ห้างหรือบริษัทจะทำกิจการขึ้นใหม่ไม่ได้

ถ้าห้างหรือบริษัทมีการชำระบัญชี นิติบุคคลห้างหรือบริษัทจะถึงที่สุดต่อเมื่อ

๑. ได้มีการจดทะเบียนเมื่อห้างหุ้นส่วนหรือบริษัทได้คิดบัญชีเสร็จภายใน ๑๔ วันนับแต่วันประชุม (ให้ดูมาตรา ๑๒๗๐)

๒. เมื่อถอนทะเบียนเป็นบริษัทร้านตามมาตรา ๑๒๔๖ อนุมาตรา ๔ และ ๕ แต่วิธีนี้ห้างและบริษัทยังไม่เลิกกันเด็ดขาดทีเดียว กล่าวคือความรับผิดชอบของกรรมการ ของผู้จัดการ และของผู้ถือหุ้นทุกคนมีอยู่เท่าใด ก็ยังคงมีอยู่อย่างนั้น และพึงเรียกบังคับได้เสมือนดังว่าบริษัทยังมีได้เล็ก

การชำระบัญชีห้างหุ้นส่วนบริษัทซึ่งจะกล่าวต่อไป นี้ จะกล่าวถึงการชำระบัญชีโดยทั่วไป ส่วนการชำระบัญชีห้างหรือบริษัทซึ่งล้มละลายนั้นจะต้องจัดทำไปตามบทกฎหมายลักษณะล้มละลายที่คงใช้อยู่ตามแต่จะทำได้ (ให้ดูมาตรา ๑๒๔๗)

หมวดที่ ๑

ผู้ชำระบัญชี

บทที่ ๑

การตั้งและถอดผู้ชำระบัญชี

ข้อ ๑ การตั้งผู้ชำระบัญชี

การตั้งผู้ชำระบัญชีอาจเป็นได้ดังต่อไปนี้

ก) ถ้าห้างหรือบริษัทมีผู้จัดการหรือกรรมการอยู่ในขณะที่เลิกจากกันผู้จัดการหรือกรรมการย่อมเข้าเป็นผู้ชำระบัญชี (ให้ดูมาตรา ๑๒๕๑ วรรค ๑ ตอนต้น)

ข) แม้ว่าผู้จัดการหรือกรรมการของห้างหรือบริษัทได้มิตัวอยู่ในขณะที่เลิกจากกันก็ดี แต่ข้อสัญญาของห้างหรือข้อบังคับของบริษัทจะกำหนดไว้เป็นอื่นก็ได้ (ให้ดูมาตรา ๑๒๕๑ วรรค ๑ ตอน ๒)

ค) ถ้าไม่มีตัวผู้ชำระบัญชีดังกล่าวแล้ว พนักงานอัยการหรือบุคคลผู้มีส่วนได้เสียอาจร้องขอให้

ศาลตั้งผู้ชำระบัญชี (ให้ดูมาตรา ๑๒๕๑ วรรค ๒)

ข้อ ๒ การถอดถอนผู้ชำระบัญชีออกจากตำแหน่ง

ผู้ชำระบัญชีอาจถูกถอดถอนได้ โดยเหตุดังนี้

ก) ผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งหลายได้ออกเสียงเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันหรือที่ประชุมใหญ่ของบริษัท
อาจลงมติถอดถอนผู้ชำระบัญชีประเภทซึ่งมิได้ถูกตั้งโดยคำสั่งของศาล (ให้ดูมาตรา ๑๒๕๑ ตอนต้น)

ข) ศาลมีอำนาจสั่งถอดถอนผู้ชำระบัญชีที่ได้ถูกตั้งโดยคำสั่งของศาล หรือมิใช่ศาลตั้ง ในเมื่อมี
คำร้องขอของผู้เป็นหุ้นส่วนในทางคนใดคนหนึ่ง หรือของผู้ถือหุ้นในบริษัทมีหุ้นรวมกันนับได้ถึง ๑
ใน ๒๐ แห่งทุนของบริษัทโดยจำนวนที่ส่งใช้เงินเท่าทุนแล้วนั้น (ให้ดูมาตรา ๑๒๕๑ ตอนปลาย)

บทที่ ๒

หน้าที่ของผู้ชำระบัญชี

กิจการอันเป็นหน้าที่ของผู้ชำระบัญชีซึ่งจะกล่าวต่อไปนี้ ให้พึงเข้าใจว่าถ้าผู้ชำระบัญชีมีหลาย
คนผู้กระทำบัญชีทั้งหลายต้องกระทำหน้าที่ร่วมกัน มิฉะนั้นการกระทำย่อมไม่เป็นอันสมบูรณ์วันแต่ที่
ประชุมใหญ่ หรือศาลจะได้กำหนดอำนาจไว้เป็นอย่างอื่นในเวลาตั้งผู้ชำระบัญชี (ให้ดูมาตรา ๑๒๖๑)

ถ้ามีมติของที่ประชุมใหญ่หรือคำบังคับของศาลให้อำนาจผู้ชำระบัญชีให้ทำการแยกกัน
ได้ มติหรือคำบังคับนั้นต้องจดทะเบียนภายใน ๑๔ วัน นับแต่วันลงมติหรือออกคำบังคับนั้น

อนึ่งต้องสังเกตว่า การมีผู้ชำระบัญชีหลายคนต่างกับการมีผู้จัดการในห้างหุ้นส่วนหลายคน
ในข้อที่ว่าห้างหุ้นส่วนหนึ่งมีผู้จัดการหลายคนแล้ว ผู้จัดการคนหนึ่งคนใดจะจัดการห้างหุ้นส่วนนั้นก็
ได้ เว้นแต่กิจการซึ่งผู้จัดการอีกคนหนึ่งทักท้วง (ให้ดูมาตรา ๑๐๓๕)

หน้าที่สำคัญของผู้ชำระบัญชี มีดังต่อไปนี้

(๑) การจดทะเบียน

ก. การจดทะเบียนเลิกห้างหรือบริษัท

ผู้ชำระบัญชีต้องจดทะเบียนการเลิกห้างหุ้นส่วนหรือบริษัทนั้นภายใน ๑๔ วัน นับแต่วันที่เลิก
และต้องระบุชื่อผู้ชำระบัญชีในการจดทะเบียนนั้นด้วย (ให้ดูมาตรา ๑๒๕๔)

ข. การจดทะเบียนเกี่ยวกับตัวผู้ชำระบัญชี

การเปลี่ยนตัวผู้ชำระบัญชีต้องนำความไปจดทะเบียนภายใน ๑๔ วัน นับแต่วันได้เปลี่ยน
(ให้ดูมาตรา ๑๒๕๔)

อนึ่งถ้าผู้ชำระบัญชีหลายคน มีอำนาจทำการแยกกันได้โดยมติของที่ประชุมใหญ่หรือคำบังคับ
ของศาล ก็ต้องนำมติหรือคำบังคับไปจดทะเบียนตาม มาตรา ๑๒๖๒

(๒) การโฆษณา

ภายใน ๑๔ วันนับแต่วันที่ได้เลิกห้างหรือบริษัท หรือถ้าศาลได้ตั้งผู้ชำระบัญชีนับแต่วันศาล

ตั้ง ผู้ชำระบัญชีมีหน้าที่เกี่ยวแก่การโฆษณาบอกกล่าวตามมาตรา ๑๒๕๓

(๑) บอกกล่าวแก่ประชาชนโดยประกาศโฆษณาในหนังสือพิมพ์แห่งท้องที่สองครั้งเป็นอย่างน้อย ว่าห้างหุ้นส่วนนั้น หรือบริษัทนั้นได้เลิกกันแล้ว และให้ผู้เป็นเจ้าหนี้ทั้งหลายยื่นคำทวงหนี้แก่ผู้ชำระบัญชี

(๒) ส่งคำบอกกล่าวอย่างเดียวกันเป็นจดหมายลงทะเบียนไปรษณีย์ไปยังเจ้าหนี้ทั้งหลายทุกคน บรรดาที่มีชื่อปรากฏในสมุดบัญชี หรือเอกสารของห้างหรือบริษัทนั้น

(๓) การทำบัญชีงบดุล

มาตรา ๑๒๕๔ บังคับไว้ว่า ผู้ชำระบัญชีต้องทำงบดุลขึ้นโดยเร็วที่สุดที่เป็นวิสัยจะทำได้ แล้วส่งให้ผู้สอบบัญชีตรวจ เพื่อลงสำคัญว่าถูกต้อง แล้วต้องเรียกประชุมใหญ่เพื่อสนองงบดุลนั้น ตามความในมาตรา ๑๒๕๖

(๔) การร้องต่อศาล ขอให้ออกคำสั่งว่า ห้างหรือบริษัทล้มละลาย

ทั้งนี้ในกรณีที่ผู้ชำระบัญชีพิจารณาเห็นว่า สินทรัพย์ของห้างหรือบริษัทรวมทั้งเงินลงทุน หรือเงินค่าหุ้นซึ่งจะต้องใช้จนครบ และซึ่งได้ส่งใช้แล้วนั้นไม่พอกับหนี้สิน (ให้ดูมาตรา ๑๒๖๖)

(๕) การทำรายงานยื่นต่อหอทะเบียน

ผู้ชำระบัญชีต้องทำรายงานยื่นต่อหอทะเบียนทุกระยะ ๓ เดือน เพื่อแสดงกิจการที่ได้ทำไปแล้ว และความเป็นไปของบัญชีที่ชำระอยู่นั้น (ให้ดูมาตรา ๑๒๖๗)

(๖) การทำรายงานยื่นที่ประชุม

(ก) ถ้าการชำระบัญชียังคงทำอยู่โดยกาลกว่าปีหนึ่งขึ้นไปผู้ชำระบัญชีต้องเรียกประชุมใหญ่ในเวลาสิ้นปีทุกปีนับแต่เริ่มทำการชำระบัญชี ในการนี้ผู้ชำระบัญชีต้องทำรายงานยื่นที่ประชุมว่าได้จัดการไปอย่างไรบ้าง ทั้งแถลงให้ทราบความเป็นไปแห่งบัญชีโดยละเอียด (ให้ดูมาตรา ๑๒๖๘)

(ข) เมื่อการชำระบัญชี กิจการของห้างหุ้นส่วน หรือบริษัทสำเร็จลง ผู้ชำระบัญชีต้องทำรายงานการชำระบัญชี แสดงว่าการชำระบัญชีนั้นได้ดำเนินไปอย่างไร และได้จัดการทรัพย์สินของห้างหุ้นส่วนหรือบริษัทนั้นไปเป็นประการใด แล้วเรียกประชุมใหญ่เพื่อเสนอรายงานนั้น และชี้แจงกิจการต่อที่ประชุม (ให้ดูมาตรา ๑๒๗๐ วรรค ๑)

(๗) วิธีปฏิบัติในการเลิกชำระบัญชี

เมื่อที่ประชุมให้อนุมัติรายงานการชำระบัญชีที่ได้สำเร็จลงนั้น ตามมาตรา ๑๒๗๐ วรรค ๑ แล้ว ผู้ชำระบัญชีต้องนำข้อความที่ได้ประชุมกันนั้นไปจดทะเบียนภายใน ๑๔ วัน นับแต่วันประชุม เมื่อได้จดทะเบียนแล้วดังนี้ กฎหมายถือว่าเป็นที่สุดแห่งการชำระบัญชี (ให้ดูมาตรา ๑๒๗๐ วรรค ๒)

ผู้ชำระบัญชีต้องส่งมอบบรรดาสมุดและบัญชี และเอกสารทั้งหลายของห้างหุ้นส่วนหรือบริษัทซึ่ง

ได้ชำระบัญชีนั้นไว้แก่นายทะเบียนภายใน ๑๔ วัน ดังกล่าวไว้ในมาตรา ๑๒๗๐ และนายทะเบียนต้องรักษาสมุดและบัญชีและเอกสารเหล่านั้นไว้ ๑๐ ปีนับแต่วันชำระบัญชีเสร็จ สมุดและบัญชีและเอกสารบุคคลผู้มีส่วนได้เสียอาจตรวจดูได้โดยไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียม (ให้ดูมาตรา ๑๒๗๑)

บทที่ ๓

อำนาจของผู้ชำระบัญชี

ผู้ชำระบัญชีย่อมมีอำนาจดังต่อไปนี้ คือ

- (๑) แก่ต่างว่าต่างในนามของห้างหุ้นส่วนหรือบริษัทในอรรถคดีพิพาทอันเป็นแพ่งหรืออาญาทั้งปวง และทำปราชญ์ประนอมยอมความ
 - (๒) ดำเนินกิจการของห้างหุ้นส่วนหรือบริษัทตามแต่จำเป็นเพื่อการชำระสะสางกิจการให้เสร็จไปด้วยดี
 - (๓) ขายทรัพย์สินของห้างหุ้นส่วน หรือบริษัท
 - (๔) ทำการอย่างอื่น ๆ ตามแต่จำเป็น เพื่อชำระบัญชีให้เสร็จไปด้วยดี
 - (๕) ผู้ชำระบัญชีมีอำนาจเรียกให้ผู้เป็นหุ้นส่วนหรือผู้ถือหุ้นส่งใช้เงินลงหุ้นที่ยังค้างชำระถึงแม้ว่าสัญญาเข้าหุ้นส่วนจะมีเงื่อนไขว่าจะเรียกได้ต่อภายหลังก็ดี เมื่อห้างหรือบริษัทต้องเลิกและมีการชำระบัญชี ผู้เป็นหุ้นส่วนหรือผู้ถือหุ้นก็อาจที่จะต้องถูกเรียกให้ส่งทันที (ให้ดูมาตรา ๑๒๖๕)
- ข้อจำกัดอำนาจของผู้ชำระบัญชีอย่างใด ๆ จะอ้างเป็นสมบูรณ์ต่อบุคคลภายนอกไม่ได้ (ให้ดูมาตรา ๑๒๖๐)

หมวดที่ ๒

ผู้ซึ่งมีหน้าที่ดูแลรอบจำผู้ชำระบัญชี

บทที่ ๑

ที่ประชุมใหญ่

ข้อ ๑ ประเภทต่างๆของที่ประชุมใหญ่

ที่ประชุมใหญ่ในการชำระบัญชีมี ๒ ประเภทด้วยกันตามชนิดของห้าง หรือบริษัทดังนี้

- (ก) ถ้าเกี่ยวกับห้างหุ้นส่วนจดทะเบียน หรือห้างหุ้นส่วนจำกัดก็คือที่ประชุมผู้เป็นหุ้นส่วนทั้งปวงในห้างนั้น การวินิจฉัยอย่างใดต้องถือเอาเสียงข้างมาก (ให้ดูมาตรา ๑๒๔๘ อนุมาตรา ๑)
- (ข) ถ้าเกี่ยวกับบริษัทจำกัด ก็คือที่ประชุมใหญ่ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา ๑๑๗๑ ผู้ถือหุ้นมีจำนวนเท่าใดจึงจะเป็นองค์คณะและการวินิจฉัย จะถือเอาคะแนนเสียงอย่างไร ก็ต้องอนุโลมตามบทบัญญัติแห่งมาตรา ๑๑๗๒ ถึงมาตรา ๑๑๗๓ กับมาตรา ๑๑๗๔, มาตรา ๑๒๐๗ (ให้ดูมาตรา ๑๒๗๓)

ข้อ ๒ อุดมการณ์ของที่ประชุมใหญ่

ก) ภายหลังจากการที่ห้างหรือบริษัทได้เลิกกัน และก่อนชำระหนี้ของบัญชีเสร็จ ในระหว่างนี้ที่ประชุมใหญ่มีอำนาจอันจะพึงทำ คือ

(๑) รับรองให้หุ้นส่วนผู้จัดการหรือกรรมการของบริษัทเป็นผู้ชำระบัญชีต่อไป หรือเลือกตั้งผู้ชำระบัญชีใหม่ขึ้นแทนที่

(๒) อนุมัติบัญชีงบดุลย์

(๓) สั่งให้ผู้ชำระบัญชีตราคหทรัพย์สินหรือทำการใด ๆ ก็ได้สุดแต่ที่ประชุมเห็นสมควร เพื่อชำระหนี้ของกิจการของห้างหุ้นส่วนหรือบริษัทให้เสร็จไป

นอกจากนี้ประชุมใหญ่อาจถูกผู้ชำระบัญชีเรียกให้มีการประชุมเพื่อรับรายงาน และรับแถลงความเป็นไปแห่งบัญชี (ให้ดูมาตรา ๑๒๖๔)

ข) เมื่อการชำระหนี้ของบัญชีได้สำเร็จลง

ที่ประชุมใหญ่ก็จะต้องมีการประชุม เพื่อให้อนุมัติแก่การชำระบัญชีอันถูกต้อง ซึ่งผู้ชำระบัญชีได้กระทำไปแล้วนั้น เพื่อจะได้เปิดโอกาสให้ผู้ชำระบัญชีนำข้อความไปจดทะเบียน (ให้ดูมาตรา ๑๒๗๐)

บทที่ ๒

ผู้สอบบัญชี

การชำระบัญชีนี้ก็จะมีผู้สอบบัญชี คือในขั้นต้นก็จะเป็นผู้สอบบัญชีของห้างหรือบริษัทนั้นเองที่จะตรวจสอบงบดุลย์ ซึ่งผู้ชำระบัญชีต้องกระทำตามมาตรา ๑๒๕๔ ต่อจากนั้นมาเข้าใจว่าที่ประชุมใหญ่ก็จะมีอำนาจที่จะรับรองให้ผู้สอบบัญชานั้นคงทำการต่อไปหรือเลือกตั้งผู้สอบบัญชีใหม่เข้าแทนที่

หมวดที่ ๓

วิธีจ่ายเงินชำระหนี้

ทรัพย์สินที่รวบรวมมาได้นั้นเมื่อได้จัดการขายแล้ว การชำระหนี้ก็ต้องกระทำโดยลำดับดังนี้

๑. ค่าธรรมเนียม ค่าภาระคิดค้น และค่าใช้จ่ายซึ่งต้องเสียโดยควรในการชำระบัญชี (ให้ดูมาตรา ๑๒๖๓)

๒. ชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ผู้ซึ่งได้ทวงถามให้ใช้หนี้ แต่ถ้าปรากฏว่า ห้างหรือบริษัทมีเจ้าหนี้ แต่เจ้าหนี้ไม่ทวงถามให้ใช้หนี้ ผู้ชำระบัญชีก็ต้องจัดการวางทรัพย์สินแทนชำระหนี้ (ให้ดูมาตรา ๑๒๖๔)

๓. ทรัพย์สินที่เหลือจากการชำระหนี้ หรือเหลือจากการเก็บเอาไปชำระหนี้ ผู้เป็นหุ้นส่วนหรือผู้ถือหุ้นมีสิทธิได้รับส่วนแบ่ง (ให้ดูมาตรา ๑๒๖๕)

หมวดที่ ๔

อายุความ

ในเรื่องนี้มีอายุความเป็นพิเศษคือ ในคดีฟ้องเรียกหนี้สินซึ่งค้างหุ้นส่วนหรือบริษัท หรือผู้เป็นหุ้นส่วน หรือผู้ถือหุ้น หรือผู้ชำระบัญชี เป็นลูกหนี้อยู่ในฐานะเช่นนั้น มาตรา ๑๒๗๒ ห้ามมิให้ฟ้องเมื่อพ้นกำหนด ๒ ปี นับแต่วันถึงที่สุดแห่งการชำระบัญชี

แต่ทั้งนี้ ถ้าหากบริษัทถูกถอนทะเบียนตามบทบัญญัติ ว่าด้วยการถอนทะเบียนบริษัทร้างนั้น แล้ว มาตรา ๑๒๔๖ อเนมาตรา ๕ ตอนท้ายบัญญัติว่า ความรับผิดชอบของกรรมการ ของผู้จัดการและของผู้ถือหุ้นทุก ๆ คนมีอยู่เท่าไร ก็ให้คงมีอยู่เท่านั้นและพึงเรียกบังคับได้เสมือนดังว่า บริษัทยังมีได้เล็ก